

VERSLAG

VAN HET

VERHANDELDE IN DE ZEVENDE VERGADERING

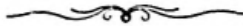
VAN

DE VEREENIGING

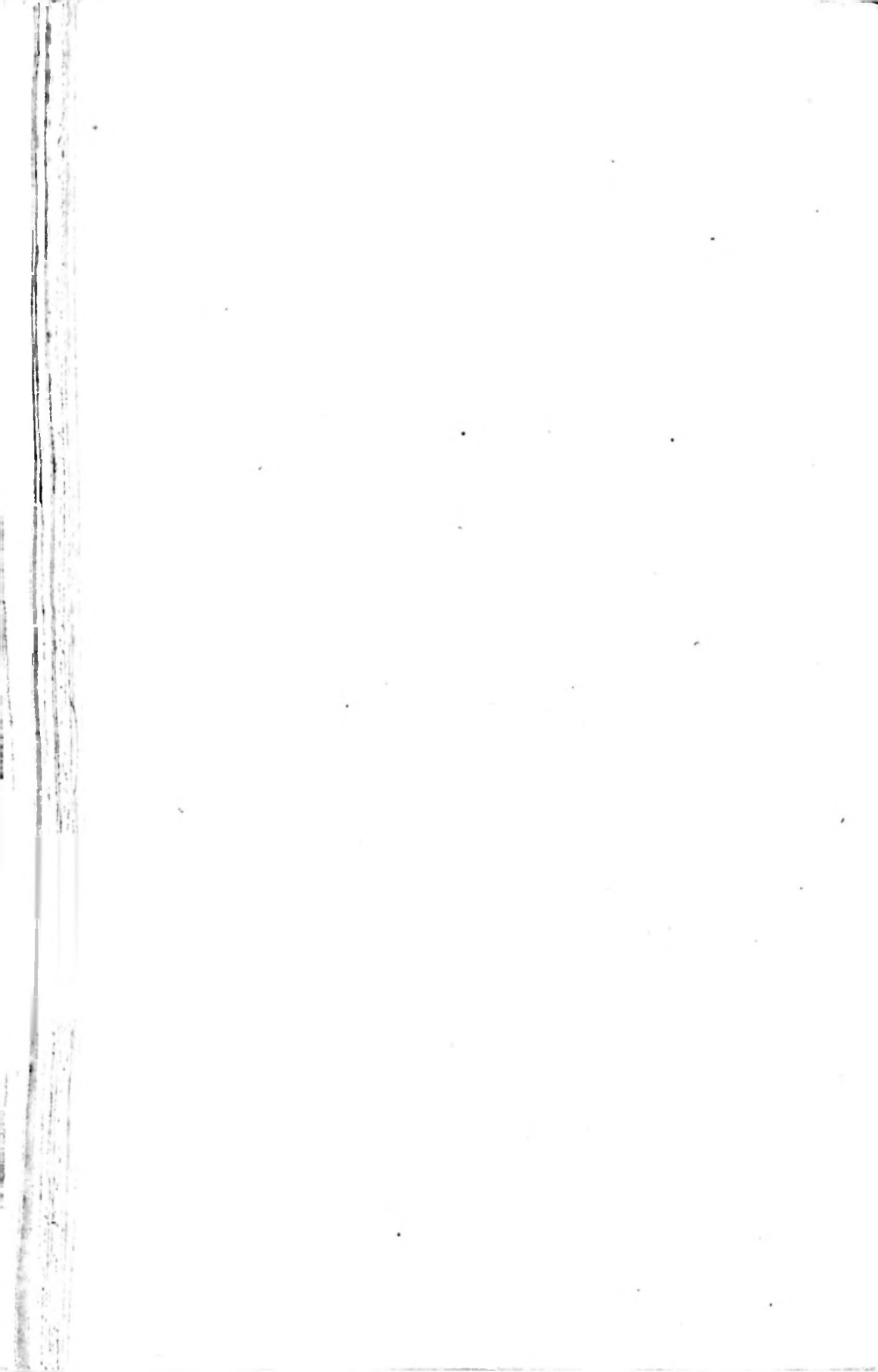
TER

BEOEFENING DER KRIJGSWETENSCHAP,

gehouden te 's Gravenhage, den 6 April 1866.

's GRAVENHAGE,
C. VAN DOORN & ZOON.
1866.

VERSLAG.

Tegenwoordig: 156 leden.

De Onder-Voorzitter opent de Vergadering en deelt, nadat de notulen der vorige bijeenkomst zijn gelezen en goedgekeurd, mede, dat door de Vereeniging ten geschenke zijn ontvangen:

een Verslag van het Indisch genootschap, benevens het Reglement en den Catalogus der bibliotheek;

alsmede eene brochure, getiteld: „*Waarom wordt de portefeuille van Marine geweigerd?*”

Het woord wordt daarop gegeven aan den heer ROORDA VAN EYSINGA, die zich tot taak stelde te spreken over: Oorlog, Staande legers, Militie en Volkswapening, en daartoe de volgende punten aan de orde had gesteld:

Inleiding.

- 1°. De oorlogzuchtige stemming van de laatste eeuwen werd geboren uit de rooftogten van de ridders der middeneeuwen en uit de kruistogten. De woelzucht zocht voedsel in den krijg.
- 2°. De staande legers, aanvankelijk opgericht tot vernedering van de groote vasallen, ontardden spoedig van die bestemming.
- 3°. De oorlogen hadden zelden het belang van het volk ten doel.
- 4°. Kort historisch overzicht van de bloedigste veroverings-oorlogen der laatste eeuwen.
- 5°. De staande legers zijn een overblijfsel van het *ancien régime*, van het tijdvak, toen overdrevene zucht naar administratieve centralisatie de regeringen bestuurde, en het individu geheel opgelost werd in den Staat. Thans begint de overtuiging meer en meer door te dringen, dat het individu voor zich zelf behoort te zorgen, dus ook voor zijne weerbaarheid.

- De staande legers dooden in den staatsburger zijn gevoel van verantwoordelijkheid.
- 6°. De staande legers verslinden een aanzienlijk deel van de werkkraft der volken.
 - 7°. De ongehuwde staat wordt, tot nadeel der zamenleving, door de staande legers bevorderd.
 - 8°. De staande legers stijven en steunen dvingelanden in hunne misdadige oogmerken en pogingen.
 - 9°. In Zwitserland, waar de volkswapening een staand leger vervangt, zijn 8 ten honderd van de bevolking weerbaar; in het overige Europa slechts 1½ ten honderd. Met volkswapening zou Europa naar dien maatstaf 23 millioen weerbare burgers hebben in plaats van de 3 millioen soldaten, die het nu op de been houdt.
 - 10°. In Zwitserland is de uitgaaf per hoofd voor landsverdediging slechts 3,40 franken, in het overige Europa 10,60 franken. Met volkswapening en bij gelijke uitgaaf als in Zwitserland, zou men dus jaarlijks 950 millioen gulden kunnen besparen op de oorlogsbudgetten.
 - 11°. In Noord-Amerika, waar men in den jongsten oorlog door gemis van een voldoende sterk staand leger zoo bloedige verliezen heeft geleden, gaat men toch tot bijna geheele afschaffing van het staande leger over, wat niet in zijn voordeel pleit.
 - 12°. Het voorgestelde geneesmiddel: een europeesch tribunaal of amphiktionen-raad is niet veel beter dan de kwaal.
 - 13°. Alleen toenemende verlichting, vooral toenemende kennis van de leer der rijkdommen, en toenemende invloed van het volk op het landsbestuur kunnen leiden tot afschaffing van de staande legers.
 - 14°. Als overgangsmiddel zouden kunnen dienen het vervangen van *nationale* militie door *plaatselijke* militie, en eene doelmatige zamenstelling van de schutterij.
 - 15°. In weerwil van de gebreken, aan staande legers eigen, bleef het Nederlandsche leger een der schoonste toonbeelden van belangelooze pligtsbetrachting. Die belangelooze naauwgezetheid blijft de hoofdvoorwaarde tot harmonie van de zamenleving.

M. H.

Als ik dien ruimen kring van belangstellende en nieuwsgierige hoorders overzie, bevangt mij in dubbele mate een gevoel van leedwezen, dat niet iemand, die van staathuishoudkunde eene bijzondere studie maakt, of een officier, die het onderwerp dieper heeft ingedacht, dezen avond voor U is opgetreden, om eene lans te breken tegen de staande legers. Maar nu niemand daartoe lust gevoeld (althans getoond) heeft, ben ik er wel toe verplicht. Wij zijn nu eenmaal de Rubico overgetrokken; maken wij ons dus gereed tot den slag.

De meesten uwer kennen de aanleiding tot deze voordragt. Toen ik voor de eerste maal het genoegen had in deze Vergadering te verschijnen, heb ik gevraagd, of het niet wenschelijk was, dat in den boezem van deze Vereeniging het regt van bestaan der gewapende magt werd bepleit, alvorens uit te weiden over hare bestemming.

De heer DE CASEMBROOT heeft mij toen geantwoord met eene warme lofspraak op onze zeemagt, waarvan ik alleen zal zeggen, dat ik ze niet met voordacht had uitgelokt, want ik had niets gezegd, wat de eer van onze marine te na was. De heer DE CASEMBROOT heeft mij later verklaard, dat hij mij niet had begrepen, en deze verklaring is mij genoeg om mij te doen afzien van een ondankbaren strijd met een gelauwerd zeeheld, die door geestdrift werd bewogen, en zijne krachtigste argumenten ontleende aan zijne gehechtheid aan een wapen, dat het voorregt heeft hem onder zijne leden te tellen.

Ik ben eennigszins anders bejegend door den heer BOOMS. Deze heeft mij naar het hoofd geworpen, dat ik mij met „droomerijen” inliet (1). Ik ben toen met voordacht het antwoord schuldig gebleven, omdat men in de hitte van den strijd zoo ligt iets zegt, waarover men later leed gevoelt. Naar mijne meening behoort de geest van discussie ten onzent eerder te worden verbeterd dan verbitterd. De Hollanders zijn treurige *debaters*. Zij verscheuren

(1) De heer BOOMS legde mij ook in den mond, dat ik mij beroepen had op een vrede-congres. Ik had gesproken van een sociaal congres; maar ik zal niet chicaneren. Naar mijn inzien zijn ook de leden van de vrede-congressen geene droomers.

ieder, die niet precies zoo denkt als zij. Op dit punt was ik tot heden de type van een volbloed-Hollander; het is dus noodig, dat ook ik het eerste voorbeeld geef van beterschap. Ik wensch daarom dezen avond wat met U te praten zonder hartstogtelijkheid, zonder iemand te kwetsen, maar ook zonder iemand te vreezen. Straks komt de beurt aan U.

De tijd, die sinds het incident verlopen is, zij U ook borg, dat ik niet heftig of bitter zijn zal.

Wat zijn dreamers? Toch geen slapers? Mij althans dunkt het, dat er vrij wat meer wakkerheid van geest noodig is om een nieuw denkbeeld voort te brengen, dan altijd te varen in het zog van onze vaderen, zich te hechten aan den ouden sleur en zich neer te leggen bij het beginsel, door METTERNICH in gebrekkig Fransch uitgedrukt: „*Il y a dans les choses qui durent une raison de durée qui mérite qu'elles durent.*”

Men gaf altijd den naam van dreamers aan hen, die meer den blik rigtten op de toekomst dan op het verledene en het tegenwoordige (1). Maar indien deze naam in de staatkunde geijkt moest worden, zou ik hem liever zien toegepast op die trage geesten, die altijd geknield liggen voor het verledene en daardoor noodwendig den rug gekeerd hebben naar de toekomst.

De eerste dreamer, dien ik op mijn weg vond, toen ik naar bondgenooten zocht, die zich tegen de staande legers hebben aangekant, was . . . ? Mijne Heeren! Gij raadt het niet in tien: de veldmaarschalk RADEZKY. Deze heeft in zijne *Politisch-militärische Denkschrifte* als zijne overtuiging uitgedrukt, dat de staande legers *zullen* en *moeten* afgeschaft worden, zoodra men zal letten en op de belangen van het volk en op die van de schatkist. Deze *Denkschrifte* zullen menig belezen officier wel eens onder de oogen gekomen zijn. Zijne stelling is bovendien als te verdedigen thesis te vinden achter het akademisch proefschrift van Mr. SICKEZ: *Over de Nederlandsche schutterijen*, eene dissertatie, die aan de meeste beschaafde Nederlandsche officieren wel niet onbekend zal zijn.

(1) • Het tegenwoordige en de toekomst zijn als twee mededingsters; wie de gunsten van de eene bejaagt, moet verwachten door de andere te worden ontmoedigd. •
(BUCKLE.)

Gisteren avond ontving ik de redevoering over „volkswapening” van den hoogleeraar VAN VLOTEN, uitgesproken te Deventer. De redenaar beroept zich eveneens op de woorden van RADEZKY, die hij ontleent aan KOLB, *Die Nachteile des stehenden Heerwesens*; een werk, dat in de bibliotheek van onze militairen geene onwaardige plaats zal bekleeden.

Hooren wij dan in de eerste plaats RADEZKY in zijne *Krijgskundige beschouwing van Oostenrijks toestand in 1828*.

„Een Staatsregeling alleen is voor een volk niet voldoende. Het zal ook, langs den daarin aangewezen weg, steeds naar vermindering van lasten en uitdelging van schulden uitzien en verlangen; een doel, slechts door besparingen en een naauwlettend huishoudelijk beheer te bereiken. De belangrijkste besparing zou daarbij dan wel uit de vermindering der staande legers voortspuiten, en dit brengt ons tot de gewigtige vraag: wordt door zulk eene vermindering niet de zekerheid en het bestaan zelf van den Staat in gevaar gebragt, en is het mogelijk, om datgene, wat die zekerheid daardoor derven moet, langs anderen weg te vergoeden en terug te erlangen?” — Het antwoord luidt: „het stelsel der staande legers past wel voor zekere tijden en omstandigheden, maar niet voor alle noch overal. Het is toereikend, zoo lang het in alle Staten de gewoonte blijft, met staande legers oorlog te voeren, zoo lang men er niet slechts de verhouding der volksmenigte, maar ook die der Staatsinkomsten niet in aanmerking neemt. Het *zal* en *moet* daarentegen van zelf vervallen, zoodra deze voorwaarden een einde nemen (1). De staaude legers hebben, in 't nieuwere Europa, den luister van landweer en burgerwapening geheel verdoofd. En toch berust de krachtigste sterkte van een Staat op een doelmatig ingerigte landweer. Die instelling is de natuurlijkste en daarom ook de beste. Zij levert den Staat, met betrekking tot zijne bevolking, het grootste aantal verdedigers; zij houdt bij 't volk het besef levendig, dat het zich zelf verweert, en boezemt het daardoor een in goeden zin krijgshaftigen geest in, die nimmer ontaarden kan, omdat zij, in wie hij leeft, tevens nimmer ophouden burgers te zijn. Zulk een

(1) Kortheidshalve werd het vervolg van dit citaat niet in de bijeenkomst der *Vereeniging ter beoefening der Krijgsvoetschap* voorgelezen.

geest maakt een volk onverwinnlijk. Nergens blijkt dit duidelijker dan in de oude geschiedenis. Hare Staten waren slechts door hun landweer groot en magtig. Zij vervielen meestal in dezelfde verhouding, als die landweer ontaardde („veeleer: door den overaars en dwingelanden meer welkome, staande legers vervangen werd” (1). In de latere geschiedenis doen ons de Zwitsers een opmerkenswaardig voorbeeld aan de hand. Zij zegevierden, bijna onafgebroken, over de kern der Ridderschap en de talrijke legers der dapperste vorsten, en wisten zich zelfs, na hunne nederlagen in de veldslagen van Novara, Marignano en Bicocca, weder krachtig te herstellen. In de laatste eeuwen gaf het gemeenebest der Vereenigde Nederlanden het eerste grootsche voorbeeld van dezen aard; een tweede, de Vereenigde Staten van Noord-Amerika; nog andere, de Fransche republiek, en de Spaansch-Portugese weêrstand tegen Napoleon. Uit al die voorbeelden nu laat zich eene leering trekken, die niet weêrspoken worden kan: dat, namelijk, een strijd tusschen gewapende burgers en geregelde legerbenden wel in 't begin enkele nederlagen der eersten ten gevolge zal hebben, maar dat deze, bij voortdurende volharding, den prijs ontwijfelbaar zullen wegdragen. De oefening vormt weldra den gewapenden burger tot krijgsman; hij leert spoedig de zwakke zijde van den vijand kennen en gebruiken, en is, tegenover een staande legermagt, op menig punt in zijn voordeel. Vooreerst blijft zijn krijgskunst, eenvoudig en zonder omslag, met de natuur in overeenstemming en ver van alle gekunsteldheid; voorts is een zoo gevormde landweer overal bruikbaar; verder nog laat zich een gewapende burgermagt gemakkelijker en spoediger aanvullen, omdat, waar zij gevonden wordt, de gansche menigte wapenmagtige burgers ter beschikking staat. Een laatste, maar verre het belangrijkste voordeel is, dat zij voor eigen zekerheid, welzijn en behoud strijdt: alles zedelijke hefboomen, die met de meeste kracht werken. Ontwijfelbaar toch moet ten slotte hij steeds overwinnaar blijven, die het meest besloten is, dat te *willen*. Een Staat, voor 't overige, slechts van landen omgeven, die hunne veiligheid in de landweer zoeken,

(1) De tusschen haakjes geplaatste woorden zijn eene verbetering van „ont-aardde” door Prof. VAN VLOTEN.

heeft geene vestingen meer noodig, omdat hij voor geen oorlog meer te vreezen heeft; en waar alle uitzigt verdwijnt door zulk een oorlog veroveringen te maken, heeft ook die oorlog geen doel meer, en zal dus allengs wel geheel achterwege blijven."

Zietdaar, Mijne Heeren! het oordeel van den „droomer" RADEZKY. Maar laat ons liever die bijnamen weren, die bijna altijd door den nakomeling worden te niet gedaan. Het is een bijna onbedriegelijk kenteeken van de waarheid, dat zij bij haar ontluiken gesmaad wordt. Zij hindert doorgaans een misbruik of een vooroordeel. Het vooroordeel is een hoofdkussen, waarop de menschaarne dommelt; — ongaarne wordt hij in die sluimering gestoord.

De meeste groote mannen werden aanvankelijk miskend. SOKRATES ging door voor een godslasteraar. Gij weet allen, hoe JEZUS werd bejegend. Gij weet, met welk een weêrzin JEANNE D'ARC bij hare optreding werd begroet. ELLIOT, die durfde verkondigen dat de zoon bewoonbaar is, werd voor krankzinnig uitgekreten. Beschuldigd van moord op Miss BOYDELL, werd hij door den regter vrijgesproken, omdat iemand, die aan de bewoonbaarheid van de zoon geloofde, noodwendig verbijsterd van zinnen moest zijn; — en later werd zijne leer omhelsd door ARAGO, HERSCHEL I, HERSCHEL II en andere sterrekundigen van naam. FRANKLIN, die „den hemel den bliksem en den dwingelanden den scepter ontwong," heette een „*intrigant*," WILBERFORCE een „*lastig sollicitant*." Vraagt het aan de vrijgemaakte slaven van Amerika, hoe lastig hij voor hen geweest is! COBDEN ging door voor een „*woelziek redenaar*." Vraagt het aan de pelgrims van de Westminster-Abdy, welke vruchten van zijne woelzucht worden geplukt, als gebrek of hongersnood hun vaderland bedreigt, en geheel de wereld hare schatting brengt aan het handelsvrije Engeland!

En wie behoorden tot de droomers van eeuwigen vrede? HENDRIK IV, SULLY, D'ARGENSON, de *abbé* DE SAINT-PIERRE.

D'ARGENSON heette in zijnen tijd D'ARGENSON *la bête* en een minister uit de republiek van PLATO. Eene eeuw later werd hij door een Engelsch tijdschrift in zijne eer hersteld en verheven tot een der voorloopers van de Fransche revolutie. Weet Gij, wat die onpractische SAINT-PIERRE zoo al heeft gewild? Hij stelde voor: het scheppen van een kadaster, uitroeijing van de bedelarij,

hervorming van de belasting (hij zelf was geestelijke en zoon van een markies, dus vrij van belasting), het begaanbaar maken van de wegen in den winter, en bevordering van officiële publiciteit door oprigting van een *Moniteur*. Ik meen nu genoeg te hebben gezegd tot vrijspraak van de droomers.

Ik moet U verwittigen, Mijne Heeren! dat Gij in mijne rede bijna niets oorspronkelijks zult vinden. Zij is eene luchtige compilatie. Zoo eene enkele gelukkige gedachte of juiste opmerking U treft, dankt ze dan niet mij, maar hun, aan wier voeten ik heb neêrgezeten. Ik heb schelpjes verzameld aan het strand; of juist: ik heb, gelijk een ridder uit de middeleeuwen, ieder afgezet, die langs mijn weg kwam. Ik heb zware schatting geheven van DE TOCQUEVILLE, LABOULAYE, THIERS, SAY, CHATEAUBRIAND, vooral van LARROQUE, en ik weet niet wien al meer. Ik ben zoo rijk aan geplunderd goed, dat ik zelfs den oorsprong van mijne schatten niet meer ken. Ik ben zelfs onridderlijk genoeg geweest eene jonge dame uit te kleeden: *Mademoiselle* ROYER. Ik kan zeggen even als VAN LENNEP op het literarisch congres te Gent: „Ik heb gelcefd van roof en diefstal.”

Ik vlei mij niet — althans weinig — Mijne Heeren! dat morgen, onder den indruk van mijn *speech*, de Wetgevende Magt het staande leger zal afschaffen. Ik beweër evenmin het onderwerp te zullen uitputten. Al bezat ik er de bekwaamheid toe, zou toch de tijd mij ontbreken. Ik maak op geene andere verdienste aanspraak dan die van het onderwerp hier aan de orde te hebben gesteld. Ik heb U eenige botjes aangeboden, waaraan wij in volgende seizoenen kluiven kunnen. Ik wil alleen trachten den loggen klomp in beweging te brengen; is hij eenmaal in beweging, zoo rolt hij van zelf de helling af. Beschouwt mijne rede als den eersten droppel, dien ik in deze Vereeniging doe vallen tot uitholling van een granietblok. Als uw oordeel tot de overtuiging zal zijn gebragt, dat de staande legers moeten worden afgeschaft, is uwe eerlijkheid mij borg, dat Gij ze zult uitspreken. Misschien zult Gij voor het staande leger een nacht aanrigten, gelijk dien van 4 Augustus 1789, toen de bevoorregte standen in Frankrijk hunne voorregten met den voet schopten. Weest

daarom op uwe hoede tegen overijling, opdat niet van U, gelijk van hen, gezegd worde, dat het eene *journée des dupes* was (1).

VOLTAIRE, dien wel niemand zal beschuldigen zijn tijd te hebben te zoek gemaakt met te veel te bidden, had één welgemeend gebed, dat hij dikwijls ten Hemel opzond: „O God! „maak toch mijne vijanden belagchelijk!” Deze bede is misschien ook ontboezemd door den een of anderen dweepzieken voorstander van oorlog en staande legers uit deze Vereeniging, toen hij op het convocatie-billet die vijftien stellingen las. Ik hoop, dat dit gebed dezen avond niet zal worden verhoord. En toch, Mijne Hoeren! gevoel ik groot gevaar te loopen. Wij zijn op glibberig terrein. Er is bijna geen gebied, dat zich zoo leent tot *verbiage*, declamatie, *grands mots*, overdrijving en generaliseren als dat van oorlog en staande legers. De een dweept *voor*, de ander *tegen*. Dweepers zijn als paarden met oogkappen. Zij zien niets, noch ter rechter-, noch ter linkerzijde (2). Onder de dweepers tegen den oorlog behoort vooral LARROQUE. Dat de oorlog veel geld en menschen kost, veel verwoesting aanrigt, den ongehuwden staat bevordert, zedeloosheid aankweekt — dit alles is hem nog niet genoeg. Als hij eenmaal aan het uitvaren is tegen den oorlog, wordt deze voor elke dwaasheid aansprakelijk gesteld, ook voor het leedgevoel van NAPOLEON, die betreurde geene goddelijke eer te kunnen genieten.

LARROQUE herinnert mij dien student, die al zijne schulden op het weekbriefje deed plakken, niet alleen wat daarop in den regel voorkomt, zoo als water en vuur, boter, kaas, krentbroodjes en dergelijke, maar zelfs boeken en een doodgereden paard uit de manege.

Gij kent misschien de geschiedenis, waarop ik doel. Den dag na zijne krooning was NAPOLEON mismoedig, en klaagde tot zijn minister van marine:

„— De volken zijn te verlicht geworden; ik ben te laat gekomen; er valt niets groots meer te verrigten.

(1) Zoo er enkele punten uit mijne vreeselijke akte van beschuldiging kunnen vervallen, zal het mij genoeg doen, omdat het vonnis er te zachter door zal zijn.

(2) De la guerre et des armées permanentes.

— Maar, Sire! mij dunkt, het is nog al schoon den eersten troon van Europa in te nemen, na begonnen te zijn als eenvoudig tweede-luitenant van de artillerie.

— Ja, mijne loopbaan is schoon genoeg. Maar toen ALEXANDER Azië veroverd had, gaf hij zich uit voor een zoon van JUPITER. En ieder geloofde het, behalve eenige Atheensche schoolvossen, zijn leermeester ARISTOTELES en zijne moeder OLYMPIA. (*Elle savait à quoi s'en tenir*). Welnu, als ik mij uitgaf voor een zoon van den Eeuwigen Vader, zou er geen enkel vischwijf zijn, dat mij niet op mijn weg uitfloot. Neen, de volken zijn te verlicht; er valt niets groots meer te verrigten."

Ik heb op Java eens een vonnis gelezen (1) tegen een inlander, die zich voor Gods zoon uitgaf. Toch had die man nooit krijgsroem bejaagd of behaald, nooit provincie of stad veroverd.

Laat ons ook trachten niet te verzeilen op de klip van generaliseren. Gij kent de anekdote van dien Engelschman, die in de eerste Deutsche herberg de beste kwam, waar hij eene rossige waardin vond, en toen aan zijne vrienden in Engeland schreef: „Alle vrouwen in Duitschland hebben rood haar." Omdat eene enkele maal eene Fransche *levée en masse* een „belagchelijk" klein Oostenrijksch leger heeft geslagen, of Spaansche benden geoeffende Fransche krijgers, die drie dagen achtereen gemarcheerd hadden, hebben overwonnen, — kunnen wij daaruit nog niet afleiden, dat onze landbouwers en schapenhoeders door louter geestdrift en vaderlandsliefde alle Zouaven en Bergschotten zouden doen uiteenstuiven.

Laat ons eens zien, wat kalme schrijvers in het voordeel van den oorlog hebben gezegd. MAZE beweert (*Du rôle de la guerre dans l'histoire*), dat het buskruid de gelijkheid van standen heeft bevorderd. Vroeger streden de ridders behoorlijk ompantserd en gehelmd, en bleven daardoor tamelijk ongedeed. In den slag van Brenneville, die twee dagen duurde, werden niet meer dan drie ridders gedood. Hoeveel *vilains* en *manants* er bij omkwamen, heeft de geschiedenis de vermelding niet waard gekeurd. Zij gol-

(1) Tijdschrift voor het Regt in Nederlandsch Indië. Deze „zoon Gods" ontleeende aan zijn titel het regt anderen te bedriegen en met zijne moeder in bloedschaude te leven.

den toen niet meer dan onder NAPOLEON, die ze *chair à canon* noemde. Maar het democratische kruid spaarde de maliënkolders niet, — en zoo trad de gelijkheid van het slagveld in de maatschappij.

DE TOCQUEVILLE, wien niemand vrijheidsliefde en zucht tot vooruitgang zal ontzeggen, beweert omtrent den oorlog: „Bijna immer verruimt hij den geest en verheft hij het hart.”

Reeds elders hebben wij die opmerking gevonden. Na den tachtigjarigen oorlog leefden VONDEL, HOOFT, BOERHAVE, HUYGENS; na den zevenjarigen oorlog schitterden SCHILLER, GÖTHE en HERDER; na de Napoleontische oorlogen zongen VICTOR HUGO en LAMARTINE.

Het is reeds veel gewonnen — en dit hebben wij ook gedeeltelijk aan den abbé DE SAINT-PIERRE te danken — dat de oorlog gedwongen is geworden zich zelve te regtvaardigen. Vroeger behoefde hij geene andere bepleiting dan het *bon plaisir* van den vorst, — thans wordt hij verplicht tot de rol van sofist, en, is hij onregtvaardig, tot die van huichelaar. Huichelarij is zeker een groot kwaad, maar zij is toch een vorm van hulde, gebragt door het kwade aan het goede. Van cynisme tot huichelarij is vooruitgang.

Om door al de stellingen niet in een doolhof te geraken, zal ik trachten eerst mijne overtuiging zoo duidelijk mogelijk uit te drukken in zes vragen en antwoorden. *Bien poser une question, c'est presque la résoudre.* En zoo ik dwaal, verschoont mij dan met het woord van LA BRUYÈRE, dat de geest van onderscheid zeldzamer is dan het diamant.

1e Vraag. *Zal de oorlog immer van de aarde verdwijnen? Neen.*

Zoo lang er tegenstrijdige belangen kunnen ontstaan (al zijn het ook gewaande belangen), zal er oorlog worden gevoerd. Waar tegenovergestelde electriciteiten met elkander in aanraking komen, heeft ontlading plaats en ontstaat bliksemvuur.

Men zegt wel: de volken moeten in vrede met elkander leven. Zeer fraai! Er staat ook geschreven: „Gij zult uwen naaste liefhebben als u zelve.” En wie onzer doet dat? Vele mannen hebben zelfs hunne wederhelft niet zoo lief als zich zelve. Wat wij, helaas! het meeste liefhebben, is ons eigen *ik*.

En zoo wij niet in vrede weten te leven met landgenooten, die

wij kennen, zullen wij dan inschikkelijker zijn jegens vreemden, die wij niet kennen?

2e Vraag. *Moeten de oorlogen minder in getal worden? Ja.* Zij zullen ook zeldzamer worden, gelijk de twisten onder burgers van de tegenwoordige maatschappij zeldzamer zijn dan vroeger. En al bewerkten de „droomers” slechts het voorkomen van één enkelen krijg, zouden hunne pogingen rijkelijk beloond zijn en zou de uitkomst ruimschoots beantwoorden aan matige verwachtingen.

Zoo ook beweren geneesheeren en bewindslieden niet, ziekte en dood te zullen verbannen naar het rijk van de geschiedenis, maar zij streven naar het verlengen van den menschelijken levensduur, en daarvoor is men hun grooten dank schuldig. Te regt vergelijkt SAY twee volken, die zonder noodzakelijkheid krijg tegen elkander voeren, met twee wilde beesten uit eene menagerie, die voor het genoegen van hunne meesters met elkaar vechten.

3^e Vraag. *Zouden al de mogendheden de staande legers kunnen vervangen door volkswapeningen? Ja.* Staande legers zijn alleen noodig voor veroverings-oorlogen. (1)

4^e Vraag. *Moeten de staande legers verminderd worden? Ja.* Er is alleen onderhandeling tusschen beide partijen mogelijk op den grondslag, dat met deze stelling niet getransigeerd worde. Volgens de geringste opgaven wordt van de gezamenlijke jaarlijksche inkomsten der Europesche Staten (9 000 millioen franken) $\frac{1}{3}$ verslonden voor het plezier soldaatje te spelen. Wij zullen straks zien, dat de som eigenlijk veel hooger loopt. Zulk eene geldverspilling is een onverantwoordelijk, schandelijk vergrijp jegens de belastingschuldigen.

MONTESQUIEU zeide reeds van dien gewapenden vrede:

„Eene nieuwe ziekte heeft zich over Europa verspreid; zij heeft onze vorsten aangetast en doet hen een onverantwoordelijk getal troepen onderhouden. Zij wakkert aan en wordt noodwendig besmettelijk; want zoodra een Staat vermeerdert, wat hij zijne troepen

(1) Al ware de Zwitsersche magt zoo veel minder te duchten dan die van een staand leger (gelijk enkelen het doen voorkomen), bewijst dit nog niet, dat de volkswapeningen in het overige Europa iets beter zouden worden of dat de Zwitsersche onvolmaakbaar is. De menschheid zou er waarlijk niet door verliezen, indien er over den aardbol minder militaire en meer burgerlijke talenten verspreid werden.

noemt, vermeerderen de anderen onmiddellijk de hunne, zoodat men er niets door wint dan den gemeenschappelijken ondergang. Ieder monarch houdt niet minder legers op de been dan hij zou vermogen, indien de volken gevaar liepen te worden uitgedelgd, en deze inspanning van allen tegen allen noemt men vrede. Europa is dan ook zoo uitgeput, dat partikulieren, die in gelijke omstandigheden zouden verkeeren als waartoe de drie rijkste mogendheden van dit werelddeel gebragt zijn, zelfs niets zouden hebben om te leven. Met de rijkdommen en den handel van het heclal zijn wij arm, en weldra zullen wij zooveel soldaten hebben, dat wij niets dan soldaten hebben en Tartaren zullen zijn."

5e Vraag. *Kunnen enkele Staten Zwitserland reeds dadelijk navolgen? Bergvolken, ja; bewoners van opene, vlakke landen, neen* (1).

Ik weet wel, dat de geestdrift veel vermag, maar geestdrift is, gelijk buskruid, onmagtig na de ontploffing. Men verlieze ook niet uit het oog, dat menig volk, hetwelk een gedisciplineerden, overmagtigen vijand overwon, jaren lang tot *wanloop* was getergd geworden (2). Dikwijls dus zal die onweerstaanbare kracht ontbreken.

Wordt bij de eerste ontmoeting het volksleger niet geslagen, zoo zal het in goede hoedanigheden toenemen; maar wordt het dan vernietigd, zoo is het geheele land eene bijna weerlooze prooi.

Toch kunnen wij met minder uitgaven onze weerbaarheid verhoogen.

6e Vraag. *Wat blijft het beste geneesmiddel? Algemeene verlichting van volk en leger; geene leeningen te dulden voor veroveringsoorlogen.*

Volgens HUBNER bedraagt het cijfer van de leeningen, sinds 1852 gesloten, ongeveer elfduizend millioen gulden, waarvan slechts één-tiende voor openbare werken en andere productieve uitgaven, dus bijna tienduizend millioen gulden voor oorlogsroem.

Qui trop embrasse mal étreint. Ik zal mij dus bijna uitsluitend

(1) België, ofschoon geen bergland, zou Zwitserland kunnen navolgen, omdat ook de onzijdigheid van zijn grondgebied door de vijf groote Mogendheden gewaarborgd werd. Deze eeuwel houden niet altijd woord.

(2) Zoo als wij door KARL V en FILIPS II.

bepalen tot de geldelijke, stoffelijke, oeconomische, materialistische zijde van het vraagstuk. Geld is de zenuw van den oorlog; zoodra de burgers het geld hiervoor weigeren, moet de oorlog wegkwijnen.

Ik zal daarom niet lang stilstaan bij het *celibaat*, wat ook minder voegzaam klinken zou in iemand, die — ik moet het, helaas! tot mijne schaamte bekennen — veertig jaren lang een verstokt mysogamist bleef. Ik laat het anathemiseren tegen den ongehuwden staat liever over aan Mademoiselle ROYER. Zij toch behoort tot het zwakke geslacht, dat ten huwelijk gevraagd wordt, en ik tot het sterkere, dat ten huwelijk vraagt. Zij is (volgens hare gewoonte) zeer duidelijk in hare drangredenen en vraagt U, of Gij u in het gevaar niet eerder zult doen bezielen door eene knuische gade dan door eene veile *maitresse* (1)?

Evenmin zal ik uitvaren tegen de *onzedelijkheid* van het leger, wat beter aan de moralisten toevertrouwd blijft. Ook hebben eenige volksvertegenwoordigers zich reeds vrijwillig met die taak belast, en ik gun hun gaarne dit ondankbaar handwerk (2)?

Ik wensch ook te voorkomen, dat enkele leden fluisteren: „*Le diable se fait moine,*” en dat de achttienjarige luitenants lagchende uitroepen: „*Si vieillesse pouvait!*”

Een enkel woord over de *verschrikkingen* van den oorlog. Om niet in *sensiblerie* te vervallen, zal ik U herinneren met welke bloedige trekken VOLTAIRE een veldslag schetst in zijn *Candide*:

„Niets was zoo schoon, zoo bewegelijk, zoo schitterend, zoo goed geregeld als de twee legers. De trompetten, de pijpen, de hobo's, de trommen en de kanonnen vormden eene harmonie, zoo als nooit in de hel werd gevonden. Het geschut vaagde eerst

(1) De moedige schoone gebruikt eigenlijk het woord *prostituée*. (*Journal des Economistes*, 1866, Février.) Ik was schuchterder onder het spreken dan zij onder het schrijven. Men weet, dat zij het werk van den naturalist DARWIN: *Over den oorsprong der soorten* vertaald heeft, en op sociale congressen over MALTHUS' bevolkingstheorie het woord voert.

(2) Slaan wij eens een blik buiten het leger. Zijn de studenten, ik wil niet zeggen die in de theologie, maar de studenten in de regten en medicijnen zulke toonbeelden van ingetogenheid? Zijn de monniken en nonnen zoo rein van zeden? Is onze „lieve jeugd,” zoowel meisjes als jongens, op de kostscholen en in de fabrieken zoo vrij van smet? Aan die onzedelijkheid toch zijn de staande legers dood onschuldig.

zesduizend man aan elke zijde weg; vervolgens nam het geweer-
 vuur uit de beste der werelden ongeveer negen- à tienduizend
 schelmen weg, die hare oppervlakte verpestten. De bajonet was
 eindelijk een voldoende bewijsgrond voor den dood van nog eenige
 duizenden. Het geheel kon wel eene 30 000 zielen belooopen. Can-
 dide rilde als een filozoof, en verborg zich zoo goed mogelijk ge-
 durende deze heldhaftige menschenlagting. Eindelijk besloot hij,
 terwijl ieder van de twee koningen in zijne legerplaats Te Deums
 deed zingen, elders te gaan redeneren over de uitwerkselen en
 oorzaken. Hij moest over hoopen lijken en zietogenden heenstap-
 pen, en bereikte eindelijk een naburig dorp; het lag in asch; het
 was een dorp van de Avaren, door de Bulgaren behoorlijk ver-
 brand volgens het publiek regt. Hier zagen bejaarden, met won-
 den overdekt, hunne geworgde vrouwen sterven, die hare kin-
 deren klemden aan de bloedende borst; daar gaven dochters,
 wie men den buik had opengesneden, den laatsten snik, na de
 natuurlijke behoeften van eenige helden te hebben gestild; ande-
 ren, half verbrand, kreten dat men haar toch den dood mogt
 gunnen. Hersenen lagen over den grond verspreid naast afgehou-
 wen armen en beenen. CANDIDE vlugtte zoo spoedig hij kon naar
 een ander dorp; dit behoorde aan de Bulgaren, en de Avarsche
 helden hadden het op gelijke wijze bejegend. CANDIDE kwam, na
 steeds over lillende ledematen en tusschen rookende bouwvallen te
 zijn doorgestaan, eindelijk buiten het tooneel van den oorlog." (1)

Het kan ook niet ontkend worden, dat het oorlogsbedrijf
gevoelloosheid kweekt. THIERS noemt ze *insensibilité de profession*.

ALEXANDER van Macedonië deed de inwoners van Thebe en
 Tyrus ombrengen. CESAR deed in Avaricum al de vrouwen, kin-
 deren en grijsaards van kant maken. Eenigen Uwer hebben het
 Latijnsche gedicht gelezen, waarin een van CESAR's luitenants aan-
 biedt het zwaard te stooten in de borst van zijn broeder, door
 den strot van zijn vader, ja, zelfs in den zwangeren schoot van
 zijne eigene vrouw, als slechts CESAR spreekt. KAREL de Groote
 moordde de Saksers uit, omdat zij het christendom weigerden,
 dat zijn sabel hun aanbood. ALVA deed 18 000 Nederlanders door

(1) Men leze ook de romans van ERKMANN-CHATELAIN.

beulshanden omkomen. Gij kent het bloedbad van Maagdenburg, door TILLY aangerigt. Gij herinnert U het schandelijke woord van CONDÉ: „*Une nuit*” enz. Gij kent de ellende in den Paltz, door TURENNE's verwoestingen veroorzaakt. Toen er 20 000 Franschen op het slagveld van Ramillies gebleven waren, vond de droefheid van LODEWIJK XIV geen ander woord dan de troostrede tot den verwonnen VILLARS: „Mijnheer de maarschalk! op onzen leeftijd is men niet gelukkig.” Bij Ligny gaf de generaal ROGUET eene dagorder uit: „Ieder grenadier, die mij een gevangen Pruis brengt, doe ik fusilleren.” NAPOLEON was van nature niet slecht, maar de oorlog had hem hardvochtig gemaakt. Toen MATHIEU DUMAS hem mededeelde, dat hij het aanbod van een artillerie-officier tot het vermoorden van BARRAS en een ander lid van het Directoire (REWBELL) met afgrijzen had afgeslagen, ontving hij ten antwoord: „Gij zijt een onnoozele; gij hebt geen verstand van omwentelingen.”

Na het opbreken van het beleg van Saint-Jean d'Acre wilde hij de door de pest aangetaste soldaten met opium doen vergiftigen. De geneesheer DESGENETTES weigerde met een eenvoudig woord, dat tegenover een dwingeland zielegrootheid werd: „Mijn beroep is de menschen te genezen en niet hen te doodden.” Na den slag bij Eylau, waar veertigduizend dooden het slagveld bedekten, schreef NAPOLEON aan zijn broeder JOZEF: „Het geheele leger is meer of min ziek, maar ik ben vetter geworden (*J'ai engraisé*).” Van de 600 000 krijgers, die naar Rusland trokken, zagen slechts 50 000 den geboortegrond terug. Gelukkig voegde het 29e bulletin, dat deze ramp vermeldde, er bij: „*La santé de S. M. l'Empereur n'a jamais été meilleure.*”

Gij herinnert U de wreedheid van PELISSIER, die Algerijnsche mannen, vrouwen en kinderen in de grot van Dahra door rook deed verstikken. In den Krim-oorlog schreef hij aan zijn keizer: „*Alles gaat goed (Tout va bien)*. Het eskader is uit de zee van Azof terug, en heeft 106 handelsschepen in de haven van Berdiansk verbrand.”

Gelijk ik straks zeide, zal ik mij zooveel mogelijk tot de *geldelijke*, *stoffelijke*, *oconomische*, *materialistische* zijde van het vraagstuk bepalen. Laat ons onze krachten niet versnipperen. Die

zijde zal worden het aanvalsfront van de stelling, die wij wenschen te veroveren. Is eenmaal het geldelijk nadeel van oorlogen en staande legers bewezen, zoo zullen de andere nadeelen van zelf verdwijnen. Wij behooren tot een volk, dat zich veel op zijne degelijkheid laat voorstaan, en onder zijne degelijkste eigenschappen behoort, dat het zich ongaarne ontdoet van zijn geld. Gij hebt allen de *Principes philosophiques* van den kolonel DE WEISS gelezen, en weet, dat hij daarin een tarief van onze ondeugden heeft ontworpen. De zelfzucht staat boven aan, ik meen met het cijfer *oneindig groot*. Ware het voor een slecht doel, ik zou U niet raden te speculeren op hartstogten. Maar het geldt hier bevordering van vrede, van welvaart, van tevredenheid; waarom zouden wij dan niet partij trekken van zulk een magtigen hefboom? Velen weten niet, wat de oorlog en staande legers aan geld verslinden, en evenmin, wat zij daarvoor aan belasting betalen.

En zoo er onder U gevonden worden, die in de gelegenheid zijn sociale congressen bij te wonen, wendt dan uwen invloed aan, opdat deze zich begrenzen binnen de geldelijke quaestie. Men heeft veel op met verdeeling van arbeid; welnu, het is buldigen van dit beginsel, als de oeconomisten niet treden op het gebied van de moralisten.

Het is opmerkelijk, dat ons volk, zoo gesteld op geld, op welvaart, op bloei van handel en landbouw, zoo weinig op heeft met de stof, (althans met den mond). Dit vindt zijne oorzaak in treurige kerkelijke opvattingen omtrent de waarde van aardsche goederen. Men smaalt op goud en zilver als ellendig slijk;— maar alle slijk heeft eene bevruchtende kracht; zoo ook het goud en zilver. Gelukkig heeft dat smalen dan ook niet voorkomen, dat ieder getracht heeft zooveel mogelijk dat ellendig goud en zilver magtig te worden, en daaronder niet het minst de moralisten zelven. Er is een geheimzinnig verband tusschen stof en geest, al gaan wij ook nog niet zoo ver als de materialisten, die beweren, dat stof en geest één zijn. Indien ik U herinnerde, hoe VLERK in zijn *Polsbroekerwoud* wees op den invloed van eene kop koffij op onze geestvermogens, zoudt Gij mij misschien beschuldigen van ongepaste scherts. Laat ons daarom ernstiger zijn. De statistiek heeft het verband tusschen welvaart en deugd bewezen;

trouwens wisten wij toch ook reeds vroeger, dat dieven en inbrekers niet het meest gevonden worden onder millionairs. Toch is óns volk niet genoeg materialist.

Men schrikt ten onzent van de materialisten. Het gaat hun gelijk zoo velen onzer: zij zijn niet zoo slecht als hunne reputatie. Het is waar, als men een boek, gelijk dat van BUCUNER: *Kraft und Stoff*, gelezen heeft, gevoelt men zich dagen lang koud en ledig van hart. Volgens hem: geen God, geen leven na dit leven, geene liefde in het groote scheppingsplan. En toch, als men in dat werk naar goudkorrels zoekt, vindt men er deze schoone waarheid, dat belangelooze nauwgezetheid de grondslag van de maatschappij zijn en blijven moet.

Ik ben niet vreemd aan het vermoeden, dat de Duitsche publicisten in de vrijheid van hunne pen eene vergoeding zoeken voor hunne onvrijheid als staatsburgers (1).

Laat ons daarom eens zien, hoe de materialisten in Engeland, die niet in zulk een gareel geslagen zijn, zich uiten.

HUXLEY, een der grootste ontleedkundigen, heeft een werk geschreven omtrent de plaats, die de mensch in de stelling inneemt. Aan het *frontispice* van zijn boek prijkt een vignet, dat den stamboom van het menschelijk geslacht voorstelt. Men ziet daar eerst een *chimpanzee*, dan een *orang hoetan*, daarna een *gorilla*, en eindelijk den „heer der schepping,” den *mensch*.

Zulk een stamboom is wel geschikt om adeltrots te snuiken, bij voorbeeld van menschen als den hertog DE CROY.

Gij weet, de hertog DE CROY was gewoon te vertellen, dat NOACH, bij het weghalen van de plank, die de ark nog aan den wal verbond, tot CHAM zou gezegd hebben:

„CHAM! je hebt toch de papieren van de familie DE CROY BUCKLE wel meê aan boord?”

En is nu die stamboom zoo troosteloos voor HUXLEY?

„Neen,” — zoo redeneert hij in substantie — „als door het veredelingsproces van de eeuwen een aap kan worden vervormd tot een NEWTON, wat heerlijk gewrocht moet dan de mensch na duizenden van eeuwen zijn!”

(1) Men denke ook aan de gevolgen der terugwerking van vroeger mysticisme, overdreven idealisme, supranaturalisme en hoe al dat brahminisme heeten moge

Gij weet, van NEWTON heette het, dat de goddelijke en de menschelijke wijsheid elkander in dat hoofd ontmoetten.

Sinds eenige maanden worden er in Engeland preeken voor het volk gehouden door de uitstekendste naturalisten. Daaronder behoort ook HUXLEY. Hoort nu, hoe hij zich over de studie van de stof en over de godsdienst uitlaat:

„De sterrekunde” — zegt hij in substantie — „heeft ons de oneindigheid van de ruimte, de oneindigheid van duur van het heelal geleerd; de natuur- en scheikunde hebben ons geleerd, dat de deeltjes oneindig klein zijn, dat de stof onvernietigbaar is; dat stof en kracht eeuwig zijn; de kennis van de stof heeft ons eerst leeren breken met de vereering van houten en steenen afgodsbeelden; zij heeft ons daarna het gareel van kerkelijk gezag en bekrompen dogma's leeren verbrijzelen, en de grootste natuurvorschers hebben ons gebragt tot de overtuiging, dat het godsdienstig gevoel, de edelste en meest menschelijke aller aandocningen, bestaat in *stille aanbidding voor het altaar van het onbekende en onpeilbare.*”

Is er één verlicht Christen, die niet instemt met dit godsdienstbegrip van den vreeselijken materialist?

Gij ziet dus, Mijne Heeren! dat die stoffelijke zijde van een vraagstuk, waartoe ik mij vooral wensch te bepalen, zeer verheven kan zijn.

Doorwandelen wij nu met zevenmijlslaarzen het gebied van de vijftien stellingen, door mij voorop gezet.

- 1°. De oorlogzuchtige stemming van de laatste eeuwen werd geboren uit de rooftogten van de ridders der middeleeuwen en uit de kruistogten. De woelzucht zocht voedsel in den krijg. (ROBERTSON, *Charles V.*)
- 2°. De staande legers, aanvankelijk opgerigt tot vernedering van de groote vasallen, ontaardden spoedig van die bestemming.
- 3°. De oorlogen hadden zelden het belang van het volk ten doel.
- 4°. Kort historisch overzicht van de bloedigste veroverings-oorlogen der laatste eeuwen.

LOUIS PHILIPPE zeide eens bij het bezoek van eene school: „*Vous vous occupez trop des anciens.*” Wij zullen daarom de Grieken en Romeinen laten rusten en dadelijk overgaan tot het tijd-

vak van de middeleeuwen. Ook heeft de heer DE ROO VAN ALDERWERELT mij het gras voor de voeten weggemaaid. Hen, die omtrent de legers van de ouden hunnen weetlust willen bevredigen, verwijs ik dus tot den *Tijdspiegel* van dit jaar.

Wij hebben allen in onze jeugd ridder-romans gelezen, maar in die boeken alleen ridders gezien in hun *costume de parade*. Te beweren, dat men hen uit die romans leert kennen, zou even dwaas zijn alsof een Scheveninger visscher beweerde de Afrikaansche prinsessen te kennen, omdat hij Mademoiselle GARY in *l'Africaine* heeft gezien.

De ridders waren roovers en bandieten, en de middeleeuwen met hare kruistogten een tijdperk van woestheid en barbaarsheid. Wel is er uit die kruistogten iets goeds ontstaan, maar het zou ook al zeer treurig wezen, indien een krijg van bijna tweehonderd jaren en een verlies van vijf tot zes millioen menschenlevens althans niet eenige weldaad hadden afgeworpen. Die uitkomsten hadden met minder offers kunnen gekocht worden. Maar de kruistogten hebben één zeer groot kwaad gesticht: in het Oosten deed men nieuwen smaak voor oorlog op.

Dat de oorlogen zelden het belang van het volk ten doel hadden, zal gaarne worden toegestemd. Het zou moeilijk vallen veel oorlogen aan te wijzen, waarbij dit belang in aanmerking kwam.

Zoo deed BUCKINGHAM aan Frankrijk den oorlog verklaren, omdat de Fransche koningin ongevoelig bleef voor zijne liefdesverklaringen. LODEWIJK XIV wilde, ter zake van eene medaille, een einde maken aan het edelste volksbestaan van de zeventiende eeuw. Mevrouw DE POMPADOUR deed 20 000 Franschen bij Rossbach slagten, omdat hare kiescheid zich gekwetst voelde door de scherpe tong van FREDERIK den Groote. Gij weet, hoe NAPOLEON in Spanje huis hield. Hij beval eene garnizoens-verandering aan zijn broeder JOZEF en aan MURAT. MURAT moest van Kleef naar Napels, en JOZEF van Napels naar Madrid. De keizer drukte ieder eene kroon op het voorhoofd, en de twee nieuwe koningen gingen (volgens CHATEAUBRIAND (1)) ieder zijns weegs, gelijk twee rekruten, die van shako verwisseld hebben op bevel van den korporaal, die met de uitdeeling van de equipments-stukken is belast.

(1) *Le Congrès de Vérone.*

De oorlogen in Algerië hadden tot aanleiding den tik met een waaier door een onbeschaafden dey op de wang van een Franschen konsul, maar werden eigenlijk door het ministerie aangevangen om afleiding te geven aan binnenlandsche moeilijkheden.

De Krim-oorlog had tot voorwendsel een opschrift boven eene kerk, maar werd gevoerd, omdat de Russische alleenheerscher niet kon dulden, dat belijders van zijne godsdienst in het Turksche rijk beschermd werden door den Turkschen soeverein.

4^e. Kort historisch overzicht van de bloedigste veroverings-oorlogen der laatste eeuwen.

Gij zult niet verwachten, Mijne Heeren! dat ik hier alle miniatuur-despoten van den nieuweren tijd de *revue* doe passeren. Wij zullen alleen de belhamels doen voortreden. Het zijn ook deze, die het meest hebben bijgedragen tot uitbreiding van de staande legers. Wij zullen de meest in het oog vallende feiten verzamelen. Ik zal daarom geene melding maken van veldslagen, die minder dan 20 000 menschenlevens hebben gekost. Als deze luchtige compilatie de eer van den druk waard wordt gekeurd, hoop ik U met cijfers te verzadigen (1). Zulke cijfers zijn ook moeilijk te volgen bij eene mondelinge voordragt. Het is een centoonig, treurig plassen in bloed met een lijkstoet van angsten en tranen.

In twee eeuwen heeft de oorlog in de beschaafde wereld zes millioen menschen verslonden, waarvan alleen in de laatste 75 jaren vijf millioen. Frankrijk heeft daaraan voor 5/6 schuld.

Onder de dwingelanden ontmoeten wij het eerst HENDRIK VIII van Engeland. Hij deed twee legers, gezamenlijk 80 000 man sterk, te niet gaan en verspilde al de spaarpenningen van zijn vader uit de schatkist, om zijn wellust en krijgslust te voldoen, ook om zijne pontificale onfeilbaarheid op te houden. Hij putte alle fiscale middelen uit, zelfs muntvervalsching, verbeurdverklaring en bankroet. Aan zijne geldafpersingen gaf hij den liefelijken naam van vrijwillige bijdragen of *dons gratuits*. Zoo werd altijd de pil verguld. Elders heetten de belastingen: *subsides*, *aides* (de belastingen op de dranken), *don de joyeux avènement*, *joyeuses entrées* (ten onzent: blijde inkomsten). De naam *gabelle* voor de

(1) Zie de *Aanteekeningen*.

gehate zoutbelasting is vermoedelijk afkomstig van het woord *Gabe* (gift). Maar de zoetste aller namen was: *la ceinture de la reine*. De hoofdzaak evenwel bleef: meer betalen. Zoo gaat het altijd op het politiek tooneel: de acteurs en decoraties wisselen elkander af, maar de prijs van de plaatsen wordt niet verlaagd. (ED. LABOULAYE).

Naauwelijks had COLBERT den staat van de geldmiddelen verbeterd, of LODEWIJK XIV vergrootte zijn leger. In den oorlog tegen de Augsburgser ligue had hij 375 000 man op de been en in den Spaanschen successie-oorlog 400 000. Hij liet Frankrijk 1500 millioen gulden schuld na (1).

Op zijn doodbed moest hij wel tot zijn opvolger bekennen: „Ik heb den oorlog te veel lief gehad. Volg mij evenmin hierin na als in de te groote uitgaven, die ik gedaan heb.”

En hoe gaf het volk in de straten weerklank op die schuldbelijdenis? Er ontstond een oploop. De regent deed naar de oorzaak vragen. De officier van politie durfde niet te spreken. Eindelijk moest het hooge woord er uit: „*Monseigneur!* het volk noemt den overleden koning *bankroetier* en *dief*.”

Gij ziet, het volk drukt zich anders uit dan BOSSUET en MASSILLON in hunne *Oraisons funèbres*.

Vooral aan LODEWIJK heeft men de uitbreiding van de staande legers te wijten, die de geldmiddelen van Europa uitputteden.

Bij Senefte (1674) lagen	27 000	lijken,
„ Ramillies	20 000	„
„ Malplaquet (2)	28 000	„

(1) Volgens LARROQUE. — In 1661, toen LODEWIJK de teugels van het bewind in handen nam, bedroeg de staatsschuld 32 millioen livres. De oorlog tegen de Vereenigde Nederlanden kostte, alleen aan leeningen, bijna 111 millioen livres, behalve de 60 millioen, die Frankrijk anders, door tusschenkomst van de Nederlanden, aan handelswaren omzette. De onkosten van den Spaanschen successie-oorlog bedroegen, van 1701 tot 1707, 1346 millioen livres, die gedeeltelijk door leeningen gedekt werden, en in 1708 was het geheele bedrag der staatsschuld reeds geklommen tot 1925 millioen livres of 885 millioen gulden, denkelijk gelijk staande met 1500 millioen gulden van tegenwoordig (DE ROO VAN ALDERWERELT). LODEWIJK stierf in 1715. De oorlog van 1689—1697 bragt de *Engelsche* staatsschuld van 8 millioen op 258 millioen. De Spaansche successie-oorlog deed ze echter weder stijgen van 198 millioen (60 millioen waren afgelost geworden) tot een bedrag van 637 millioen gulden. (DE ROO).

(2) Tot versooning van LODEWIJK moct worden gezegd, dat hij tot den

Reeds VAUBAN had in 1707 tegen dat onmatig oorlogvoeren gewaarschuwd: „Het gebrek aan rijkdom in Frankrijk is niet te wijten aan de guurheid van het luchtsgestel, noch aan de onvruchtbaarheid van den grond, want de lucht is er gezond, de inwoners arbeidzaam, behendig, vol aanleg voor de nijverheid en zeer talrijk, *maar aan de oorlogen, die het sinds lang beroerd hebben*, en aan het gebrek aan spaarzaamheid, waarvan wij te weinig begrip hebben.”

De zevenjarige oorlog (1756—1763) kostte, volgens LARROQUE, alleen aan Engeland meer dan 1200 millioen gulden (1).

Bij Rossbach vielen 20 000 Franschen,

„ Zorndorf 30 000 dooden (2).

Wij zijn genaderd tot den hooge priester van den god des oorlogs: NAPOLEON.

Bij Rivoli en Mantua sneuvelde 20 000 Oostenrijkers.

Slechts de helft van het Egyptische leger zag den geboortegrond terug.

Bij Austerlitz vielen	20 000 dooden,
„ Eylau	40 000 „
„ Essling	50 000 „
„ Wagram meer dan	40 000 „
„ Lützen	25 000 geallieerden,
„ Dresden	30 000 „

Na den slag van Leipzig hadden de beide legers in 4 dagen meer dan 120 000 man verloren, bij Ligny 29 000 man, bij Waterloo 50 000 man (3). De „honderd dagen” hebben Frankrijk

slag bij Malplaquet door de eer verplicht werd. Hij had een eervolleen vrede aangeboden, maar EUGENIUS, MARLBOROUGH en HEINSIUS wilden de vernedering tot het uiterste drijven. Men kent het woord: „Mijne heeren! ik zie wel, gij zijt niet gewoon te overwinnen.” Hij werd gewroken door VILLARS (bij Denain) en zijn onderhandelaar DE POLIGNAC: „Wij zullen onderhandelen bij u, wij zullen onderhandelen zonder u, wij zullen onderhandelen over u.” — Volgens onze geschiedschrijvers hadden onze Algemeene Staten reden LODEWIJK te wantrouwen.

(1) Volgens DE ROO VAN ALDERWERELT nam de Engelsche staatsschuld door dezen oorlog ruim 600 millioen gulden toe.

(2) Nooit — zegt GOLDSMITH — werden de kunst en de afgrijselijkheden van den krijg tot zulk eene hoogte opgevoerd als door FREDERIK II.

(3) Als wij in de dagbladen lezen, dat een schip met 300 passagiers vergaan is, gaat menigeen eene konde rilling over het lijf. Hoe zouden wij te moede

1 500 000 000 gulden gekost, daaronder begrepen de kosten van den doortogt en het verblijf der geallieerde troepen. (CHATEAUBRIAND) (1).

De oorlog van Frankrijk, Engeland, Sardinië en Turkije tegen Rusland in de Krim heeft 600 000 dooden en gekwetsten gecöisht. De jongste oorlogen in Italië, China, Cochinchina en Mexiko, slechten 300,000 Franschen weg (2).

5°. De staande legers zijn een overblijfsel van het *ancien régime*, van het tijdvak, toen overdrevene zucht naar administratieve centralisatie de regeringen bestuurde, en het individu geheel opgelost werd in den Staat. Thans begint de overtuiging meer en meer door te dringen, dat het individu voor zich zelf behoort te zorgen, dus ook voor zijne weerbaarheid. De staande legers dooden in den staatsburger zijn gevoel van verantwoordelijkheid.

Men moet met DE TOCQUEVILLE behoorlijk onderscheid maken tusschen *gouvernementale* en *administratieve* centralisatie.

Zekere belangen zijn gemeen aan al de gedeelten van de natie, zoo als de vervaardiging van algemeene wetten en de verhouding tot den vreemdeling. De magt tot leiding van die belangen is *gouvernementale* centralisatie.

Andere belangen zijn bijzonder eigen aan zekere gedeelten van de natie, zoo als de ondernemingen van de gemeenten. De leiding van deze is *administratieve* centralisatie.

zijn, als wij hoorden: « de bevolking van Rotterdam is in vier dagen door de cholera weggevaagd geworden? » En als een dwingeland uit louter heerszucht in vier dagen 120 000 jonge, krachtige, kloeks mannen doet vermoorden, noemen wij hem *den Grooten!* Zie in de *Aanteekeningen* het oordeel van THIERS en CHANNING over NAPOLEON, en UPMAN'S woorden.

(1) SAY berekent, dat de erkende uitgaven voor het Fransche krijgswezen, van 1802—1815, hebben bedragen 2500 millioen gulden (DE ROO VAN ALDERWERELT). NAPOLEON had soms in Europa 1 200 000 soldaten op de been. In 1800 beliep de oorlogsuitgaaft in Engeland 564 millioen gulden (LARROQUE).

(2) In het begin van 1852 bedroeg de Fransche staatsschuld 3257 millioen gulden, en thans is die schuld plus minus 8000 millioen gulden, die eene rente vordert van bijna 300 millioen, bij een budget van uitgaven van 1040 millioen. Voor de eer een keizerrijk te zijn, voor de eer een oorlog te hebben gevoerd in Rusland, Italië en Mexiko, betaalt Frankrijk 300 millioen aan belastingen, dat is meer dan één derde van de som, die vereischt wordt voor de gansche huishouding van den Staat! (DE ROO VAN ALDERWERELT). *L'empire, c'est la paix.*

De gouvernementale centralisatie wijst aan de provinciën, gemeenten en staatsburgers een ruimen kring aan, waarin zij zich met volle vrijheid kunnen bewegen. De administratieve centralisatie door het landsbestuur maakt de staatsburgers tot automaten, en doet denken aan zeker speelgoed van uwe kinderen, die houten pinnetjes en popjes voor- en achterwaarts bewegen op een houten rekje, dat men uit- en inschuift (1).

Door gebrek aan eene krachtige gouvernementale centralisatie heeft het Duitsche Rijk nooit van zijne krachten alle mogelijke voordeel kunnen trekken, en was onder het leenstelsel de regeermagt verbrokkeld, zwak. (Zie *Aanteekeningen*).

Men heeft wel eens gedacht, dat de zucht tot centraliseren en bemoeiziek administreren door militairen in het bestuur is gebragt geworden. Deze meening is onjuist. Men heeft die *manie* te danken aan de advokaten. Zij klimt op tot den tijd, toen de Fransche koning FILIPS de Schoone (1285—1314) wetgeleerden in de regering opnam. (DE TOCQUEVILLE). (2)

Gelijk advokaten het *ancien régime* hebben ingewijd, hebben ook advokaten het ten val gebragt. Eene der aanleidingen, waardoor de Fransche omwenteling gedeeltelijk mislukte en zoo treurig eindigde, lag in de zamenstelling van de *Assemblée Nationale*, die op 1200 afgevaardigden meer dan 700 advokaten telde. (ALISON, *History of Europe*).

Die zucht tot centralisatie bereikte haar toppunt onder LODERWIJK XIV (3). Als in dien tijd een uwer schoenen voor minder

(1) Als eene wetgevende magt, gelijk b. v. h. de Zwitsersche, decreteert: -Acht ten honderd van de bevolking zullen weerbaar worden gehouden-, pleegt zij eene daad van gouvernementale centralisatie. Maar als eene regering, gelijk de meeste Europeesche, voor ieder soldaat ééne broek, twee slobkousen, één vetdoosje, ééne haarkam, enz. koopt, verrigt zij eene daad van administratieve centralisatie.

(2) Het vorstenhuis van CAPET begon reeds onder HUGO (987—996) naar eenheid van het gezag te streven. Het was de terugwerking van de regering-loosheid onder het leenstelsel.

(3) En principe, l'administration de la France nouvelle comme celle de la vieille France repose tout entière sur ce principe que le gouvernement est seul chargé du soin de ses sujets, qu'il doit s'occuper de leur bien-être, de leur conscience, de leur éducation, de leur travail; c'est le gouvernement qui doit faire les affaires des citoyens. C'est là une idée de l'ancien régime, idée qui se trouve aujourd'hui en contradiction avec les besoins modernes, et de là

dan $\frac{1}{3}$ herstelling behoefde, waart gij verpligt u te wenden tot een schoenlapper, maar als meer dan $\frac{1}{3}$ gerepareerd moest worden, mogt gij de toevlugt nemen tot een schoenmaker. Deze grenslijn tusschen den schoenlapper en den schoenmaker werd scherp bewaakt door den „grooten koning” (*le roi-soleil*).

Als een fabrickant van manufacturen het wagen durfde in één en hetzelfde stuk lijnwaad katoen aan zijde te paren, werd hij aan den lijve gestraft, alsof hij overspel had gepleegd.

Eene actrice, die eens op het tooneel durfde te verschijnen met een in het buitenland gekleurd kleedingstuk, werd onmiddellijk naar de staatsgevangenis For-l'Evêque gebragt. Zoo moest zij leeren de nationale nijverheid te beschermen. (LABOULAYE, *De l'administration française sous Louis XVII*).

In onze eeuw begreep men het nog niet veel beter. In het veelbewogen jaar 1813, toen in de velden van Leipzig het lot van Europa en van de vrijheid beslist werd, vond de Oostenrijksche regering nog tijd en lust tot het uitvaardigen van eene verordening, waarbij den schoolkinderen werd voorgeschreven, welke houding zij hadden aan te nemen op het geheim gemak! (GERVINUS, *Geschiede des neunzehnten Jahrhunderts*). Dit is (zoo ver ik weet) de uiterste grens, waartoe de vaderzorg is doorgedrongen.

Zelfs in onze dagen vindt men nog regeringen, die zich welwillend belasten met de zorg tot verstrekking aan de burgers van koffij, suiker, tabak en dergelijke ververschingen.

Nog is die wormstekige boom van het *ancien régime* niet met wortel en tak uitgeroeid. Nog werpt hij verrotte vruchten af. Daartoe behoort het *fonctionnarisme*, die zucht om te scheppen uit de schatkist, zoo algemeen in Frankrijk (1), Duitschland, Spanje, Griekenland, zelfs Italië en Nederland. Daartoe behooren het *militarisme* en die overdreven begrippen van militaire eer. Er is geen onderscheid, Mijne Heeren! tusschen de cer van een

rienment toutes nos agitations. Il semble que la France cherche sa voie et ne la trouve pas.

(1) MERVON DE STAEL zeide: „Alle omwentelingen in Frankrijk zullen ophouden, als Artikel 1 van de *Charte* aldus luidt: „Ieder Franschman is aanspreekbaar.”” EDMOND ABOUT zegt, dat daar „alle harten als één hart kloppen voor galon” (*où tous les coeurs battent à l'unisson pour la passementerie*).

militair en de eer van een burger. Alle eer bestaat in pligtbesef en gehoorzaamheid aan de wet. Alle eer, die daar buiten ligt, is valsche eer, valsche schaamte, menschenvrees, zedelijke zwakheid. De gewapende verdediger van den Staat is in de eerste plaats Staatsburger.

Niemand Uwer zal NELSON en WELLINGTON als krijgshelden désavoueren. Welnu, toen NELSON bij Trafalgar den dood te gemoet ging, zeide hij vóór den aanvang van den slag: „Oud-Engeland verwacht, dat ieder zijn pligt doe.”

Hoe hol klinkt daar tegenover: „*Quarante siècles tous contemplent du haut de ces pyramides!*” (1)

Ik wil wel gelooven, dat zulke woorden noodig zijn om Fransche soldaten te bezielen, maar ik wensch slechts te wijzen op het onderscheid tusschen de twee volken.

WELLINGTON heeft door zijn adjudant GURWOOD elf deelen doen uitgeven, die zijne bulletins, proclamaties, brieven enz. bevatten. In die elf deelen komen geene enkele maal de woorden *eer* en *roem* voor; alleen *duty* (pligt).

Aan het denkbeeld, dat de Staat meer is dan het individu, heeft men ook die zucht naar het *grandiose* te wijten, die zich uitspreekt in prachtige paleizen en gedenkteekenen, gebouwd met het zweet, het geld en de tranen van de behoeftigen. Wat door het volk wordt opgebracht, mag alleen voor het volk worden uitgegeven. Ik noem het *grandiose*, als eene regering zeggen kan: „De burgers van mijn Staat zijn de vurigste, onafhankelijkste, verlichtste, rijkste en tevredenste burgers van de wereld.”

Vele van die valsche begrippen zijn toe te schrijven aan verkeerde inzichten omtrent het gezag. LODEWIJK XIV was gewoon te zeggen: „*L'état, c'est moi*” (2). In zijne instructies aan den *dauphin* zegt hij: „Alles, wat zich binnen onze Staten bevindt,

(1) Toen NAPOLEON zijn masker nog niet had afgeworpen, sprak hij altijd van *vrijheid* en *republiek*, in plaats van eer en roem.

(2) In zulke beginselen werd hij gestijfd door BOSSUET. Die stelling komt hierop neêr: „Het gezag is hij, die het uitoefent.” Zeer zeker is het gezag iets eerbiedwekkends, maar hij, die het uitoefent, kan zeer weinig eerbied verdienen. Eveneens is de godsdienst iets anders dan de priester; de godsdienst is iets heiligs, maar de priester is niet altijd een heilige. Toch behooven wij om den misslag van den priester de godsdienst niet te haten (LANOULATF).

van welken aard het ook zij, behoort ons volgens denzelfden titel toe. De penningen in onze *cassette*, de penningen in handen van onze schatkistbewaarders en *zelfs die, welke wij in den handel van onze onderdanen laten*, kunnen gelijkelijk door ons worden aangesproken."

En elders:

„Gij moet in de eerste plaats overtuigd zijn, dat de Hemel de koningen heeft aangesteld tot opperste bewaarders van den algemeenen rijkdom, en dat zij onbepaalde heerschers zijn en uit den aard van de zaak vrije, volle beschikking hebben over alle goederen, die door geestelijken en leeken worden bezeten om er gebruik van te maken naar de algemeene behoeften van den Staat" [dus naar de behoeften van den Souverein].

Thans beginnen de burgers gelukkig te begrijpen, dat zij wat meer beduiden. En ten overvloede heeft de president JOHNSON het uitdrukkelijk verklaard bij zijne eerste opening van het Congres: „De burgers zijn niet geschapen voor het gouvernement, maar het gouvernement is ingesteld voor de burgers."

6°. De staande legers verslinden een aanzienlijk deel van de werkkraft der volken.

Men behoort de jaarlijksche uitgaven voor oorlog te splitsen in vier rubrieken: 1°. de uitgaven, die op de oorlogsbudgetten voorkomen; 2°. de rente van het doode kapitaal aan grond, gebouwen, materiëel; 3°. de rente van niet gedelgde schuld, vroeger aangegaan door het sluiten van leeningen voor krijgvoering; 4°. de winstderving door lediggang van de militairen in hunne garnizoenen.

Bovendien verslindt de oorlog nog aanzienlijke sommen door verwoesting van het land, door stilstand van handel, nijverheid en landbouw, door sterfte, die het gevolg is van meerdere ziekte. (Zie in de *Aanteekeningen* SAY's oordeel over de oorlogen).

De Staats-inkomsten van Europa zijn: fr. 9 000 000 000

De uitgaven:

1) Budgetten	3 000 000 000
2) Rente van het doode kapitaal, dat geschat wordt op 18 750 000 000 fr., ad 4%	750 000 000

- 3) Rente van de Staatsschuld,
 groot 55 000 000 000 fr. . 2 250 000 000
- 4) Verlies door lediggang van
 3½ millioen soldaten, ad
 300 fr. 's jaars 1 000 000 000 fr. 7 000 000 000

Dus 7/9 van de opbrengsten der belastingschuldigen moeten worden opgewogen door ijdeloosheid en het genoegen soldaatje te spelen. Het valt niet te ontkennen, dat LARROQUE, aan wien bovenstaande tabel ontleend werd, overdrijft. Zoo neemt hij aan (zie in de *Aanteekeningen* de afzonderlijke opgaven omtrent de Europeische Staten), dat Nederland elken dag 70 000 soldaten op de been houdt. Zoo verliest hij uit het oog, dat de leeningen gedeeltelijk gesloten, de Staatsschulden gedeeltelijk aangeaan werden voor werken van openbaar nut. Daarentegen houdt hij geene rekening van vroegere oorlogsleeningen, waarvan de schuld reeds gedelgd werd. Maar al bedroegen zijne posten 2), 3) en 4) slechts de helft van wat zij nu beloopen, blijft toch een verlies, gelijk aan 5/9 van de inkomsten, onrustwekkend.

En dan verwondert men zich nog over pauperisme!

Hoort, hoe CORDEN zich den 3^{en} Junij 1862 over die wapeningen en de geheel tegenovergestelde handelwijze van de Noord-Amerikanen uitliet. Gij weet, JOHN BULL is nimmer kwistig met lof over „Broeder” JONATHAN: (1)

„Zie, wat er aan gene zijde van den Atlantischen Oceaan plaats heeft. Iedereen heeft geklaagd, dat Amerika in zijne politiek tegenover het buitenland zeer overmoedig was. Zeer goed, maar let wel op, dat Amerika nooit bijzonder gewapend was. Het had slechts 14 of 15 000 soldaten; het wilde nooit eene vloot hebben; het had nooit een lineschip in dienst gedurende de laatste tien jaren —, zekerlijk niet meer dan één. Als dan Amerika den bullebak speelde zonder wapenen, wat was het, dat zijn wil deed wegen op het overige van de wereld? Buiten twijfel gaast gij het krediet, omdat het groote hulpmiddelen achter zich had, die niet noodeloos werden ten toon gespreid in eene tartende wapening. Welnu, wat is de uitkomst geweest in den tegenwoordigen, betreurenswaardigen oorlog in Amerika? Gij

(1) *Onze Tijd*. KUYPER.

hebt dat land eene kracht zien aan den dag leggen als — ik aarzel niet het te zeggen — geene natie van gelijk zielental in gelijken tijd ooit ontwikkelde. Geen land in Europa, dat 20 000 000 zielen telt, zou de magt kunnen voortbrengen, de hulpbronnen kunnen aanwijzen voor manschap, geld en uitrusting, zoo als de Federale Staten van Amerika gedurende de laatste twaalf maanden hebben gedaan. Het geheele land zaamgenomen, met eene bevolking van c. c. 30 000 000 zielen, heeft bijna 1 000 000 man onder de wapenen gehouden, die over het geheel uitgerust en onderhouden werden, zoo als geen ander leger ooit te voren werd. Hoe kwam dat? Eenvoudig doordien de Amerikanen zich niet vooraf hadden uitgeput door hooge belastingen. Zij vormden een welvarend volk. Hunne loonen en winsten waren hoog (1), omdat hunne belasting laag was. En daar zij tweemaal zooveel verdienden als het volk van Europa verdiende, toen de oorlog uitbrak, behoefden zij zich slechts tot de helft van hunne ge-

(1) Omtrent de schijnbare tegenstrijdigheid in hooge loonen en hooge winsten (beiden toch worden betaald uit één en dezelfde beperkte som) zegt BUCKLE (*Geschichte der Civilisation in England*, Deutsch von ARNOLD RUGE):

„RICARDO sagt: „Alles was den Lohn erhöht, verringert nothwendig den „Gewinn.“ und: „Alles was den Arbeitslohn erhöht, verringert den Gewinn „des Kapitals.“ An verschiedenen andern Stellen versichert er dasselbe zum „grossen Aerger des gewöhnlichen Lesers, der weiss, dass in den Vereinigten „Stanten z. B. Lohn und Gewinn beide hoch sind. Die Ungenauigkeit liegt in „den Worten, nicht im Gedanken; und in diesen und ähnlichen Stellen ver- „stand RICARDO unter Arbeitslohn den *Werth* der Arbeit, und dann ist der „Satz gang richtig. Wenn wir unter Lohn *Belohnung* der Arbeit verstehen, „dann findet kein Verhältniss zwischen Lohn und Gewinn statt; denn wenn „die Pacht niedrig ist, so mögen beide hoch sein, wie in den Vereinigten „Staaten. Dass dies RICARDO'S Ansicht war, erhellt aus Folgendem: „Gewinn, „dies kann nicht oft genug wiederholt werden, hängt vom Arbeitslohn ab; „nicht vom nominellen, sondern vom wirklichen Lohn; nicht von der Anzahl „Pfunde, die jährlich an den Arbeiter gezahlt werden, sondern von der Anzahl „von Tagwerken, die nothwendig sind, um diese Pfunde zu verdienen.“

En elders:

„Wegen der grossen Masse Ackerland braucht man den geringeren Boden, „wie ältere Länder thun, nicht zu benutzen und nicht zu pachten. In den „Vereinigten Staaten sind Gewinn und Arbeitslohn (die *Vergütung des Arbei- „ters*, nicht die *Kosten der Arbeit*) beide hoch, welches unmöglich sein „würde, wenn die Pacht auch hoch wäre.“

Men ziet dus, dat de landen van de oude wereld, door het voorbeeld van de Amerikanen te volgen, bij een uitbrekkenden oorlog zich evenredig meer dan deze zouden moeten bekrimpen.

wone genietingen te beperken, en vonden in dit betrekkelijk ligt offer de middelen om oorlog te voeren. Dat is, meen ik, eene leer zoowel op ons van toepassing als op de Amerikanen, en ik betwist de stelling, dat eene natie hare magt zou verhoogen en beter voorbereid zijn tot den krijg, omdat zij zich in vreedstijd van top tot teen gewapend en geharnast houdt."

7^e. De ongehuwde staat wordt, tot nadeel der zamenleving, door de staande legers bevorderd.

Om in de eenmaal afgebakende materialistische of oeconomische sfeer te blijven, zal ik niet uitweiden over den treurigen toestand van de ongetrouwde maagden.

Blijven wij dus op het gebied van de staathuishoudkunde.

Indien de staande legers tot de helft van hunne sterkte werden gebragt, zouden wij hiervan, volgens LEGOYT, deze voordeelen plukken :

1°. Het getal huwelijken zou toenemen;

2°. twee millioen mannen zouden vroeger trouwen, en dus de echtverbindtenissen niet alleen talrijker maar ook vruchtbaarder zijn;

3°. het getal „natuurlijke" geboorten zou afnemen;

4°. doordien de sterfte op het platte land, waar de meeste soldaten worden geworven, geringer is dan onder het vaandel, zou het sterfte-cijfer verminderen;

5°. doordien de meeste oud-militairen zich in steden vestigen, zou de ongelukkige ophooping van menschen in de steden worden tegengegaan (1);

en, *last not least*, de kinderen zouden minder leelijk zijn.

8°. De staande legers stijven en steunen dwingelanden in hunne misdadige oogmerken en pogingen.

(1) Of die toevloed van menschen naar de steden een ongeluk is, blijft aan twiifel onderhevig. Althans, volgens de *Bevölkerungs-Statistik* van Baron WAPPAEUS, zou, zonder dien gedurigen toevloed van het platte-land, de bevolking in de steden verdwijnen door de meerderheid van het getal sterfgevallen boven dat van de geboorten. (*Wissenschaftl. Bladen*, 1864 of 1865.)

Wij zullen voor het overige van dezen avond de dwingelanden maar laten rusten (1).

9°. In Zwitserland, waar de volkswapening een staand leger vervangt, zijn 8 ten honderd van de bevolking weerbaar, in het overige Europa slechts $1\frac{1}{2}$ ten honderd. Met volkswapening zou Europa naar dien maatstaf 23 millioen weerbare burgers hebben in plaats van de 3 millioen soldaten, die het nu op de been houdt.

10°. In Zwitserland is de uitgaaf per hoofd voor landsverdediging slechts 3,40 franken, in het overige Europa 10,60 franken. Met volkswapening en bij gelijke uitgaaf als in Zwitserland, zou men dus jaarlijks 950 millioen gulden kunnen besparen op de oorlogs-budgetten.

In Zwitserland zijn

	200 000 gewapende burgers,
waaronder	40 000 van de speciale wapens,
	3 000 kavalleristen;
het heeft	45 batterijen (2).

De tijd, aan de krijgsdienst gewijd, is gemiddeld 110 dagen van den geheelen diensttijd voor de infanterie, 160 à 170 dagen voor de speciale wapens, met 50% daarboven voor de onder-officieren, 100% voor de officieren, of $6\frac{1}{2}$ dag in het jaar per gewapenden burger en $\frac{1}{2}$ dag in het jaar per ziel.

De uitgaven voor de volkswapening bedragen jaarlijks :

fr. 2 800 000	voor den Bond ,
4 700 000	„ de kantons ,
750 000	„ de gewapende burgers.

Totaal 8 250 000 franken, of 41 franken per gewapenden burger, dus 3⁴ franken per ziel.

(1) De generaal HOCHE schreef aan een ondergeschikt officier, die in eene proclamatie gesproken had van het militair bestuur :

„ Weet, dat wij zelve, de oudste zonen van de omwenteling, het eigenlijk gezegde militair bestuur verafschuwen; dit is goed voor slaven en kan daarom niet voegen aan mannen, die de vrijheid met hun bloed hebben gekocht. „

(2) Deze opgaven zijn ontleend aan eene Zwitsersche courant, waarin de redevoering van het congreslid, den Zwitser STÄMPFLI, kortelijk zaamgevat is geworden.

Let wel, Mijne Heeren! op die splitsing. Zwitserland kan met eene betrekkelijk geringe som meer doen dan een ander land, omdat niet al de uitgaven voor het krijgswezen door de regering worden bestreden.

Men kan gerust aannemen, dat die gelden het best worden beheerd, die de burger onder zich houdt. Zoodra zij in de gemeente-kas komen, heeft er reeds verspilling plaats. Door ze het provinciaal bestuur toe te vertrouwen, verliest hij nog meer. Maar hij is er het ergst aan toe, als hij ze storten moet in die fuik, die men schatkist noemt.

Ieder kan beter de magtsuitoefening nagaan en bedwingen van een lid van den gemeenteraad dan van een volksvertegenwoordiger, die door een grooter getal kiezers wordt afgevaardigd en bovendien meestal op grooten afstand is.

Hoe slapper de band tusschen lasthebber en lastgever, des te meer verlies van nuttigen arbeid. [Hoe meer raderen in het werktuig, des te meer verlies van kracht.]

België heeft eene bevolking van 4 800 000 zielen, dus dubbel zoo talrijk als Zwitserland. Ook de onzijdigheid van het Belgische grondgebied is door de Groote Mogendheden gewaarborgd geworden. Dit rijk heeft een leger van 100 000 soldaten, waaronder 15% bij de speciale wapenen, 6000 man kavallerie en 25 spanspanen batterijen. 38 000 Man daarvan zijn in permanente actieve dienst, wat 140 dagen geeft per soldaat in het jaar en 3 dagen in het jaar per ziel (1).

De uitgaven voor het leger in België zijn 52 millioen franken, tegen 9⁵⁸ millioen in Zwitserland (winstderving door lediggang, ad 1 frank per dag, daaronder begrepen). Indien België Zwitserland had nagevolgd, zou het eene gewapende magt hebben van 300 000 (? 400 000) burgers, tegen eene uitgaaf van slechts 20 millioen franken. Het zou alzoo in 36 jaren 1000 tot 1200 millioen franken bespaard hebben en zijne staatsschuld hebben kunnen voorkomen of delgen.

Op het genoemde congres was ook de Griek KORONEOS, om de Zwitsersche volkswapening te bestuderen als na te volgen voorbeeld in zijn vaderland.

(1) Redevoering van een Belgisch oud-officier, lid op het congres te Bern.

Korthedshalve neem ik de vrijheid U voor bijzonderheden omtrent die Zwitsersche instelling te verwijzen naar Prof. VAN VLOTEN'S Redevoering. (Volledigheidshalve doe ik daaruit hieronder volgen, wat hij zegt op bl. 14—19):

„In Zwitserland ziet men gewone instructeurs, lagere en onder-officieren, zich geregeld met het onderwijs in den wapenhandel en de gymnastiek aan schoolkinderen bezig houden, terwijl een overste of majoor het oppertoezicht voert. De uitstekende krijgsoverste ZIEGLER, DUFOURS opvolger in 't bevelhebberschap, aarselt niet het zoogenoemde „cadettencorps” (gelijk men de ten krijgadienst vereenigde Zwitsersche schoolknapen noemt) zijn hoogste zorg te wijden, het leering en wenken te geven, en, naar omstandigheden, te prijzen of te laken. Voor de gymnastische lessen worden in Zwitserland wekelijks drie uur bestemd; voor den wapenhandel en de krijgsoefeningen besteedt men 's zomers gewoonlijk twee namiddagen 's weeks. Op 't eind van ieder schooljaar heeft, op twee verschillende dagen, een gymnastie- en krijgsfeest plaats, waarmee een prijsuitdeeling verbonden is. Soms ook worden er bijeenkomsten en vereenigingen van de cadettencorps der verschillende cantons gehouden. Een jaar of wat geleden kwamen te Zurich de cadetten uit geheel Oost-Zwitserland bijeen, waarbij niet alleen de meer naburige cantons Aargau, St. Gallen, Appenzell, Lucern, enz., maar ook het meer afgelegen Grauwbunderland en Tessino beiden vertegenwoordigd waren. En het was een lust te zien, hoe deze knapen, allen tusschen de 12 en 18 of 19 jaar oud, niet slechts in den handel van snaphaan en geschut, maar ook in krijgsbewegingen en een welberekend gebruik van 't terrein uitblonken (1). Wie door zulk een schoolonderwijs gevormd is, heeft later weinig of niet meer noodig, om ten allen tijde gereed te zijn, voor 't vaderland in de wapenen te snellen, en het manmoedig te verweren. Geen Zwitsersch cadet heeft daarvoor ook noodig, om, is de tijd zijner eigenlijke weerbaarwording, zijn 21^e levensjaar, daar, de gewone oefeningen meer mee te maken, die hem, sedert zoolang reeds, vlug van de hand gaan.

„Die staat van volle weerbaarheid duurt in Zwitserland vier en twintig jaar lang, van het 21^e tot het 45^e jaar; daarna behoort

(1) KOLB, t. pl. S. 31.

men dan nog tot den zoogenoemden landstorm. Tien jaar vroeger begint men tot de reserve te behooren, om met zijn 40^e tot de landweer over te gaan. De krachtigste diensttijd strekt zich dus van het 21^e tot het 34^e levensjaar uit (1). Den 31^{en} December 1861 telde het Zwitsersche leger van dien laatste 82 747 man, omstreeks drie ten honderd van de bevolking; van de reserve 42 292, en van de landweer 64 887 man (2); te zamen dus bijna 200 000 weerbare mannen, en in staat ook het overmoedigste vijandelijke leger buiten hunne grenzen te drijven. Omstreeks de helft van 't gansche aantal zijn infanteristen — $\frac{2}{3}$ fuseliers, $\frac{1}{3}$ jagers — waaronder een 7000 man scherpschutters, die door KNOOP ook voor Nederland zoo wenschelijk geachte instelling (3). Het onderwijs der recruten duurt voor de fuseliers slechts 28, voor de jagers 35 dagen; de jaarlijksche herhaling voor de eerste jaren (21—34) 6 en 3 dagen, voor de cadets en het geheel; in de reservejaren 2 en 1 dag. Buitendien zijn dan nog oefeningen in 't schorpschieten voorgeschreven. De artillerie bedraagt ruim 10 000 man, die anderhalve maand recruten-onderwijs erlangen, met herhalingen van 12 dagen, om de twee jaar; hetzelfde geldt voor de genie — sappeurs of pionniers en pontonniers — ten bedrage van 1500 man. De ruitery kan in Zwitserland natuurlijk betrekkelijk weinig talrijk zijn; zij bestaat in 't geheel uit nog geen 3000 man, bijna uitsluitend voor veiligheids- en policiedienst en tot onderling verkeer der legerafdeelingen gebezigd.

„In den eedgenootschappelijken generalen staf, zooveel doenlijk uit officieren van alle cantons zaamgesteld, vinden de dienstplichtigen dezer cantons hun gemeenschappelijke vertegenwoordiging en algemeene leiding. Die staf bestaat uit den eigenlijken generalen staf, en dien der artillerie en genie; de eerste wordt door een 40tal kolonels (oversten), 65 oversten (overste-luitenants) en majoors, beide andere door een 4tal kolonels, en 25 oversten

(1) Zie *Das Heerwesen der Schweiz*, in *Unsere Zeit*, I. S. 177.

(2) BERGHAUS, *Wat men van de aarde weet*, I. bl. 486.

(3) „In geen land ter wereld kunnen de buksenjagers met meer vrucht, met meer voordeel worden aangewend dan in het onze.” *Geschriften*, t. pl. bl. 197.

en majoors gevormd, en voorts een onbepaald aantal officieren van lagere rang, waarbij dan nog een gerechts-, commissariaats- en gezondheids-staf komt. In geval van oorlog benoemt de Zwitsersche Bondsraad een opperbevelhebber of generaal en het hoofd van den generalen staf, gewoonlijk uit het getal der kolonels. Ook de algemeene benoeming en bevordering bij den generalen staf geschiedt, naar de bepalingen der wet, door den Grooten Bondsraad. Alle overige officieren echter worden door de krijgswaardering van hunne verschillende cantons, de onderofficieren door hunne hoflieden of kapiteins benoemd. Alle officieren zijn aan een wetenschappelijk examen onderworpen, en die der garde, artillerie en cavalerie ontvaugen hun voorbereidend onderwijs in de militaire academie. Voor vrijwillig eigen onderricht en voortgezette krijgsoefeningen bestaan er cantonale vereenigingen, als onderdeelen van een algemeene Zwitsersche officieren-vereeniging. Ook de onderofficieren hebben er op zich zelf dergelijke. Onmiskenbaar is dan ook, in de laatste 25 jaar, de ijver voor theoretische en practische krijgswaardering in belangrijke mate toegenomen, waarvan de vruchten in menig belangrijk krijgswaardering werk en behartigenswaarde opmerking in 't licht traden. Een goede voorbereidende kweekschool voor zijne toekomstige officieren vindt Zwitserland daarenboven in de reeds genoemde cadetten-corps, welke oefeningen (als wij reeds opmerkten) geenszins als spel, maar met den meesten ernst behandeld en geleid worden. Hun gunstige invloed op de deugdelijke vorming der officieren is vooral in die cantons, waar zij reeds langer bestaan, allesins merkbaar. Van niet minder beteekenis zijn die cadetten-corps, natuurlijk, als eerste vruchtbare kiem voor het algemeene volksonderricht in krijgswaardering, waarin reeds lang alle deskundigen (gelijk met name de gevierde Pruisische maarschalk GNEISENAU) de eeniglijk voldoende voorbereiding voor een degelijk volksleger erkend hebben."

11°. In Noord-Amerika, waar men in den jongsten oorlog door gemis van een voldoende sterk staand leger zoo bloedige verliezen heeft geleden, gaat men toch tot bijna geheele afschaffing van het staande leger over, wat niet in zijn voordeel pleit.

Wenden wij den blik naar de overzijde van den Atlantischen

Oceaan. Naauwelijks is de vreeselijke burgeroorlog geëindigd, of het staande leger, dat vóór de uitbarsting 15 000 en onlangs 1 000 000 soldaten telde, wordt spoedig tot 80 000 man gebracht (1).

Tal van generaals en mindere officieren worden afgedankt. BUTLER bestuurt eene fabriek van manufacturen, BURNSIDE werd directeur van een spoorweg (nu, dat wil men in Holland ook nog wel zijn), FORREST heeft eene mechanische zagerij opgericht, KAREL SCHURZ is correspondent van een dagblad, SIGEL is redacteur van eene Duitsche courant, SMITH staat aan het hoofd van een kruidenierswinkel (2)! Hoe verheven! Daar alleen begrijpt men, dat de arbeid adelt, — hier bepaalt het zich bij woorden. Men hoort evenzoo in officiële redevoeringen, dat de landbouw de eerste aller kunsten is, maar hoeveel ministers zouden eene boerderij willen oprigten en „afdalen” tot het verkoopen van melk en het koopen van mest? In welk ander land, buiten Amerika, is de generaal, — wat zeg ik? — de luitenant te vinden, die grootheid van ziel genoeg bezit om, in het bewustzijn, dat hij de beurs van zijne medeburgers tot overlast is, achter eene toonbank te gaan staan tot het verkoopen van rolpens en zult? (3)

[Om de staande legers te verdedigen, wijst men op de onverantwoordelijke verspilling van menschenlevens en geld gedurende dien burgeroorlog. Maar DUVERGIER DE HAUBANNE schrijft: „Ik heb op de verzamelstaten een merkwaardig feit gezien, dat opgeteekend verdient te worden: drie vierden van de verliezen der legers hebben niet plaats gehad op het slagveld, maar door ziekte. Zomer en winter is de verhouding van de verliezen schrikbarend, zoodat in het leger van MAC CLELLAN in 1862 alleen de maand

(1) Zes dagen na mijne voordragt, den 12en April, bevatte de *Haarlemsche Courant* het volgende berigt: „Op 1 Januarij 1866 bestond het leger der Vereenigde Staten uit 149 913 man, waarvan 84 177 blanken en 65 736 negers. Sedert dien tijd zijn daarvan afgedankt 41 744 man, zoodat het leger nu op ruim 100 000 man wordt geschat. In Januarij waren van die troepen 103 936 man over de *Zuidelijke* staten verdeeld; op dit oogenblik is die legermacht echter tot op 60 000 man verminderd.”

(2) *De Gids*, 1866, Febr., bl. 383—384.

(3) Men weet, dat uit ééne en dezelfde Noord-Amerikaansche drukkerij 47 personen ten strijde togen, onder voorwaarde daar terug te keeren bij den vrede. Zij kwamen weder. Enkelen hadden de epaulet gedragen.

Julij 262 man op de 1000 wegnam, dus ruim een vierde van het actief; maar deze oorlog in Amerika, zoo moorddadig hij ook moge zijn, heeft, in zijne slechtste oogenblikken, den Krim-oorlog niet geëvenaard, waar, in den voor Sebastopol doorgebragten winter, de maand Januarij in enkele regimenten meer dan 1100 man op de 2000 heeft weggerukt. Ik ben dit in Amerika te weten gekomen."

En omtrent de stijging van de staatsschuld houde men in het oog, wat dezelfde schrijver zegt: „dat de aanmoezen en uitdecingen van levensmiddelen aan verscheidene millioenen uitgehongerden sinds het eind van den krijg het federaal bestuur *nog meer te gronde rigtten dan het onderhoud van zijn monsterachtig leger gedurende den oorlog gedaan had.*” *Naschrift van 8 Mei.*]

12°. Het voorgestelde geneesmiddel: een Europeesch tribunaal of amphiktionen-raad is niet veel beter dan de kwaal.

13°. Alleen toenemende verlichting, vooral toenemende kennis van de leer der rijkdommen en toenemende invloed van het volk op het landsbestuur kunnen leiden tot afschaffing van de staande legers.

Het door enkelen voorgestelde amphiktionen-verbond schijnt mij òf magteloos òf gevaarlijk toe. Zijn de volken verlicht, heseffen zij helder hun belang, bezitten zij de magt en maken zij gebruik van hun regt tot uitoefening van invloed op het landsbestuur, zoo is de amphiktionen-raad zonder nut. Ieder lid heeft eene *sinecure*. Maar zijn de volken nog niet allen tot dien trap van beschaving gevorderd, dan zal de oorlog, in weerwil van dat hooge tribunaal, toch telkens uitbreken door gemis van eenstemmigheid. En ik vrees maar al te zeer, dat zulk eene vierschaar met haar leger ons zou terugvoeren tot de dagen van het Heilig Verbond. Wij hebben van heilige allianties reeds meer dan genoeg (1).

Ik zou nog meer heil verwachten van eene homoeopatische genezing der kwaal door eene herhaling van de revolutie-oorlogen en de Napoleontische.

(1) Men denke slechts terug aan het congres van Weenen, door RUSSELL genoemd: „eene vereeniging van baanderheeren uit de middelceuwen, bijeengekomen om over het lot van hunne lijfeigenen te beschikken,” en aan de latere reactionaire congressen.

Maar het goede en het kwade schrijden langzaam voort. Alleen van toenemende kennis, van uitbreiding der vrijheid, der kiesbevoegdheid, der politieke regten, van helderder inzicht in de wetten, die de maatschappelijke huishouding beheerschen; van beter oeconomisch onderwijs (ook onder de militairen) is een vredelievender toestand te verwachten.

Uitoefening van magt schijnt de vaderlandsliefde, de zucht naar onafhankelijkheid van den grond te verhoogen. Hoe men ook over de alleenheerschers oordeelen moge, deze deugd schijnt hun niet te mogen worden betwist.

Gij allen hebt gelezen, hoe generaal KNOOP als den schoonsten oogenblik in NAPOLEON's leven roemt, toen hij den vrede, hem door de bondgenooten aangeboden, afsloeg, omdat hij zijn zoon geen Frankrijk wilde achterlaten, kleiner dan het Frankrijk, dat hij had ontvangen. Evenzoo onderscheiden zich de Russische Tsars door dweepende liefde tot hun land (1). Denkt aan Moskou.

De hoofden van een magtig rijk stellen altijd een persoonlijken trots in zijne grootheid, en zij beschouwen zich soms in gemoede verplicht overeenkomstig die grootheid te handelen. Welnu, verdeelt die magt onder het volk, gelijk in Engeland. Ieder beschouwt zich daar als een vertegenwoordiger, als een deel van de souvereiniteit. Als Engeland werd aangevallen, zouden allen als één man opstaan.

Men heeft altijd beweerd, dat NAPOLEON III geen oorlog met Engeland wil, omdat het als eiland zoo moeilijk te nemen is. Ik geloof, dat hij er zich zelfs voor wachten zou, al lag Engeland aan den Rijn (2).

(1) "Er is misschien geene geschiedenis ter wereld, waar men in eene geheele rij van souvereinen eene vaderlandsliefde aantreft, welke boren die van het geslacht der ROUMANOW's gaat."

En :

"Ik blijf overtuigd, na een rijp onderzoek en eene aandachtige studie van de openbare maatregelen, gedurende vier achtereenvolgende regeringen genomen, dat men altijd op den bodem van deze handelingen eene vaderlandslievende beoeljing, zij het ook soms nit dwaling, zal vinden." *Revue moderne*, 1866, Januari.

(2) NAPOLEON III schijnt zich overtuigd te hebben van de waarheid, opgesloten in de schuldbekentenis van zijn oom: "Als ik met Engeland den vrede had bewaard, zonden wij de wereld verdeeld hebben."

Het zou vooral eene weldaad zijn, als men den kanker kon uitroeijen, die zooveel oorlogen voedt: *de leeningen*.

Zie hier het oordeel van SAY:

„De leening is een nieuw wapen, verschrikkelijker dan het buskruid, en waarvan men zich misschien niet lang zal kunnen bedienen wegens het misbruik, dat men er van gemaakt heeft. Het openbare krediet biedt een zoo gemakkelijk middel aan om groote kapitalen te verspillen, dat verscheidene publicisten het als noodlottig voor de natiën hebben beschouwd. Een gouvernement, dat magtig is door de bevoegdheid tot leenen, bemoeit zich met alle politicke belangen. Het ontwerpt reusachtige ondernemingen, nu eens vergezeld van schande, dan weder van roem, maar altijd gevolgd door uitputting. Het voert oorlog of doet dien voeren, koopt alles, wat gekocht kan worden, tot zelfs het bloed en het geweten van de menschen; en de kapitalen, vruchten van de nijverheid en het goed gedrag, worden dan geleverd in de handen van de heerschzucht, den hoogmoed en de verdorvenheid.”

14°. Als overgangsmiddel zouden kunnen dienen het vervangen van *nationale* militie door *plaatselijke* militie en eene doelmatige samenstelling van de schutterij.

Het is onnoodig in dezen kring te herhalen, wat door bekwaamer regters reeds werd gezegd over het gebrekkige van onze leger-organisatie en over de middelen tot verbetering.

Ik heb gewezen op het voordeel van *plaatselijke* militie. Herinnert U daarbij, wat ik straks zeide over de splitsing van de uitgaven voor de volkswapening in Zwitserland.

Men klaagt sterk over gemis van belangstelling in militaire oefeningen ten onzent. Maar de geest, die eenmaal in ons volk woonde, is uitgedoofd geworden door de regeringen. Denkt aan de vroegere handboogschutters-genootschappen.

En let, bij voorbeeld, op onze schutterij. Reeds genoeg werd daartegen geschreven (1). De hoogleeraar VAN VLOTEN zegt er

(1) „De tegenwoordige inrigting onzer schutterij is gebrekkig en slecht; niemand spreekt dit tegen, en het is derhalve overbodig in eene nitvoerige niteenzetting van die stelling te treden; het is overbodig te wijzen . . . op de

van, dat zij noch uit soldaten, noch uit gewapende burgers bestaat, en grootendeels voor geen ander doel werkzaam schijnt dan om genoeg te geven aan „de straatjeugd en de leeglopende gemeente.”

Men klaagt over onwil, maar men verwijte zich zelf liever de ondoelmatige regeling. Is het te verwonderen, dat iemand, die den geheelen dag in zijne bezigheden is geweest, ongaarne, ten spot van het publiek, b. v. den pas marqueert? Men voere bij ons volk de buks als algemeen wapen in (KNOOP) (1), en men zal krijgslust wekken. Ik heb nog nooit een jongeling ontmoet, die niet gaarne schoot met geweer of pistool. Men speculere op dien trek, zoowel aan de polytechnische en burgerscholen als aan de universiteiten. Men zal dan een weerbaarder volk kweken. Onze jongelingschap zal ons later behouden.

15°. In weerwil van de gebreken, aan staande legers eigen, bleef het Nederlandsche leger een der schoonste toonbeelden van belangelooze pligtsbetrachting. Die belangelooze naauwgezetheid blijft de hoofdvoorwaarde tot harmonie van de samenleving.

Wij zijn genaderd, Mijne Heeren! tot de laatste stelling. Ik heb daarin regt doen wedervaren aan uwe belangelooze naauwgezetheid. Die deugd is het palladium van de toekomst. Wat deze ons baren zal, is onbekend. Misschien wordt ons vaderland belaagd door een vreemden overweldiger, misschien wordt de samenleving

gebrekige oefeningen onzer schutterijen, den algemeenen regel, die slechts een klein aantal eervolle uitzonderingen heeft.” (KNOOP).

• Er zal dus nog vrij wat noodig zijn om deze „waarlijk nationale instelling” tot eene „volkskracht” te maken.” (KNOOP en VAN VLOTEN).

• Een van de groote gebreken, die thans de inrigting onzer schutterijen aankleven, is, dat de oefening, die aan de militie wordt gegeven, geen, of ten minste te weinig vruchten oplevert voor de schutterij; dat er geene eenheid, geen verband genoeg is tusschen militie en schutterij; dat men geene partij trekt van vele goede militaire bestanddeelen, maar die te niet laat gaan of op onbedachte, onverantwoordelijke wijze, nutteloos verspilt en verbrokkelt.” (KNOOP).

• Waarom voor de mobiele schutterij geen gebruik gemaakt van de oefening, die de militie heeft ontvangen? Waarom die mobiele schutterij niet zaamgesteld uit de ontslagene militie, zoodat dezelfde man, die van zijn 20e tot 25e jaar een deel heeft nitgemaakt van de militie, dan van zijn 25e tot 30e jaar een deel nitmaakt van de mobiele schutterij?” (KNOOP).

(1) Kort begrip der Taktiek.

bestormd door eene onzinnige menigte, verdeeld door godsdienst- of burgerkrijg. Vermoedelijk zal uw hoofd dan reeds rusten onder de koele zode. Wie zullen dan op de bres staan, met de banier omhoog van die deugden, die Gij gekweekt hebt en die, meer nog dan uw wetenschappelijk gehalte, ons leger tot een sieraad maakten onder de legers van Europa, en de achting van uwe medeburgers afdwongen? Uwe kinderen.

En wanneer zij het vaderland, dat in gevaar was, zullen hebben gered, en de bedreigde maatschappij weder bevestigd op hare grondzuilen, zal de dankbare landgenoot hun vragen: „Waar hebt gij die deugden van zelfverloochening en zelfopoffering het eerst leeren beoefenen?” En zij zullen met aandoening wijzen op uwe met bloemen bestrooide graflerp en met fierheid den vrager antwoorden:

„Mijn vader was eenmaal officier van het Nederlandsche leger!”

De Onder-Voorzitter bedankt den Spreker voor zijne voordragt, en stelt de gelegenheid open daarover het woord te voeren.

De heer STIELTJES verklaart, dat het moeilijk is de poëtische rede van den heer ROORDA punt voor punt te bespreken; hij wil zich daarom bepalen tot een paar vragen en opmerkingen.

Hoewel het hem niet regt duidelijk was, meent hij toch te mogen aannemen, dat de heer ROORDA de gruwelen van den oorlog, zooals hij die dezen avond voorstelde, hoofdzakelijk wijt aan de staande legers. Spreker stemt niet met dat gevoelen in. Het is bekend, dat de staande legers eerst dagteekenen van de 15^e eeuw, en dat juist de meest verwoede oorlogen vóór dien tijd zijn gevoerd. De geschiedenis toch leert, dat ALEXANDER de door hem veroverde steden verwoestte, even als zulks de gewoonte was bij de oorlogen der Assyriërs, Egyptenaren en andere volken der oudheid. Spreker is in zijne meening, dat de gruwelen en de veelvuldigheid der oorlogen niet aan de staande legers te wijten zijn, versterkt door het lezen van: *De geschiedenis der civilisatie*, door HENRY THOMAS BUCKLE, waarin wordt aangetoond, dat bij de wilde volken, waar slechts een stok, steen of lans tot wapen dient en dus ieder ten krijg is toegerust, de oorlog permanent wordt gevoerd. Vooral na de uitvinding van het buskruid is dit

veranderd. De wapens zijn beter ingerigt, maar daardoor ook kostbaarder geworden; dit maakt, dat zij niet meer zijn onder het bereik van iedereen, en BUCKLE schrijft dan ook hieraan voor een groot gedeelte het ontstaan der staande legers en het verminderen van den oorlog toe. Het is opmerkelijk, zegt hij, dat een tijdvak van 40 jaren (1815—1855) is voorbijgegaan zonder grooten Europeschen oorlog, en de oorlog, die toen volgde, werd nog gevoerd om de twisten tusschen twee minder geciviliseerde rijken van Europa — Turkije en Rusland — te beslechten.

Voorts heeft de heer ROORDA de vraag gesteld, of de staande legers konden worden afgeschaft, en daarop geantwoord: voor bergvolken, ja; voor vlakke landen, zoo als Nederland, neen. Later heeft hij echter geneeend, dat het goed zou zijn geweest als België het Zwitsersche stelsel had aangenomen. Volgens Spreker schijnt dit wel eenigermate met elkander in strijd; België toch is geen bergland, maar een land waarin men groote vlakten aantreft, waarom het juist in vroegeren tijd voortdurend tot het slagveld van Europa werd gekozen.

Spreker vindt de aanhaling der feiten, dat Zwitserland en Amerika weinig kostbare legers onderhouden, alleen niet voldoende en daarom minder gelukkig. Volgens den heer ROORDA kost het Zwitsersche leger weinig; misschien zijn de daarbij gebezigde opgaven niet geheel juist, en is bijv. de waarde van den tijd, dien de enkele personen tot oefening gebruiken, niet in rekening gebracht. Maar dit daargelaten, zoo bewijzen de feiten op zich zelve nog niets voor de deugdelijkheid van het Zwitsersche stelsel, zoo lang men niet heeft aangetoond, dat het Zwitsersche leger goed is en zich goed houdt tegenover een krachtig georganiseerd staand leger. Spreker wijst er daarbij op, hoe reeds in eene vorige vergadering is aangetoond, dat de uitgaven voor ons leger in vroegere tijden dikwijls verminderd werden, maar hoe dan ook zelden, vooral door slechte aanwending der gelden, de straf uitbleef.

Een ander voorbeeld vindt men in het verwaarloozen der Fransche vloot door FLEURY, tijdens de regering van LODEWIJK XV; die vloot kostte weinig geld, maar in den zevenjarigen oorlog, van 1756—1763, gingen ook spoedig de Fransche bezittingen van Canada tot Nieuw-Orleans verloren.

In den laatsten tijd zijn de Zwitsers in twee oorlogen eenigermate betrokken geweest, en welke waren de uitkomsten? In 1798 werd Zwitserland, na korten tegenstand, door het Fransche leger bezet, en in December 1813 trok het Oostenrijksche leger, zonder zich aan de onzijdigheid der Zwitsers te storen, over hun grondgebied. Het bewijs ontbreekt dus nog, dat het Zwitsersche leger aan zijne bestemming kan voldoen om de onzijdigheid te doen eerbiedigen.

Wat Amerika aangaat, zijn aan Spreker *de cijfers niet genoegzaam bekend* der legeruitgaven in de laatste vijf jaren; waarschijnlijk echter is het, dat wanneer de Amerikanen bij den aanvang des oorlogs een grooter staand leger hadden gehad, de oorlog ware voorkomen.

Een enkel punt wil Spreker ten slotte nog aanstippen. Onder het opnoemen der gruwelen, door den heer ROORDA op rekening der staande legers gesteld, heeft hij aangehaald het doen stikken van een aantal Arabieren in de grotten van Dahra, door PELISSIER. Spreker neemt niet aan, dat dit feit juist aan de staande legers is te wijten. Omstreeks denzelfden tijd had er in eene der republieken van Zuid-Afrika nagenoeg hetzelfde plaats, daar de afstammelingen der Hollandsche boeren eenige Kaffers op dergelijke wijze deden omkomen; en toch had men daar geen staand leger, maar werd de oorlog door de geheele gewapende bevolking gevoerd.

De heer BOOMS verzoekt het woord, en bespreekt het door den heer ROORDA behandelde als volgt:

M. H.

Ik zal den Spreker van heden avond, den heer ROORDA, niet volgen in zijne beschouwingen over het misbruik, dat van den oorlog en van de legers gemaakt werd; niemand kan die misbruiken meer veroordeelen dan ik doe. Ik erken evenzeer het nut, dat er in gelegen is om op het verleden te wijzen, indien dit geschiedt met grondigheid, juistheid en onpartijdigheid, maar geen van die eigenschappen kan ik toekennen aan het ons geleverd zoogenaamd historisch overzicht. Intusschen doe ik de vraag: kon dat verleden, menschelijkerwijze gesproken, anders geweest zijn,

en wat zal in het hierbedoelde opzigt de toekomst wezen? Met het toenemen van verlichting, kennis, beschaving en internationaal verkeer, met de toenemende zelfstandigheid van de volken, zullen zeker die oorlogen minder mogelijk worden, welke door de eierzucht en het eigenbelang van enkelen of door eene bekrompene staatkunde in het leven werden geroepen; maar er zal oorlog zijn, zoolang de mensch zal zijn wat hij is, een wezen vol gebreken en tegenstrijdigheden en vatbaar voor elke dwaling, zoolang dus ook de volken voor dwaling vatbaar zullen zijn, en zich door hartstogten en verkeerd begrepen eigenbelang meer dan door het koele verstand zullen laten beheerschen, d. i. tot het einde der dagen; ook de Spreker, meen ik, erkende dit. Tot zoolang zullen dus ook legers onmisbaar zijn; de vraag is maar welke legers? Volgens de Stellingen van den Spreker, geene staande legers, en onder die benaming begrijpt men niet alleen zuivere huur-legers, maar ook kader-legers, of zoo als ze elders genoemd zijn, staande conscriptie-legers. In zijne redevoering echter van heden avond, heeft Spreker zich eerst bepaald tot het aandringen op eene vermindering van de staande legers, doch later schijnt hij weer, even als in zijne Stellingen, hunne geheele afschaffing te hebben bedoeld en een volks- of militie-leger voor te staan: 't is mij dus nog niet duidelijk wat hij eigenlijk wil. En wat heeft hij ons voor de toepassing gegeven? Een woord, meer niet, eene onbestemde gedachte. Ik zoek dus nog te vergeefs naar het praktische nut van zijn betoog, en daarover valt dus niet te redeneren. De weg, die mij dus open blijft, is deze: de kwestie van de legers uit die sfeer van gemeen-plaatsen en onbestemdheid terug te brengen op praktisch terrein.

Legers zullen onmisbaar blijven :

- 1°. om het land te verdedigen tegen aanval van buiten;
- 2°. om rust en orde in het binnenland te bewaren, die ontwikkeling, welvaart, beschaving op den duur mogelijk moeten maken, om het lot van den Staat te verzekeren;
- 3°. tot handhaving van gezag in de overzeesche bezittingen.

Om niet verkeerd begrepen te worden, begin ik al dadelijk met te zeggen: dat men het niet kan of moet laten aankomen enkel op een zuiver staand leger, want 't is de eerste pligt der ingezetenen om de wapens te voeren ter verdediging van het vaderland

en zich daartoe voor te bereiden; dat men het niet kan of moet laten aankomen op een zuiver volks- of militie-leger, omdat dit uit een krijgskundig oogpunt onvoldoende is; dat men staand-leger en volks-leger moet combineren, met het oog op de burgerlijke vrijheid, op de onafhankelijkheid en het behoud van den Staat en van de koloniën; hoe, is eene kwestie van toepassing, die voor verschillende Staten verschillende eischen meebrengt. Ik zal nu eerst eenige algemeene beschouwingen en feiten mededeelen, om daarna nog in 't bijzonder op ons land neer te komen.

De Spreker, zeide ik, schijnt het volks- of zuiver militie-leger voor te staan, waarvan Zwitserland het voorbeeld geeft, en waardoor men onder anderen voor minder geld meer weerbare mannen zou hebben. Dat stelsel is in de laatste jaren dikwijls ter sprake gebracht, doch ik geloof dat men zich daaromtrent illusiën maakt, en om niet in het onbepaalde te blijven redeneren, willen wij het dus wat meer van nabij bezien.

Vooreerst hoe verkrijgt Zwitserland die meer menschen? Door alle Zwitsers dienstpligtig te maken, met uitsluiting van plaatsvervanging, en de dienstpligtigheid te laten duren: van het 20e tot en met het 34e jaar over 3 per cent van de bevolking, voor de *Bondskeur* of het eigenlijke leger, eene groote 80 000 man sterk; van het 35e tot en met het 40e over 1½ per cent voor de *Reserve*, eene groote 40 000 man; over 1½ à 3 per cent van het 41e tot en met het 45e, voor de *Landweer*, die eene 65 000 man zou bedragen, en meer tot plaatselijke diensten bestemd is: dus eene dienstpligtigheid van 25 jaar, die 6 à 7½ per cent van de bevolking omvat. Ik vraag al dadelijk, of men bij ons van dergelijke militie-pligt, van dergelijke *conscriptie* gediend zou willen zijn? En of men — den graad van geoefendheid daargelaten — wel kan verwachten dat die huisvaders en gezeten burgers — hunne vaderlandsliefde niet te na gesproken — geschikte veldsoldaten zullen zijn? Zal de gedachte aan de afwezige betrekkingen en aan hunne belangen, die zij aan derden moesten overlaten, niet spoedig hun moreel onderdrukken en hen naar huis doen verlangen? Zijn jongere menschen, nog vrij van de zorgen des levens, niet veel geschikter voor den eigenlijken oorlog, en worden de belangen van het land, uit een staathuishoudkun-

dig oogpunt, ook niet minder benadeeld door hunne tijdelijke afwezigheid en door verliezen in hun midden?

Hoe bezuinigt Zwitserland nu het geld? Door eene korte eerste oefening van 2 à 3 maanden, naarmate van de wapens, met 3 dagen herhaling per jaar, en om de twee jaar groote wapenoefeningen van twee à drie weken voor gedeelten van het leger, na afloop waarvan ieder huiswaarts keert, en alle daggelden ophouden; door lage soldijen; door geene vergoeding te geven voor die driedaagsche oefeningen, hetgeen in zoover goed gezien is, dat zoo'n driedaagsche oefening toch geen noemenswaardig resultaat geeft, maar wat toch neêrkomt op den burger, wien men zodoende, behalve persoonlijke diensten, nog regtstreeks geldelijke bijdragen oplegt; door geene remonte-depots te houden, den kavallerist zijn paard zelf te laten aanschaffen en betalen, en den man, zoo het schijnt, ook nog te laten bijdragen tot zijne kleeding; door geene pensioenen te verleenen, enz.: de middelen zijn eenvoudig, zoo men ziet. En hoeveel bedraagt nu het Zwitsersch oorlogsbudget? De Spreker heeft ons eene som genoemd, en in zijne Stellingen eene verhouding gegeven tot de overige budgetten van Europa, welke echter, blijkens eene mededeeling in zijne redevoering gedaan, al vast onjuist is. Gaarne zou ik eens eene gedetailleerde berekening van zoo'n Zwitsersch oorlogsbudget willen zien. Om die te kunnen maken, dient men te kennen, behalve het aandeel van den Bond, wat het geringste is, de aandeelen van al de kantons en de bijdragen van den man, want tusschen deze allen zijn de uitgaven verdeeld — deze moet voor dit, die voor dat zorgen — hetgeen de kwestie zoo ingewikkeld maakt, dat er geen weg in te vinden is. Ten minste na herhaalde proeven, enkel om achter de juiste regeling van de zaak te komen, moest ik er van afzien, en dit zal geene bevreemding verwekken, nadat ik U zal hebben meêgedeeld, dat zelfs een Zwitsersch hoofdofficier, blijkens de naast mij liggende brochure (1), het opmaken van eene dergelijke begrooting

(1) -Je vous envoie les documents que vous m'avez demandés — schrijft hij aan den Belgischen majoor VAN DE VELDE — mais je dois vous prévenir que votre calcul sera très-difficile, pour ne pas dire impossible, par suite des variantes assez fortes de chaque canton. *Faud* p. e. fait plus de dépenses que celles qui lui sont imposées par le gouvernement central; d'autres cantons en font moins; et quant aux charges incombant aux particuliers, elles sont incal-

voor zoo goed als onmogelijk hield. Brengt iemand het eenmaal zoo ver met het doel om te vergelijken, dan zal hij nog tal van omstandigheden in rekening moeten brengen, welke de Spreker buiten beschouwing liet, als: dat Zwitserland — zijne neutraliteit daargelaten — uitsluitend landmogendheid is, dus voor geene kust-defensie heeft te zorgen; dat het door den aard van zijn terrein met weinige eenvoudige versterkingen in het binnenland kan volstaan, dus geene vestingen heeft en ook nagenoeg geen positie-materiëel; dat het geene koloniën bezit; de betrekkelijke waarde van het geld, de betrekkelijke waarde van de troepen enz. Dit alles is moeilijk of niet te benaderen, en zoo'n vergelijking is ten slotte weinig meer dan een cijferspel. Ik zal dus bij de budget-kwestie niet langer stilstaan, maar liever een en ander mededeelen omtrent de waarde van de troepen van het eigenlijke leger of de Bondskeur; straks krijgen wij de Landweer en de Reserve: het komt immers meer aan op de kwaliteit dan op de kwantiteit!

In den oorlog tegen een staand leger is, sedert de gebeurtenissen door den heer STIELTJES aangehaald, deze waarde niet gebleken. In de dagen van den *Sonderbond* (1847) stonden partijen tegenover elkander, en daaruit is dus geene juiste gevolgtrekking te maken. Sedert Mei 1850 werd bovendien het Zwitsersche leger gereorganiseerd. Hoe zoo'n kantonnale organisatie, als ze in Zwitserland is, in haar werk gaat, kan men eenigszins opmaken uit het officiële rapport van den Bondsraad van 1855, dus 5 jaar na de invoering: hiër ontbreekt eene compagnie Dragonders, daër eene compagnie Guides, elders een bataillon, of eene batterij, of eene compagnie Pontonniers; in een enkel kanton was nog niets georganiseerd; het rapport betreurt vooral het gebrek aan officieren, klaagt over voor de dienst geheel ongeschikte menschen, over te gemakkelijke vrijstellingen, over verkorting van dienstdijd, enz. Uit die brokstukken, door de kantons geleverd, moet nu een geheel worden gemaakt. Van daar klagten over gebrek aan eenheid en samenhang, waarin de groote wapenoefeningen moeten voorzien kunnen, doch dit slechts op zeer onvolkomene wijze doen, dewijl ze niet ieder jaar gehouden en slechts door een betrekkelijk klein deel van het geheel worden bijgewoond. Ik spreek hier niet op

culables». Mémoire sur la question militaire, au congrès international de Berne 1865, par le major VAN DE VÉLDE.)

grond van eigen ondervinding; zelf heb ik maar weinig van het Zwitsersche leger gezien, maar dat weinige is genoeg om mij met het lyrische van sommigen niet te doen instemmen. Ik moet dus grootendeels afgaan op officiële en niet officiële mededeelingen.

Van de infanterie werd, op grond van de officiële rapporten over de oefeningen van '61, door den heer DE ROO VAN ALDERWERELT, toen een voorstander van het Zwitsersche stelsel, hoewel dit niet voor ons aanprijzende, getuigd (1): dat zij goed kan marcheren — eene bekende eigenschap van bergvolken, en van veel waarde voor eene infanterie, maar dus geen gevolg van militaire oefening, — en dat zij, na een flinken marsch, in verspreide orde vurende, 15½ percent trefkans verkreeg; daarmede was het officiële rapport voldaan. De gemiddelde trefkans bij onze schietoefeningen in verspreide orde bedraagt 44 à 45 percent, ook met pak en zak en op onbekende afstanden, doch op effen terrein en na een kleinen marsch van circa een uur. De vergelijking is dus maar eene gebrekkige, toch heeft ze hare waarde, omdat men zich algemeen eene overdrevene voorstelling maakt van de bedrevenheid van het Zwitsersche volk in het schieten. Ik heb deze vergelijking, voor zoo veel mogelijk, een jaar geleden op grooter schaal gemaakt; ik betreur het dat ik die niet terugvond, en mij dus hier moet vergenoegen met de slotsom: welnu, die vergelijking viel, betrekkelijk ons leger, niet meê. *Zwitserland* heeft zeker goede scherpschutters, maar de massa is dit bij lange na niet. En om te weten hoe het met de militaire oefeningen in dit opzigt gesteld is, willen wij eens een kijkje nemen achter de schermen, door een oogenblik te luisteren naar het gesprek van twee pruttelaars over de oefeningen van '59: „Combien de temps a-t-on consacré jusqu'ici au tir de la cible! — Hm, cela ne mérite pas la discussion, répondit-il. Dans une demi-journée on dressait la recrue au tir pour tout le reste de sa vie; devenu soldat, l'homme prenait part une fois par année au grand jour du tir, duquel jour on ne peut pas même compter cinq minutes

(1) - Bijdrage tot de kennis van het Zwitsersche militie-leger, - 1863. Vergelijkt daarmede het laatste gedeelte van zijne - *Studiën over de samenstelling der legers*, - *Tijdspiegel*, April '66, waarin hij voorstaat: een zuiver staand leger, en daarnaast een militie-leger, door inscriptie te verkrijgen, met permanente kaders en een blijvend gedeelte.

se répartissant sur chaque tête. — Ma foi, tu as raison! Nos soldats n'ont pas trop appris à tirer juste, c'est à dire à donner au but. Mais, vous le savez, dit-il en riant, ils sont tous nés carabiniers!" (1). En zoo is het: ieder *Zwitsers* is voor ons een scherpschutter, zoo als ieder *Hollander* voor den *Zwitsers* een zeeman is. Gelukkig dat wij in onze manschappen geen geboren scherpschutters zien, en dan ook meer werk maken van de schietoefeningen. Ik vervolg met de infanterie. Volgens een Oostenrijksch berigtgever (2), staat de infanterie van de Fransche Schweiz bovenaan, en laat die van de andere kantons in vele opzigten, vooral in de praktische velddienst, te wenschen over, hetgeen hij toeschrijft eensdeels aan de onvoldoende vorming van de kaders, voornamelijk echter aan den korten oefeningstijd.

Een van die twee pruttelaars over de oefeningen van '59 was ontevreden: „de ce que le rapport officiel accusait une fois de plus toute l'infanterie en bloc d'être mal instruite, et qu'il en faisait, pour ainsi dire, le bouc émissaire." Op de vermeende bruikbaarheid van de Reserve, is volgens den heer DE ROO wel wat af te dingen.

De kavallerie wordt geroemd, zegt hij; de Oostenrijker heeft er minder meê op, en vermeent dat zij, bij gebrek aan remonten, in den oorlog spoedig zou versmolten zijn; voor het Zwitsersche leger is de kavallerie, als combattants, eene ondergeschikte zaak.

Van de artillerie getuigen beiden dat zij niet op de hoogte van hare taak is; de Oostenrijker noemt hare vorming „eine ziemlich geringe", en vermeent dat *Zwitserland* in dit opzigt tegenover eene geoefende tegenpartij zeer in het nadeel zou zijn. Het officiële rapport van '61 zegt: „les exercices des feux à volonté exécutés dans tous les cours, ont prouvé, qu'à peu d'exceptions près, nos batteries ont de la difficulté à maintenir un feu vif et avec la précision désirable", en dringt aan op langer oefening.

Nu komt het bij een leger als het Zwitsersche, juist op eene talrijke en deugdelijke artillerie aan. Wat de deugdelijkheid betreft, die hebben wij eenigszins leeren kennen; wat de talrijkheid

(1) L'armée suisse et l'esprit militaire. Coup d'oeil retrospectif, par un militaire suisse, Zurich 1859.

(2) Zie: *Oesterreichische militärische Zeitschrift*, 1862, 1^r Band.

aangaat, Spreker heeft gewaagd van 45 *bespannen* batterijen, die ik wel eens zou willen zien vooral in een land „où le nombre de chevaux — reeds niet zeer groot — tend à diminuer” (1), dat geene remonte-depots heeft en geene rijkspaarden er op nahoudt.

Om niet te wijdloopig te worden, zal ik het laten bij de combattants, maar bij één punt, bij een hoofdpunt, moet ik nog even stilstaan: bij de bruikbaarheid van het kader en van de officieren.

„Vrij algemeen,” zeide de heer DE ROO in '63, „klaagt men in *Zwitserland* over te korten oefeningstijd en over de geschiktheid van de kaders, en reeds is door sommigen er op aangedrongen om staande kaders op te rigten;” verder heeft hij geen hoogen dunk van de wetenschappelijke kennis der officieren, en stelt hij aan *Zwitserland* onder anderen onze vorming en opleiding ter navolging voor. Bedenkelyk, zegt de Oostenrijker, is de geringe theoretische en praktische vorming van het meerendeel der hoo-gere officieren, en hoe hij over de verdere kaders denkt, hebben wij reeds gezien. En welke is in dit opzigt de meening van de grognards wier gesprek wij zoo even afuisterden? Zij zijn het eerst oneens over de beteekenis der oefeningen van '59 te Luziensteig gehouden. De eene beroept zich op de zondagsche parade, die, volgens de berigtgevers, zoo mooi was geweest; de andere vindt dat paraderen eene bijzaak: hij zou liever vernemen dat de manoeuvres goed waren gegaan, en drijft den spot met die romantische berigten „fabriqués à la vapeur.” Later komen zij op de zaak terug. „Il paraît,” zegt de laatstbedoelde, „que depuis notre dernière discussion mon camarade avait lu tout ce que les journaux ont publié peu-à-peu à ce sujet, et qu'il s'était en outre bien informé auprès des officiers revenus du Luziensteig, desquels soit dit en passant, chose assez singulière, pas un n'aurait seulement vu le Steig. Bref, il me dit subitement: tu as cependant eu raison! — Je le regardai tout étonné, et je m'aperçus qu'il était en train de se mettre en colère. — Que veux-tu dire? lui demandai-je tranquillement. — Ah! tu le sais bien, fit-il. Tout n'a pas été pour le mieux là-bas dans cette belle vallée du Rhin, quoiqu'en aient rapporté dans le temps ces maudite

(1) Officiële rapport van '61.

paysagistes. — Et malgré le mutisme que j'opposai à sa vivacité, il continua: cela allait mal, et c'est encore dans les hautes régions qu'il s'en fallait gros que l'affaire fut complète. — Dans les hautes régions? répondis-je. Il y a pourtant des gens qui prétendent que précisément dans ces régions-là il y aurait eu quelque chose de trop. — De trop? et qu'y aurait-il donc eu de trop? s'écria-t-il tout étonné. — De ce que CLAUSEWITZ a nommé *la friction dans la guerre*." En nadat zij het nu hierover eens zijn geworden en de groote staf veroordeeld is, gaan zij verder: „admettons que tout n'est pas parfait dans l'état-major, on aurait pourtant tort de lui attribuer tout ce qui est fautif." En als verdere redenen waarom er zooveel gebrekkigs is, volgen nu: „les officiers supérieurs et les officiers subalternes manquent en général du degré indispensable de savoir faire militaire et d'indépendance;” eene andere is: „l'absence d'un bon corps de sous-officiers”; eene vierde: „l'esprit militaire, maar wij hebben reeds genoeg afgeluisterd.

Doch dit alles daargelaten, vragen wij in ernst aan alle deskundigen, of men voor den tegenwoordigen tijd veel verwachting kan hebben van die korte oefeningen onder instructeurs, die bij de infanterie b. v. in eene maand tijds worden gevormd, die drie weken per jaar repeteren, en, slechts gedurende een klein gedeelte van het jaar optredende, nooit goed in hun werkkring thuis raken; onder officieren, die zooveel in theorie, praktijk en in wetenschappelijke kennis te kort komen; en of men zich over dat alles kan verwonderen van menschen, die hun tijdelijk optreden uit den aard der zaak als eene bijzaak beschouwen, voor welke zij hunne blijvende belangen niet opofferen. Een drietal jaren geleden b. v. was een der logementhouders van *Interlaken* kapitein bij het leger; de man dreef natuurlijk zijne „wirthschaft,” bediende zijne gasten, en bemoeide zich niet met militaire zaken; hij was, zoover ik weet, niet eens lid van eene vereeniging ter beoefening van de krijgswetenschap; kan men nu van zoo'n kompagnies-kommandant veel verwachting hebben? En iedereen zal toch wel de meening deelen, dat de waarde van een leger van de bruikbaarheid der kadcers, en van de waarde der bevelhebbers grootendeels afhangt. Nu verkeert het *Zwitserse leger* nog in betrekkelijk gunstige omstandigheden, omdat het in zijne geleerden nog manschap-

pen en officieren telt, die in vreemde krijgsdienst zich vormden en ondervinding opdeden, maar die bron is sedert het ophouden van de militaire capitulatiën voor goed verstoppt, en wat zal er dan van die kaders worden?

Ik ben bij het militie-leger van Zwitserland wat blijven stilstaan, omdat dit bij de bekende militaire eigenschappen en vaderlands-liefde van het Zwitsersche volk, bij de bekende opleiding van de jeugd in den wapenhandel, zeker alles geeft wat men van een dergelijk leger maar verwachten kan, als een type van het genre mag worden beschouwd, en vraag nu:

1°. Geeft dat stelsel troepen, die geschikt zijn om in den tegenwoordigen tijd dadelijk de grenzen tegen den vijand te beschermen? Alle deskundigen zullen dit ontkennend beantwoorden, en nog onlangs deed dit de Zwitsersche luitenant-kolonel LE COMTE. Zij zullen u zeggen dat zoo'n leger, verspreid over alle deelen des lands, uit burgers bestaande die soms in geruimen tijd niet gediend hebben, weder geheel ontwend aan het militaire leven, aan militaire oefeningen en discipline; onder chefs, uit den aard der zaak vreemd aan den werkring die hen wacht, en die reeds in vreedstijd zoo veel te kort komen; dat zoo'n leger geruimen tijd voorbereiding noodig heeft om een bruikbaar werktuig tegen geoefende wapenbenden te kunnen worden; dat men in den tegenwoordigen tijd niet op die ruimte tot voorbereiding kan of mag rekenen — de ondervinding heeft het geleerd — en dat de vrede welligt geteekend zal zijn eer het gereed is. Reeds van ons leger wordt gezegd dat het in dit opzigt veel te wenschen laat, en ook daarom dringt men algemeen aan op de afscheiding van militie en vrijwilligers, ten einde ten minste eenige korpsen, eene voorhoede, van alleszins geoefende soldaten gereed te hebben, die den vijand aan de grenzen bezig houdt, terwijl de militie achter de liniën verzameld en bruikbaar gemaakt wordt. En toch hebben wij, onder anderen, langer en zorgvuldiger oefeningen, en wat meer zegt, permanente kaders die vrij goed op de hoogte zijn van hunne taak, en een korps officieren dat in wetenschappelijke vorming voor geen ander onderdoet. Zoolang dus alle volken en regeringen niet zullen afzien van het maken van veroveringen en zich niet bepalen tot een zuiver defensief leger — eene onderstelling die tot het gebied van de vrome wenschen behoort — zullen militie-

of volkslegers ongeschikt zijn om terstond tegen geoeffende benden op te treden, onvoldoende voor de verdediging van den geboorte- grond, en zal er naast dat militie-leger een staand leger als kern en voorhoede noodig zijn.

2°. Is het volksleger in de tweede plaats een geschikt werktuig tot handhaving van de inwendige rust; is het geschikt om een partiëelen opstand, om ernstige verwickelingen te voorkomen of terstond te onderdrukken? Neen, ook daarvoor is noodig eene staande legermagt, eene legermagt die steeds gereed en ter beschikking van de regering is, die buiten de partijen blijft, die diep doordrongen is van hare verpligting tot handhaving van het wettig gezag, zonder daarom door hare sterkte en zamenstelling gevaarlijk te worden voor de vrijheid van de ingezetenen: een politie-leger, om het zoo eens te noemen. Dit juist werd bevestigd door *Zwitserland* uit de dagen van den *Sonderbond*. Met een staand leger, zoo als ik dit hier kenmerkte, zou die opstand voorkomen of terstond onderdrukt zijn geweest; met het kantonnale-militie-burgerleger was dit onmogelijk; het splitste zich bovendien in tweeën, het trok partij voor en tegen. En welke was nu in die dagen de houding van de toenmalige Landweer (1), zoowel aan de zijde van den *Bond* als aan die van den *Sonderbond*? Raadpleegt men de rapporten van de bevelvoerende officieren, dan ziet men haar: hier eigener autoriteit het bivak verlaten om in de naburige stad „wat warms” te gaan gebruiken, niettegenstaande de distributiën geregeld plaats hadden; ginds geheel ongeschikt om haar geschut te bedienen; elders weigeren te marcheren, eene positie te bezetten, hetzij de vlugt nemen op het eerste geweschot, of geheel gedemoraliseerd hare wapens wegwerpen, haar aanvoerder in den steek laten, of omgekeerd deze haar, en huiswaarts keeren. Raadpleegt men nu de ondervinding elders opgedaan: was het niet het stuande leger dat *Frankrijk* in de Junijdagen van '48, en dien ten gevolge de rust in het overige Europa, redde, en zou Frankrijk niet onverantwoordelijk gehandeld hebben door toe te geven aan den draug om dat leger te ontbinden en zich op de

(1) Vóór de reorganisatie van '50 had men eene Bondskeur, eene Landweer en een Landstorm; de Bondskeur was toen minder sterk, de Landweer sterker; deze kwam toen in betekenissen overeen met de tegenwoordige Reserve.

ationale garde te verlaten? Wat daarentegen, in den pas geëindigden burgeroorlog, die Noord-Amerikaansche militie en die eerste vrijwilligers beteekenden en vermogten, vóór dat eenige orde, oefening en krijgstucht, vóór dat er eene cenigszins geregelde troepenmagt was aangekweekt, dit hebben meer bepaald de gebeurtenissen van '61 en '62 en die kolossale vlugt van *Bull-Run* geleerd. Eindelijk vraag ik, wat de *Fenians* dezer dagen wel van *Ierland* zouden gemaakt hebben zonder de tijdige tusschenkomst van het Engelsche leger, en of *Engeland* zich voor die taak op zijne militie heeft verlaten?

Te vertrouwen op eene burgerweer, op eene volkswapening voor het handhaven of het spoedig herstellen van de rust, 't is bij die verschillende gelegenheden ten overvloede gebleken eene hersenschim te zijn. Eene burgerweer kan zeer goede diensten bewijzen, waar het geldt achter wallen hare haardsteden te helpen verdedigen, maar zij is niet voorbereid, niet geschikt voor den eigenlijken oorlog van den tegenwoordigen tijd; eene burgerweer is regtstreeks betrokken bij de staatkundige belangen die in strijd zijn: zij neemt deel aan den twist, of voorziet den opstand van wapens, zij gehoorzaamt of gehoorzaamt niet, naarmate dit met hare zienswijze strookt, en wordt het werktuig van de partijen; zij is eindelijk niet gereed om den opstand in zijne geboorte met spoed en klem te onderdrukken. Daarvoor is eene staande legermagt noodig, zoo als ik die kenmerkte, en wier taak in de eerste plaats eene preventieve is.

Waarop het gemis van zulk eene magt een land kan te staan komen, daarvan gaf Noord-Amerika onlangs een sprekend bewijs. Doch men heeft de deugdelijkheid van dit voorbeeld ontkend of in twijfel getrokken. Men heeft gevraagd: zou die burgeroorlog wel voorkomen zijn of minder lang hebben geduurd, wanneer er in de Vereenigde Staten een sterk permanent leger ware geweest; en zouden, door het onderhouden van zoo'n leger, de financiën en de algemeene welvaart niet vóór den oorlog in even slechten toestand zijn geweest als nu ten gevolge van dien oorlog het geval was (1)? En de Spreker van dezen avond stemde met die

(1) DE ROO VAN ALDERWERELT: "Studiën over de zamenstelling der legers," *Tijdspiegel*, Februarij, Maart en April 1866.

laatste beschouwing in, door op het gezag van COBDEN te beweren, dat Amerika die kolossale middelen gedurende den oorlog had kunnen ontwikkelen, juist omdat het geen staand leger had te onderhouden. Ik zal dus de zaak weêr van nabij moeten beschouwen.

Wat het eerste gedeelte der vraag betreft, eene eenvoudige herinnering aan den toestand en den loop van zaken in de eerste tijden zal voldoende zijn om ze op te lossen.

Vóór den opstand hadden de Vereenigde Staten wel een permanent leger, maar slechts van 17 000 à 18 000 man (1), opgelost over een uitgestrekt gebied, met eene bevolking van 28 millioen blanken en 4 millioen slaven, en dus geheel onvoldoende; en eene even ontoreikende vloot van een 70tal schepen, waarvan slechts 11 terstond beschikbaar waren. Zij rekenden echter eene 3 millioen militie op de been te kunnen brengen, maar op stuk van zaken kwam van die gedroomde 3 millioen hoogstens eene 40 000 à 50 000 terecht, en zelfs dit kleine getal was te velde geheel onbruikbaar. In den beginne van '61 stond dus de Unie als het ware naakt tegenover een opstand, die reeds sedert geruimen tijd was voorbereid, en de voorhanden materiële oorlogsmiddelen voor een goed deel binnen zijn bereik had weten te brengen. LINCOLN decreteerde nu wel terstond eene ligting van 75 000 man militie voor 3 maanden, maar die viel slecht uit in sterkte en vooral in bruikbaarheid, en hij besloot dus tot eene oproeping van 42 000 vrijwilligers voor 3 jaren en eene versterking van de geregelde troepen tot 25 000 man. Er verliepen echter eenige maanden alvorens uit die brokstukken dat jammerlijke eerste leger van den *Potomac* onder MAC-DOWELL kon worden zamengesteld, wat ik reeds bij eene vorige gelegenheid deed kennen (2), en intusschen had het Zuiden, zich den verstreken tijd met alle energie ten nutte makende, reeds eene magt van 60 000 man aan de grenzen van Virginië bijeengetrokken. Den 21 Julij '61 bragt nu deze aan MAC-DOWELL die bloedige nederlaag bij de beek de Bull-Run toe, die in eene volslagen vlugt ontaardde, en dat *Potomac*-leger geheel oploste. En

(1) Organiek; in werkelijkheid slechts 14 000 à 15 000 man sterk.

(2) Zie: Verslag der Vereeniging van 1 Nov. '65.

dat moet ons niet verwonderen van dergelijke volkslegers, die, altijd gered om van het uiterste vertrouwen tot de uiterste ontmoediging over te slaan, de best beraamde operatiën in duigen doen vallen en het toeval tot chef van den staf maken. Nu echter ontwaakte het Noorden, en begon het krachtige maatregelen te nemen. De geregelde troepen werden gebragt op 40 000 man en 500 000 vrijwilligers opgeroepen. Maar er was gebrek aan wapens, geschut, ponton-wezen, geneeskundige dienst, administratie, schepen, en bovenal aan aanvoerders, geoefendheid en krijgstuicht. Niettegenstaande schatten van geld, niettegenstaande de kolossale industriële hulpmiddelen van het land en de bekende energie van het volkskarakter, gingen het najaar en de winter van '61 op '62 met voorbereidingen verloren, en toen in '62 met nog zeer gebrekkige middelen een nieuwe veldtocht geopend werd, stond het Zuiden, wat dadelijk tot de conscriptie besloten had, met eene magt van 300 000 man gereed, en leed het Noorden andermaal de nederlaag; zijne kansen stonden zelfs in de eerste helft van '63 zeer ongunstig. Ik zal dit overzicht niet verder behoeven voort te zetten. Voor den onpartijdige zal het duidelijk zijn, dat alleen het gemis van een permanent leger den opstand tijd gaf om zijne krachten te ontwikkelen; en dat wanneer de Vereenigde Staten terstond over zulk eene legermagt — de heer STIELTJES heeft, meen ik, straks 50 000 à 60 000 man genoemd — hadden kunnen beschikken, die opstand spoedig onderdrukt, of wat waarschijnlijker is, zou zijn voorkomen. Want, ik herhaal het, de taak van de staande legers is in de eerste plaats eene preventieve, en door het kwaad te voorkomen brengen zij nog grooter voordeelen aan dan door het terstond te onderdrukken.

Maar die voordeelen werden ontkend of betwijfeld: het onderhoud van zoo'n leger zou Amerika reeds vóór den oorlog in even slechten toestand gebragt hebben! Eenige cijfers zullen de waarde van die onderstelling kunnen benaderen. Op den 4^{en} Maart '61, dus tegen het begin van de vijandelijkheden, bedroeg de schuld van de Vereenigde Staten 74 à 75 millioen dollars (1). Op het

(1) Almanach de Gotha, 1862. De volgende cijfers, even als reeds medegedeelde en volgende bijzonderheden, ontleende ik hoofdzakelijk aan: SANDER'S "Geschichte des vierjährigen Bürgerkrieges in den Vereinigten Staaten von Amerika." Frankfurt a/M '65.

einde van '62, dus eene 20 maanden later, die grootendeels aan voorbereidingen besteed moesten worden, bedroeg ze voor de Noordelijken 929 millioen dollars, voor de Zuidelijken 666, zoodat de opstand toen reeds meer dan 3800 millioen guldens gekost had. Schatten waren er verspild, een gevolg van de overijling waarmede alles moest worden daargesteld, van het bedrag wat daardoor kon worden gepleegd, van de verwaarlozing van het materiëel door onkundige handen, van desertie. Om maar enkele staaltjes te noemen: de eerste ransels waren in de naden gelijkmd en vielen spoedig uit elkander; even slecht was het schoei-sel; — de eerste geweren, oude gladloopers, voor een goed deel in Europa gekocht, 90 per cent boven de waarde, bleken meest rebut te zijn: van 800 zulke geweren, aan een New-Yorksches regiment vrijwilligers uitgegeven, constateerde de officier met de inspectie belast, dat 134 waren gebroken zonder gebruikt te zijn, en dat de overige 666 om andere redenen onbruikbaar waren; vele sloten waren in zoo'n slechten staat, dat er zelfs aan geen afvuren te denken viel; — volgens het officiële rapport van den bevelhebber, verbruikte het leger van den *Potomac*, dat gemiddeld 12 000 paarden telde, in 6 maanden van '63, de buit gemaakte paarden niet medegerekend, 35 000 remonten, die van 300 tot 400 dollars het stuk kostten, en hij schrijft die enorme verliezen uitsluitend toe aan verwaarlozing en onvoldoend toezigt; hoe moet het dan vóór '63 zijn toegegaan! — uit het rapport van den Secretaris voor oorlog, STAUNTON, blijkt, dat van 1 Mei '63 tot 1 September '64 het getal der aangehouden deserteurs 60 760 bedroeg; tegen het laatst van '62 bedroeg hun totaal, voor de Noordelijken, 125 000 man. Doch al genoeg details. Op het einde van '62 kostte de land- en zeemagt van het Noorden dagelijks 2 millioen, die van het Zuiden 1 millioen dollars; en uit het rapport van den Secretaris van financiën, M. CULLOCH, blijkt voor de Noordelijke Staten, voor de Unie, van eene totale uitgave van 4775 millioen dollars, zegge 11 937 millioen guldens; hoe groot was die van het Zuiden? Onderstelt men nu nog, dat wanneer de Vereenigde Staten een voldoende sterk leger hadden onderhouden, zij zich reeds vóór den oorlog in even ongunstigen toestand zouden hebben bevonden, „welligt reeds in 1815 bezwaard zouden zijn geweest met denzelfden kolossalen schulden-

last van 7000 millioen gulden, welke Engeland thans draagt, omdat als men zoo'n leger heeft, men ook eens dient te laten vechten, en zij zich ongetwijfeld in alle Europesche kwestieën zouden gemengd hebben" (1). Ik zal niet stilstaan bij die moraal, reeds door de opmerkingen van den heer STEELTJES weerlegd; met evenveel juistheid zou men kunnen zeggen: de advokaten zijn er om processen, de geneesheeren om zieken te maken; evenmin, bij die opvatting van de bekende Amerikaansche staatkunde volgens de leer van MONROË. 't Is voldoende dat ik deed uitkomen, hoe Amerika door een enkelen opstand, die door eene voldoende legermagt voorkomen of terstond onderdrukt zou zijn, in 4 jaren tijds een bedrag van $1\frac{2}{7}$ van die kolossale schuld van Engeland uitgaf, van Engeland, dat wel een staand leger onderhield en aan de meeste oorlogen deel nam; hoe Amerika met één sprong van een nagenoeg onbezwaarden staat de meest bezwaarde werd (2). Het Noorden alleen bragt gedurende dien tijd het enorme cijfer van 2 539 000 man onder de wapens, d. i. $\frac{6}{8}$ van hetgeen Frankrijk in de 22 jaren oorlog van 1792—1814 in dienst had, en volgens officiële raming bedroegen de verliezen aan beide zijden te zamen 525 000 man. En nu heb ik slechts de officiële uitgaven in rekening gebracht; hetgeen b. v. aan vrijwillige giften door vaderlandslievende burgers en door de Amerikaansche vrouwen tot uitrusting van regimenten en tot ondersteuning van de nimmer volprezen gezondheids-commissie werd bijeengebragt, beloopt zeker tusschen de 500 à 600 millioen guldens (3); maar wie kan de waarde begrooten van al de vernielde eigendommen; de verliezen van den landbouw, van de nijverheid, van den handel te land en ter zee, zoo voor Amerika als voor Europa — men denke onder meer aan de katoen-crisis (4); wie de waarde

(1) DE ROO VAN ALDERWERELT: "Studiën," enz.

(2) 31 Mei '05 bedroeg de schuld van de Vereenigde Staten ruim 3334 millioen dollars = ruim 8460 millioen gulden. Sedert is een groot deel van het oorlogsmaterieel verkocht. De schuld van het Zuiden is niet erkend; op het einde van '04 bedroeg zij 1550 millioen dollars = 3875 millioen gulden.

(3) Zie: "de Gezondheids-commissie tijdens den oorlog in N.-Amerika" door M. W. C. GORT, in het Tijdschrift: "Schat der gezondheid," 1866.

(4) Voor het Zuiden is het totale verlies geschat op 5800 millioen dollars, als: aan geëmancipeerde slaven, verwoeste eigendommen, vernielde oogsten,

schatten van de honderdduizende menschenlevens door dien oorlog verslonden, of de zee van jammer en ellende peilen, welke hij over een rijk werelddeel uitstortte! Wanneer men nu dit alles te zamen neemt, behoeft men dan nog te betwijfelen wat ten slotte goedkooper is, een staand leger of een volksleger, of nog te onderstellen dat het onderhouden van eene voldoende staande legermagt Amerika reeds vóór den oorlog in even slechten toestand zou gebragt hebben. Dat Amerika het grootste deel van zijne talrijke vloten en legers na den vrede afdankte, is natuurlijk. Wat het beslissen zal omtrent de sterkte van zijne permanente magt is nog niet met eenige zekerheid te zeggen; de Spreker van dezen avond beweerde in zijne stellingen, dat het tot bijna geheele afschaffing overgaat; intusschen bedroeg die sterkte in Januarij 11. nog 152 000 man, volgens het laatste rapport van den Secretaris voor oorlog aan het huis der vertegenwoordigers, een paar dagen geleden bekend geworden; in zijne redevoering echter heeft Spreker gezegd: „het schijnt dat men voor het vervolg een cijfer van 80 000 man noodig acht;” is dat nu, met het oog op het cijfer vóór den oorlog, afschaffing of vermeerdering? Doch ik zal hierbij niet langer stil staan; ik had slechts de lessen van het verleden te laten getuigen, en zal de toepassing daarvan voor Amerika aan Amerika overlaten.

Na deze uitweiding keer ik terug tot mijn thema: naast het militie-leger is een staand leger van zekere sterkte noodig, om de rust en orde in het buitenland *op den duur* te handhaven, om het lot van den Staat te verzekeren. Zoo was reeds de meening van den vader der staathuishoudkunde, van ADAM SMITH, toen hij schreef: „C'est par le moyen d'une armée de troupes réglées seulement que la civilisation peut se *perpétuer* dans un pays, ou même s'y *conserver longtemps*” (1); en zelfs de socialist, RAMON DE LA SAGRA, kwam ten slotte tot de bekentenis dat „de staande

niet erkende schuld door het Zouden gemaakt, en aandeel in de schuld van het Noorden.

Enkel te Harpers-Ferry werd in April '61 voor eene waarde van 62 miljoen gulden vernield.

De Zuidelijke kapers *Sumter*, *Florida* en *Alabama* vernielden voor eene waarde van 33 miljoen gulden aan schepen en ladingen; enz.

(1) „Essai sur la nature et les causes de la richesse des nations.” Traduction GARNIER.

legers heden ten dage de eenige grondslag van de maatschappelijke orde zijn." 't Is nu ook meer dan ooit eene utopie, te beweren dat eene regering zich enkel door weldaden kan verdedigen. Vroeger — 't werd reeds door anderen opgemerkt — steunde zij ten minste op het „goddelijk regt”, en had zij het geloof van de menigte tot schild. Maar in onzen tijd van onderzoek, van volksregeringen, van partijschappen en rustelooze discussiën, zou de regering, welke niet ten allen tijde de uitdrukking van den wil en de belangen van allen kan zijn, — zou zij te vergeefs steunen op de meerderheid, indien eene oproerige minderheid door eene voldoende legermagt niet in toom werd gehouden; het lot van den Staat zou telkens op het spel staan.

3°. Is eindelijk het militie- of volksleger een geschikt werktuig tot handhaving van gezag in de overzeesche bezittingen? Hier kan het antwoord kort zijn, het vereischt geen onderzoek; ik behoef U slechts het denkbeeld voor te houden van eene militie of schutterij ter expeditie in de bovenlanden van Sumatra of in de binnenlanden van Borneo. Zoolang er dus koloniën zullen zijn, zal men staande legers noodig hebben, hetzij deze afwisselen bij gedeelten met die van het moederland, of uit deze worden aangevuld; het stelsel doet hier niets ter zake: het geldt slechts beginselen. Dat Zwitserland voor dit doel geen staand leger noodig heeft — maar daaruit volgt alweër, dat hetgeen in zeker opzigt voor het eene land goed is, voor het andere dikwijls niet deugt. De Spreker liet dit punt geheel buiten beschouwing.

Hoe ik het dus wend of keer, ik kom altijd op de noodzakelijkheid van een staand leger naast het militie-leger: om te dienen tot kern en voorhoede bij verdediging tegen aanvallen van buiten; als politie-leger in het binnenland; tot handhaving van gezag in de koloniën. Dat nu van de staande legers en van het conscriptiestelsel hier en daar misbruik gemaakt werd, zoowel ten nadeele van den volksrijkdom als van de volksvrijheid, ik zal de laatste zijn om dit te ontkennen en niet te veroordeelen. Maar de beste zaak kan misbruikt worden, moet ze daarom maar worden afgeschafte? En worden die misbruiken ook bij ons gevonden? De Spreker van heden avond heeft dit niet nagegaan; hij heeft in algemeenen zin lof gegeven aan het Nederlandsche leger, maar dit is niet voldoende; hij had met cijfers moeten aantoonen wat van

al die beschuldigingen tegen de staande legers voor ons land waar is; en dewijl hij dit niet gedaan heeft, zal ik de aandacht van de Vergadering nog eenige oogenblikken op dit bijzonder standpunt vestigen, en ook hier uit de sfeer van gemeenplaatsen op praktisch gebied terugbrengen; dit zal ons tevens gelegenheid geven om eenige staathuishoudkundige punten van Spreker's rede in de oogen te zien.

Zoo als bekend is, hebben wij eene 100 000 man noodig voor onze verdediging. Daarvan onderhouden wij in vreedetijd een kaderlegertje van vrijwilligers eene 14 000 hoofden sterk, voor de grootste helft officieren en onderofficieren, voor de kleinste helft manschappen, om te voorzien in de noodzakelijkste behoeften van de dienst, in de oefening van militie en schutterij, en bovendien in de behoeften van het *Indische* leger. Indië trekt uit het *Nederlandsche* leger een groot deel zijner officieren; de beide Indiën hebben jaarlijks gemiddeld noodig eene 1800 man suppletie-troepen, waarvan 425 door regtstreeksche werving te Harderwijk verkregen, en eene 900 uit het leger getrokken worden: er komt dus nog te kort. Al dat personeel wordt of is hier geoefend, en het *Nederlandsche* leger is dus eigenlijk het aanvullings-depot van het *Indische*; dat leger draagt dus bovendien in groote mate bij tot waarborging van onze belangen daar ginds, waar eene bevolking van 19 millioen zielen ons is toevertrouwd. De vraag is nu maar, zouden wij het zonder staand leger kunnen doen, en is het tegenwoordige voor zijne veelzijdige bestemming te sterk? Op beide vragen moet het antwoord ontkennend zijn; en wat de sterkte aangaat, zijn de deskundigen het eens dat die te gering is, zoolwel met het oog op onze koloniale belangen, als met het oog op de belangen van het moederland. Zij zijn van gevoelen dat wij kader te kort komen voor onze volkswapening; zij dringen aan op het nemen van maatregelen tot vermeerdering van het getal vrijwilligers, en op eene afscheiding van vrijwilligers en militie, eensdeels om steeds eene magt gereed te hebben tot ondersteuning van de koloniën, en ten andere om eene voorhoede te hebben die den vijand aan de grenzen ophoudt, terwijl onze onvoldoend geoefende militie meer achterwaarts bijeengetrokken en bruikbaar gemaakt wordt.

Die benoedigde 100 000 man moeten verder worden aangevuld

door militie en schutterij. Volgens de wet mag „de totale sterkte der militie het getal van 55 000 man niet te boven gaan, en de jaarlijksche ligting niet die van 11 000 man.” Sedert '62 nu dat deze wet in werking kwam, werden jaarlijks gemiddeld geligt 9800 man (met inbegrip van de zeemilitie) voor 5 jaar nominaal van onze bevolking van 3 461 000 zielen. Dit geeft voor het leger te lande, na aftrek van den afval, hoogstens eene 45 000 man; de schutterij zal dus nog minstens een gelijk bedrag moeten leveren. Die afhankelijkheid van de schutterij is in de gegeven omstandigheden een zeer gewichtig nadeel, omdat deze niet slechts deel moet nemen aan de verdediging van vaste stellingen, maar ook het leger te velde dadelijk met 12 000 à 16 000 man moet versterken, terwijl het eene, om zoo te zeggen, uitgemaakte zaak is, dat, mogten deze bataillons ook al in tijds beschikbaar wezen, zij toch de noodige geoefendheid en zamenhang zullen missen om dadelijk tegen den vijand te worden aangevoerd, en evenzoo dat op den vereischten tijd tot voorbereiding niet meer kan worden gerekend. Dit alles komt dus hierop neêr, dat wij 12 000 à 16 000 man militie te weinig ligten en oefenen om het leger te velde los te maken van de schutterij, en in staat te stellen aan zijne defensieve roeping te beantwoorden; en dan hebben wij nog niets om de verliezen terstond te kunnen aanvullen. Verder. Onze militie dient 5 jaar nominaal; zij kan tot eerste oefening 12 maanden onder de wapens gehouden, en jaarlijks in haar geheel voor 6 weken worden opgeroepen ter herhaling, een en ander volgens de grondwet. De wet staat dus in vreedestijd toe eene activiteit van eene 18 maanden. Hoe is nu de toepassing? Wat de eerste oefening aangaat, blijft de militie alleen bij de kavallerie — eene kleine minderheid — circa 12 maanden; bij de overige wapens slechts 5; dit is de regel. Om echter, ten gevolge van het groote gebrek aan vrijwilligers, in de behoeften van de dienst te kunnen voorzien, is men verplicht om bij de infanterie ongeveer de helft, bij de artillerie een betrekkelijk kleiner gedeelte het geheele eerste jaar onder de wapens te houden. De oproeping ter herhaling van oefening geschiedt slechts om het andere jaar voor minder dan $\frac{1}{3}$ van eene enkele ligting, zoodat niet eens $\frac{1}{6}$ van het geheel aan de herhaling deel neemt, en $\frac{5}{6}$ na de eerste oefening voor goed thuis blijven. Alles te zamen genomen ziet men dus, dat

onze militie van 45 000 man gedurende haar nominalen diensttijd van 5 jaar gemiddeld 10 maanden wordt geoefend. De toepassing blijft dus in alle opzichten beneden het wettelijk maximum, maar wordt ook, vooral met het oog op de herhaling, algemeen als geheel onvoldoende beschouwd. Bij eene andere gelegenheid (1) heb ik die praktijk reeds vergeleken met hetgeen in de overige legers van Europa plaats vindt, en uitgerekend, dat wanneer men kleinere factoren in ons nadeel weglaat, en de militie-druk voor Nederland als eenheid aanneemt, deze voor Frankrijk 3, voor Pruisen ruim 6, voor Oostenrijk 3.2, voor België 3.5, voor Denemarken van vóór '64 ruim 2 is enz., en dat wij, wat de persoonlijke dienstplichtigheid betreft, verreweg in het voordeel zijn, Zwitserland niet uitgezonderd. Men klage nu elders over misbruik en overdrijving; na dit alles vraag ik, waar is bij ons dat misbruik, die overdrijving te vinden? Men ziet het: sterkte en gehalte zijn onvoldoende, zelfs voor de plichtmatige verdediging.

Nu wij gezien hebben wat ons kader-legertje en de militie-plicht bij ons is, heb ik nog slechts te herinneren aan de vrijstellingen, bij de wet voor eenige zoons en voor broederdienst verleend; aan de plaatsvervangende en nummerverversing; aan de omstandigheid dat de activiteit van eenige maanden in het 20^e levensjaar invalt, en dat aan de militie die hun vierde dienstjaar volbragt hebben, dus op hun 24^e jaar, soms vroeger, toestemming tot het aangaan van een huwelijk wordt verleend — en de oeconomisten, sedert MALTHUS, zijn immers tegen vroege huwelijken: ik heb slechts aan dat alles te herinneren om voor ons land het gewigt te doen beseffen van die andere beschuldiging, dat het staande leger den ongehuwden staat, tot nadeel der samenleving, bevordert, of, zoo als het ook wordt uitgedrukt, dat het conscriptie-stelsel aan de vrouw hare natuurlijke helpers en beschermers ontroofd.

Maar zij ontroofen handen aan de productie, zij verslinden een aanzienlijk deel van de werkkraft der volken! En bij die gelegenheid wordt dan de stelling van den Franschen staathuis-

(1) Zie: Verslag der Vereeniging van 2 Maart '66.

houdkundige BAUBRILLART aangehaald: „dat de staande legers aan den landbouw de handen ontnemen die hem vruchtgevend moeten maken; dat één man er gemiddeld 10 kan voeden, zoodat, wanneer men 100 000 man van den landbouw wegneemt, men de voeding ontneeft aan een millioen menschen.” Ik geef de bewering van den Luit. Kolonel MARTIN, „dat die verhouding van voedings-productie overdreven werd, pour les besoins de la cause”, aan onze staathuishoudkundigen in overweging, en deel slechts het resultaat mede van mijn onderzoek naar het hoeveelste gedeelte van, en welke bevolking door onzen militie-pligt aan landbouw en veeteelt wordt onttrokken. De activiteit is voor ons van het 20e op het 21e levensjaar. Volgens het bevolkingsregister van '59 bedroeg de mannelijke bevolking van dien leeftijd toen 32037 hoofden, waarvan 4969 tot de landbouwende en veeteelende klasse behoorden, en dus $\frac{1}{6}$ à $\frac{1}{5}$ daarvan uitmaakten, of 15.5 op de honderd. Op eene ligting van 10 000 man bedraagt dit dus 1550, die eenmaal voor gemiddeld 10 maanden hun bedrijf moeten staken om zich voor te bereiden tot den eersten burgerpligt, de verdediging van het vaderland. En wat zijn nu landbouwers en veefokkers van 20 jaar! Kunnen die ook gemiddeld 10 menschen voeden? Sedert '59 is die verhouding door het toenemen der bevolking nog verbeterd, en zal nu slechts 15 per cent bedragen. Ziedaar de naakte waarheid. Het maakt echter meer effect wanneer men zegt: „neem 100 000 man van den landbouw weg, en gij ontneeft de voeding aan een millioen menschen.” Maar zoo worden statistiek en staathuishoudkunde misbruikt, en er is welligt geene wetenschap, waarvan in den laatsten tijd meer misbruik gemaakt werd: moet ze dus ook maar worden veroordeeld en afgeschaft? Landbouw, veeteelt, nijverheid, wie zou er geen hart voor hebben, wie er geen belang in stellen; maar het zijn niet de eenige elementen van volkswelvaart en volksgeluk. „Een volk dat zich geheel aan de nijverheid wijddt,” zegt MICHEL CHEVALIER, „en dat geen lust, gedachten of plannen had dan voor den arbeid en de vruchten welke deze voortbrengt, zou onvermijdelijk stomp worden en tot een vernederend materialisme vervallen; het zou ter prooi zijn aan alle schanddaden, en zich door allerlei laagheden onteeren.”

Er is heden avond ook nog gerept van het staande leger als

van eene school van bederf, van lediggang (1); zelfs werd op dien grond, door anderen, aangedrongen op eene afscheiding van vrijwilligers en lotelingen, en het conscriptie-stelsel veroordeeld, omdat het den burger neemt om hem tot soldaat te maken, en, vervreemd of bedorven, aan zijn bedrijf terug te geven. Dat zij, die de legers als een slagboom ontmoeten op den weg van hunne misdadige bedoelingen, benevens trouwe bewaarders van de overlevering uit de tijden der condottieri en verdere huurbenden, nog van het tegenwoordige leger als van eene school des bederfs spreken, en dat diegenen die in de legers een hinderpaal meenen te zien voor veelal hersenschimmige hervormingen zich bij die beschuldiging neêrleggen of aansluiten, — wie thans met een onbevangen blik onderzoekt en vergelijkt, komt tot eene gansch andere gevolgtrekking. Aan het adres van die overleverings-mannen, nog vooral in onze preekende wereld te vinden, schreef ik reeds in '59 ter zake van het kamp bij Zeist (2): „'t is anders gemakkelijk hier ervaring op te doen en eene vergelijking te maken als des Zondags, den dag des Heeren, geheele zwermen dronken en losbandige knapen — toekomstige militiens — en deernen, te voet en op wagens, den omtrek van hunne soms liederlijke straatdeunen doen weêrgalmen; maar 't is nog gemakkelijker zich te houden aan de overlevering en geijkte volzinnen zonder zin.” En zoo is het. Vele militiens komen in de gelederen met verkeerde neigingen en gebreken; anderen zijn onbedorven. In de gelederen nu wordt al het mogelijke gedaan, en met goed gevolg, om deze ook onbedorven huiswaarts te zenden, om de eersten te verbeteren; ik zeg dit uit volle overtuiging en onderfinding. In de gelederen wordt de militien gedurende eenige maanden geoefend in den wapenhandel en de gymnastiek, en veel beter gevoed en geneeskundig verzorgd dan onze volksklasse zich voeden of verzorgen kan; hij wordt daar gedurende eenige maanden onderworpen aan orde, tucht en zindelijkheid, en door het goede voorbeeld van zijne meerderen voorgegaan; op de regiments-scholen ontvangt hij onderwijs in het lezen, schrijven en

(1) Om het vergevorderde uur liet ik dit laatste, op ons land betrekking hebbende gedeelte, bij de voordragt grootendeels weg; hier bestaat daartoe geene noodzakelijkheid.

(2) *Nieuwe Spectator* 1860: - Het kamp bij Zeist in 1859.”

rekenen (1); hij wordt tot het vervullen van zijne godsdienstpligten aangehouden; hij wordt, in een woord, lichamelijk, moreel en intellectueel ontwikkeld, en niets is dan ook meer onwaar, dan dat bij ons de militien vervreemd of bedorven aan zijn bedrijf zou worden teruggegeven. Diezelfde zorgen strekken zich uit over de weinige vrijwilligers, die wij tellen; van die weinige vrijwilligers zijn nog $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{2}$ regtstreeks uit de militie afkomstig; geen hunner wordt zonder bewijs van goed gedrag aangenomen, en wie in de gelederen niet voor verbetering vatbaar blijkt te zijn, wordt tijdelijk afgescheiden en aan strengere toezigt onderworpen, of met een briefje van ontslag weggezonden. En de meerderen, de officieren, zijn zij aan eene mindere tucht gebonden? Het tegendeel is waar. Men heeft hun, bij eene speciale wet, zelfs strengere eischen van moraliteit gesteld dan aan de burgermaatschappij, en wie daar niet aan beantwoordt wordt op uitspraak van zijne mede-officieren uit hun midden verwijderd. Men vergt dus meer van het eergevoel der officieren, en met regt; zij moeten dus in dit opzigt naauwgezetter zijn, en de Spreker van heden avond verloor dit uit het oog, toen hij dit punt aanroerde. Alles te zamen genomen, zeg ik: het leger is thans nationaal, het komt regtstreeks uit het volk, het is uit een zedelijk oogpunt wat het volk is, maar wordt meer bewaakt, gebreideld en bestuurd dan dit in de burgermaatschappij mogelijk en noodig is; daarom geeft het verblijf in het leger positieve resultaten, en de burgermaatschappij beaamt dit, door bij voorkeur gedienden tot allerlei betrekkingen te roepen die eene naauwgezette en trouwe pligtsbetrachting vereischen.

Zoo is ook de klagte van lediggang voor ons eene overleveringsklagte. Zooveel de soms ongeschikte garnizoenen en de verdere middelen het toelaten, wordt de troep dagelijks geoefend in al hetgeen voor de tegenwoordige oorlogen een vereischte is, en niet ten onrechte verbieden zich het vorige jaar stemmen in de Tweede Kamer tegen eenige bijzondere avond-diensten, welke het oorlogsbestuur, in het belang eener betere afrigting van de militie, gemeend had ook aan

(1) Van 64—65 bedroeg het getal leerlingen op de huishoudelijke (lagere scholen) eene kleine 4000, als 1555 kader, het overige manschappen, waarvan $\frac{1}{2}$ militiens blijvend gedeelte; van dit getal manschappen konden aanvankelijk 666 niet of slechts zeer gebrekkig lezen en schrijven.

de vrijwilligers te moeten opleggen. Ik wil hiermede niet alle oefeningen verdedigen; ik haal die omstandigheid slechts aan als een bewijs, dat de tijd, dagelijks aan de oefeningen besteed, beschouwd wordt als zijne grens te hebben bereikt. Wie verder in het leger tot eenigen rang, hoe gering ook, wil geraken, moet werken, moet examen doen; daartoe wordt hem gelegenheid gegeven op scholen van lager en middelbaar onderwijs, die in de tusschenuren, door officieren en onderofficieren, met onvermoeiden ijver en zonder noemenswaardige belooning worden gehouden. De officieren hebben hunne wetenschappelijke bijeenkomsten en studiën; hun wordt ook door de korps-bibliotheken gelegenheid gegeven om zich veelzijdig te ontwikkelen, niet enkel voor hunne bijzondere roeping, maar ook voor de betrekkingen waartoe zij in de burgermaatschappij geroepen kunnen worden, en waar ook verscheidene hunner eene waardige plaats innemen. In wetenschappelijke vorming doet ons korps officieren dan ook voor geen ander onder, en wie vóór 25 jaar het leger verliet, zou het in dit opzigt niet meer herkennen. De prikkel tot werken in de burgermaatschappij aanwezig: geld, winstbejag, speculatie is aan het leger vreemd; het krijgt even genoeg om van te leven, het vertoert wat het ontvangt. 't Is dus hoofdzakelijk de prikkel van pligt- en eergevoel die het leger tot werken aanspoort, de overtuiging van zodoende meer en meer te worden de eerste waarborg voor de onafhankelijkheid en het welzijn van *Nederland*.

Zal ik eindelijk nog voor *Nederland* de stelling behoeven te bespreken, dat het staande leger dwingelanden steunt in hunne misdadige oogmerken, gevaarlijk is voor de burgerlijke vrijheid? Maar neen, ik zou aan het gezond verstand van mijne hoorders dan onrecht doen. Ik wil er slechts op wijzen: dat die stelling door geene feiten kan gestaafd worden; dat overal waar de orde gestoord werd, men zich van het leger bediend heeft om die te herstellen: in *Limburg* in '45 en '48, te *Groningen*, *Schiedam*, *'s Hage*, *Tilburg* enz., niettegenstaande in deze plaatsen eene schutterij aanwezig was, en de grondwet die taak in de eerste plaats aan de schutterij opdraagt. Is dit laatste niet een bewijs, eensdeels hoe weinig men van onze geringe democratische legermagt voor de vrijheid vrees, ten andere hoe weinig verwachting

men ook bij ons van de burgerweêr heeft, als middel om de inwendige rust te bewaren?

Doch ik heb reeds te veel gevergd van de aandacht mijner hoorders, en moet dus eindigen, hoewel er over het hier besprokene onderwerp nog veel te zeggen valt. Dat men zich bij het behandelen daarvan vooreerst op een algemeen standpunt plantst, en op de misbruiken wijst welke van de staande legers gemaakt zijn, goed; maar voor Nederlanders optredende, dient men dan ook verder na te gaan, wat van die misbruiken voor ons in 't bijzonder waar is; en nu wij dit gedaan hebben, vraag ik, wat blijft er van al die beschuldigingen en beweringen voor *Nederland* over? Sprekers redevoering kan elders haar nut hebben, voor ons is zij weinig meer dan declamatie, een holle klank. Dat men de misbruiken welke van de staande legers gemaakt zijn, veroordeelt, andermaal goed; maar alvorens uit dat misbruik tot de afschaffing te besluiten, dient men aan te toonen dat staande legers in de gegeven maatschappelijke omstandigheden gemist kunnen worden. Ik vermeen het tegendeel te hebben betoogd. Ik heb dit gedaan enkel om het schijnbare argument te voorkomen, dat de staande legers ook in deze Vereeniging geen verdediger vonden. Overigens is het mijne meening dat de behandeling van een maatschappelijk vraagstuk als hetgeen dezen avond aan de orde was, hier niet thuis behoort. Wij vormen hier geen sociaal congres: wij zijn hier vereenigd ter beoefening van de krijgswetenschap, om krijgskennis onder niet-militairen te verspreiden, om voor die wetenschap de algemeene belangstelling op te wekken, haar te populariseren. En wat hebben wij dezen avond gedaan? Een sociaal vraagstuk besproken, bijna doorgaande geschermd met de staathuishoudkunde, met het oog op ons doel den tijd grootendeels verloren. Tegen dergelijke rigting vermeen ik in het belang van onze zaak te moeten waarschuwen.

En nu ten slotte nog een enkel woord naar aanleiding van den aanhef van Sprekers redevoering. In een onzer eerste bijeenkomsten (1) wees die Spreker op het sociale congres in '65 te *Bern* gehouden, hetwelk uitgegaan was van het axioma „dat land- en zeemagt geen regt van bestaan hebben”, en waar zich,

(1) Die van 4 December '65.

volgens hem, geen enkele stem verbief om dat te bestrijden: wij zullen straks zien hoe men dit beweren moet begrijpen. Hij vermeende dat het daarom voor onze Vereeniging te meer wenschelijk zou geweest zijn, om allereerst dat regt van bestaan aan te toonen. Ik heb dit thans om de gezegde reden gedaan. Toen echter verwees ik den Spreker naar een ander betoog, en zeide onder anderen, dat wilde men al de droomerijen beantwoorden, die op vredes-congressen behandeld worden, men jaar en dag werk zou hebben zonder nog het einde te zien. Ik had daarbij niet de staathuishoudkunde in het algemeen op het oog; integendeel, ik heb eerbied gekregen voor die wetenschap, sedert ik, onder het gehoor van MICHEL CHEVALIER, al was het oppervlakkig, hare kennis maakte. Maar ik bedoelde die staathuishoudkundigen, die bij voorkeur op congressen gaan declameren, en allerlei onpraktische en eenzijdige theoriën verkondigen. Immers, eerst hebben wij onder hen de apostels van den vrede ontmoet, die den algemeenen vrede decreteerden met wegcijfering van alle menschelijke hartstogten en dwalingen; toen de mannen van de algemeene bewapening, bij wijze van homoeopatisch geneesmiddel tegen de staande legers; vervolgens de staathuishoudkundigen van de „Sainte croisade”, die in hunne onbekendheid met krijgssaken en in hunne verlegenheid om iets beters te geven, beurtelings het *Pruisische*, *Belgische*, *Zwitsersche* of *Engelsche* stelsel aanprezen! 't Schijnt hun eenigszins gegaan te zijn als FAUST, en zoekens moede, hebben ook zij welligt in een oogenblik van verwijfeling uitgeroepen:

„o Glücklich! wer noch hoffen kann

Aus diesem Meer des Irrthums aufzutauchen!

Was man nicht weisz das eben brauchte man.

Und was man weisz kann man nicht brauchen.” (1)

Wanneer nu een mijner vrienden, die daartoe in de gelegenheid is, U zal hebben medegedeeld hoe het dien heeren van het *Berussche* congres om voorlichting van deskundigen te doen was, en hoe zij de vrijheid van discussie begrijpen, dan zult Gij wel het gevoelen deelen, dat zij „aus diesem Meer des Irrthums” vooreerst nog niet „aufzutauchen”, en den vasten bodem van de ervaring, van

(1) GOETHE, *Faust*, Tragödie.

de praktijk en het gezond verstand onder de voeten zullen krijgen.

En dan zijn er nog krijgskundigen die dit ziende, zich op dergelijke staathuishoudkundigen beroepen, en door hen in de eerste plaats willen laten uitmaken, op welke grondslagen de legerinrigting behoort te rusten! Neen, niet de staathuishoudkundige, maar de staatsman moet in de eerste plaats worden gehoord; niet de heer BAUDRILLART cum suis, maar de THIERS en de THORBECKE's: THORBECKE, waar hij met onze wetgevers van '48 zorgde, dat de grondwet, naast eene milizie en schutterij, het staande leger bestendigde; THIERS, waar hij insgelijks het conscriptie-stelsel en het staande leger voorstond, en aan hen die van eene algemeene bewapening droomen, aantoonde, dat alleen bij de barbaarsche volken iedereen soldaat kan zijn, en dat, waar iedereen soldaat is, men slecht soldaat is.

De heer WEITZEL had zich voorgesteld eenige der door den heer ROORDA behandelde punten te bespreken. Na de uitvoerige beschouwingen van den heer BOOMS, en met het oog op de gewichtige werkzaamheden, die nog aan de orde zijn gesteld, wil hij zich bepalen tot het geven eener toelichting *waarom* op het congres te Bern geen stem zich ter verdediging der staande legers heeft doen hooren; men zal daaruit tevens kunnen zien, hoe het dikwijls op dergelijke congressen toegaat. Ter beoordeeling van een en ander, vermeent Spreker dat het meest geschikt is te hooren wat de Belgische majoor VANDEVELDE daarover zegt in diens opstel:

Congres international de Berne 1865, voorkomende in het: Journal de l'armée Belge, n°. 169.

„ Dans cette session, la question militaire soumise à l'examen de la 5me section (économie politique) a été étrangement discutée.

„ Aux réunions précédentes de Bruxelles, de Gand et d'Amsterdam, réunions auxquelles j'ai assisté, j'avais remarqué que toutes les discussions avaient lieu à bâton rompu, sans ordre, sans direction; que même, le plus souvent, les orateurs abandonnaient la question à l'ordre du jour, pour se livrer à des dissertations étendues sur des sujets choisis à leur fantaisie, bien plus en vue de chatouiller agréablement les oreilles de leur auditoire que dans le but de propager la science sociale, si toutefois cette science existe.

„Pour obvier à ces inconvénients, pour imprimer une direction plus régulière aux travaux de 1865, j'avais soumis à l'un des Secrétaires l'idée de désigner des rapporteurs, chargés de traiter d'avance les questions mises à l'ordre du jour; d'engager ces rapporteurs à faire imprimer leurs travaux, afin que chaque section pût faire choix des mémoires à mettre en discussion, et aussi d'imposer impitoyablement à chaque rapporteur l'obligation de se conformer à l'article du règlement limitant à quinze minutes le temps laissé pour exposer son sujet.

„Il me fut répondu: Que cette idée avait déjà été débattue en comité, qu'elle serait présentée aux sections de la session de Berne et probablement adoptée. En effet, je lis dans *l'Indépendance*: „Que la 5me section, dans sa séance d'ouverture a adopté l'institution des rapporteurs, et désigné comme tels, MM. STAMPHLI, VOGT, KULMANN, DUNOYER, DENZBERIGER, VANDEVELDE et FOURCAULT.”

„La 5me section ayant à son ordre du jour, depuis l'année dernière une question militaire, je me mis à l'étudier, et, après l'avoir résumée dans un mémoire qu'on peut lire en 15 minutes, je fis imprimer ce mémoire afin de le soumettre à l'appréciation de la section où il devait être discuté.

„Une circonstance indépendante de ma volonté m'ayant empêché de me rendre à Berne, un de mes amis, secrétaire de l'association, s'était chargé de distribuer mon mémoire et de le lire au public devant lequel il devait être discuté.

„Bien que je fusse le seul qui eût fait imprimer et distribuer son travail, et bien que ce travail fût aussi le seul conçu dans les limites réglementaires, on a trouvé bon d'en éluder la lecture. Dans le bulletin publié sous les auspices du Congrès, je lis: „M. DEVERGNIES (Bruxelles) a renoncé à prendre la parole parce que le rapport qu'il se proposait de présenter au nom de M. VANDEVELDE sera inséré dans les annales.”

„D'un autre côté, M. DEVERGNIES affirme qu'on lui a formellement refusé de lire ce rapport.

„Quoi qu'il en soit je ne suis pas le moins du monde étonné du peu de bienveillance accordée à mon oeuvre: dans ces sortes d'assemblées, il suffit qu'une opinion soit en désaccord avec celle de l'un quelconque des grands faiseurs, ou de l'une des petites

coteries qui se groupent autour de ces faiseurs, pour qu'on cherche à la mettre sous le boisseau. Mais ce qui m'a surpris, c'est de lire dans les publications des séances : que la discussion s'est engagée sur un mémoire de M. VANDEVELDE, et d'apprendre par celui qui s'était chargé de le lire que mon travail avait produit une certaine sensation sur ceux qui en avaient pris connaissance, et que M. STAMPHLI et plusieurs autres personnages marquants lui en avaient fait demander des exemplaires.

„Puisque, au dire des uns, mon travail avait produit une certaine sensation sur ceux qui s'étaient donné la peine de le lire en vue de le combattre ; et qu'au dire des autres, c'est sur lui qu'a roulé le débat, comment se fait-il que ce mémoire, objet de la discussion, soit resté *inconnu à l'auditoire*. Bien loin d'en demander la lecture, on avait résolu d'avance de ne pas le lire ; afin, sans doute, de pouvoir dire en séance *solennelle* „que les armées permanentes n'avaient pas trouvé un *seul* défenseur.”

„Les adversaires des armées permanentes ont donc livré une bataille à la Don QUICHOTTE : ils ont cherché l'ennemi là où ils étaient certains de ne pas le rencontrer.

„Dans le mémoire que j'ai soumis à l'examen du Congrès de Berne, j'ai fait ressortir que le côté le plus défectueux du système militaire suisse appliqué à d'autres Etats, ce serait d'avoir un trop grand nombre d'hommes astreints aux inconvénients du service militaire ; M. STAMPHLI pense, au contraire, que c'est là le beau côté de ce système. L'organisation militaire de la Suisse appliquée à l'Europe, dit-il, DONNERAIT 23 MILLIONS DE SOLDATS au lieu de 3 MILLIONS que donne l'ensemble des différents systèmes en usage.

„Il se peut qu'en Suisse, où l'esprit militaire est très développé, où l'éducation publique en est arrivée à confondre le service militaire avec les plaisirs, où de tout temps on a trouvé des volontaires pour former les gardes de presque tous les souverains de l'Europe ; il se peut, dis-je, qu'en Suisse, l'inconvénient d'avoir un huitième de la population astreint au service militaire ne se fasse guère sentir, mais à coup sûr, aucun homme, pris en dehors de ce pays, possédant quelques notions de la pratique gouvernementale, ne demandera l'application d'un tel système, en vue d'*amoindrir* les dépenses ou les charges militaires de son pays.

„Et s'il était même vrai que les 23 millions de soldats du système suisse coûteraient moins que les 3 millions d'aujourd'hui, est-ce que les charges personnelles et les obligations inhérentes au service militaire ne s'accroîtraient pas dans le rapport de 3 à 23? Or un système qui, pendant la paix, multiplierait ainsi les charges et les obligations militaires, serait bien certainement récusé partout.

„Pour la guerre, ce système offrirait des inconvénients bien plus graves encore: au lieu de la faire avec des centaines de mille hommes on la ferait avec des millions d'hommes, et alors elle serait non-seulement plus longue, mais infiniment plus désastreuse au point de vue des morts et des blessés, et la levée d'un huitième de la population bouleverserait de fond en comble l'ordre social.

„En 1859, la guerre en Italie, faite avec des dépenses et des armées relativement faibles, et sans jeter la moindre perturbation dans le commerce ou dans l'industrie, n'a duré que 62 jours.

„La guerre d'Amérique, faite avec des armées innombrables, coûtant des millions de dollars par jour, a jeté la perturbation dans le monde entier et a duré 1560 jours, c'est-à-dire 25 fois autant que celle d'Italie.

„Croirait-on que les travaux d'une assemblée d'hommes des plus distingués de tous les pays, de présidents de Sénats, d'anciens présidents de Chambres législatives, de ministres en fonctions et d'anciens ministres, de conseillers de cours d'appel et de cassation, etc. etc.; que d'une assemblée s'intitulant: *Association internationale pour le progrès des sciences sociales*, il puisse sortir des idées aussi dénuées de sens pratique.”

De heer ROORDA VAN EYSINGA zegt in zijn antwoord kort te zullen zijn. Hij is de Vergadering dankbaar in dubbele mate voor de welwillendheid, waarmede zij geluisterd heeft naar eene voordragt, waaruit toch (volgens den heer BOOMS) „voor de praktijk niets te leeren valt.”

Hij heeft niet, gelijk de heer STIELTJES beweert, het dood-rooken van eenige Algerijnen in eene grot op rekening van de staande legers geschreven, maar op rekening van de gruwelen, die de oorlog kweekt. Ook wist hij wel, dat België vele vlakten heeft, maar hij heeft voor dit land de volkswapening aanbevolen,

omdat de onzijdigheid van zijn grondgebied, gelijk die van het Zwitsersche, door de groote Mogendheden gewaarborgd is geworden (1).

Als Spreker den heer BOOMS over de Zwitsersche volkswapening hoort, herinnert hij zich HENDRIK IV, die, na twee advokaten gehoord te hebben, uitriep: „*Ventre-saint-gris!* ze hebben allebei gelijk.”

Even zwart als de voorstelling door den heer BOOMS, even licht is de voorstelling door Prof. VAN VLOTEN en Duitsche schrijvers, waaronder generaals.

De heer BOOMS laakt het onverstand van de Noord-Amerikanen. Het valt ons zeer gemakkelijk, achter een lekkere kagchel, gedoken in kamerjapon en pantoffels, tot dat volk te zeggen: „Ach, wees toch verstandig en volg ons na door er voortaan een groot staand leger op na te houden.” Maar Spreker leent liever het oor aan hen, die van de jongste rampen getuigen zijn geweest en er het meest door geleden hebben.

Den heer WEITZEL heeft hij niets te antwoorden dan hem te danken voor zijne inlichtingen.

De heer ENGELHARD wenscht een paar opmerkingen te maken.

Vooreerst is, volgens hem, de heer ROORDA in tegenspraak met zich zelve. De heer ROORDA toch is, als staathuishoudkundige, vóór de verdeling van den arbeid, terwijl de 13^e zijner stellingen (2) juist daarmede in strijd is. Spreker wenscht die verdeling van den arbeid ook voor het leger te behouden.

Ook tegen de 7^e stelling (3) teekent Spreker protest aan; hij wijst op de vele gehuwden, die de marine en het Indische leger telt, en daar beide toch uitmuntend hunne pligt doen, gelooft hij niet dat men den ongehuwden staat als een onvermijdelijk nadeel der staande legers behoort aan te merken.

Wat de duurte der staande legers betreft, daaromtrent is Spr-

(1) Maar de Groote Mogendheden onderscheiden zich daarentegen meer door groote woorden dan door groote daden.

(2) Alleen toenemende verlichting, vooral toenemende kennis van de leer der rijkdommen en toenemende invloed van het volk op het landbestuur kunnen leiden tot afschaffing van de staande legers.

(3) De ongehuwde staat wordt, tot nadeel der samenleving, door de staande legers bevorderd.

ker het met den heer ROORDA eens, echter met dit onderscheid, dat hij minder kostbare staande legers zou verlangen. Uitgaven zijn er onvermijdelijk voor noodig, maar die behoeft men voor elk werktuig; Spreker wenschte alleen dat men er geene nuttelooze uitgaven voor deed.

De heer ROORDA VAN EYSINGA herhaalt wat hij in de vorige vergadering zeide: „aan elken strijd moet een einde komen. Hij zal zich dus bepalen tot een enkel woord over het beginsel der staathuishoudkunde: verdeling van arbeid. Er is geen volk dat de staathuishoudkunde zuiverder toepast dan de Zwitsers, en wat beduidt die diensttijd van zes dagen per gewapenden burger en van een halven dag per ziel? Spreker heeft die opgave gevonden in eene Zwitsersche courant, waarin de redevoeringen van de congresleden, ook van den Zwitser STÄMPFLI, werden genotuleerd.

De heer ROORDA zegt verder, dat absolute waarheden alleen onvoorwaardelijk toepasselijk zijn in zuivere wis- en werktuigkunde, maar niet bij zulk een zamengesteld wezen als de mensch. Hij ontleent een voorbeeld aan het dagelijksch huishouden. Daar is het zeker niet de rol van den vader de kinderen te dragen. Maar als nu de vrouw eens eene enkele maal zegt: „Och, manlief! ik moet even in de keuken; hou zoo lang het kind op den arm” — is er dan inbreuk gemaakt op het beginsel der verdeling van den arbeid?

De heer BOOMS vindt zes dagen oefening per jaar wel niet in strijd met de leer der verdeling van den arbeid, maar men moet eerst aantoonen dat zulke oefening voldoende is. Eene oefening van drie dagen is met die leer nog minder in strijd, maar dan zullen de troepen ook nog slechter zijn.

Daar niemand verder over de behandelde onderwerpen het woord vraagt, worden de discussiën gesloten.

De heer JONCKBLOET stelt als motie van orde voor om de werkzaamheden, die nog aan de orde zijn, te verdagen tot eene buitengewone vergadering, te houden vóór de eerstvolgende gewone bijeenkomst, en om het tegenwoordige bestuur te verzoeken, tegen dien tijd, tevens een nieuw reglement voor de Vereeniging te ontwerpen.

Hij doet dit voorstel, omdat de Voorzitter reeds in de eerste vergadering verklaard heeft, dat het bestaande reglement leemten bevat. Die leemten zijn, bij den grooten omvang dien de Vereeniging verkregen heeft, grooter geworden en zullen zeker aan het bestuur het best bekend zijn.

De Onder-Voorzitter onderwerpt het voorstel aan de beslissing der Vergadering, met bijvoeging dat de rekening en verantwoording over 1865—1866 mede in die buitengewone vergadering zal worden overgelegd.

Dit voorstel wordt bij acclamatie aangenomen.

De Vergadering magtigt het bestuur om het *zesde* Verslag te doen drukken, alsook het *zevende*, bijaldien daartoe door de Commissie geadviseerd wordt.

Nadat 85 nieuwe leden zijn aangenomen, wordt de Vergadering gesloten.

De 1^e Secretaris,
Joost.

AANTEEKENINGEN.

Toen het bestuur van onze Vereeniging deze magere improvisatie door den druk wilde vereeuwigd zien, heb ik gemeend aan dat verlangen te moeten toegeven, en getracht ze onverminkt uit mijn geheugen op te delven. Niettemin gevoel ik er levendig al de gebreken van. Maar als men voor de tweede maal in zijn leven meer dan een uur lang voor de vuist spreekt, moet de voordragt wel den stempel dragen van ongeoeffendheid. Zoo ook hier. De verhouding van de deelen onderling en tot het geheel is onevenredig. Aan noodelooze uitweidingen, aan wilde loten, zelfs aan dwaasheden geen gebrek. Ik zal niettemin op den ingeslagen weg voortgaan. *On vieillit vite sur le champ de bataille.* Er wordt in ons land veel te veel geredevoerd en verhandeld. Het komt er niet op aan sierlijk te spreken, het is voldoende ordelijk te denken en aan de gedachte eene klare uitdrukking te geven. De schoone vorm komt later van zelf. Het zou niet moeilijk vallen op menigen redenaar te wijzen, wiens talent door oefening snel ontwikkelde.

Ieder kan improviseren als hij slechts zelfvertrouwen heeft. Waarom stotteren de meesten onzer niet in het gewone gesprek? Omdat zij zich niet bekommeren over het oordeel van den hoorder. Voornamelijk door dezen angst wordt de gedachtenloop van den spreker afgebroken en afgeleid.

De verhouding van den hoorder tot den improvisator is veel aangener dan tot den voorlezer. Vooreerst gaat eene lezing te dikwerf over in eentoonig gebrom. Ten andere is de onderlinge betrekking tusschen den improvisator en den hoorder natuurlijker. Deze weet, dat met hem als het ware gepraat wordt; hij is toegafelijker in zijn oordeel. Ik zelf ondervond den 6^{en} April,

dat de aandacht onmiddellijk minder gespannen werd zoodra ik een citaat begon te lezen.

Vouloir, c'est pouvoir.

Sommigen hebben geklaagd, dat mijne voordragt niet volledig, niet onverbiddelijk genoeg was. Ik herhaal, ik maak op geene andere verdienste aanspraak, dan het onderwerp aan de orde *à l'étude* te hebben gesteld. Het was geene aangename of gemakkelijke taak eene vergadering, grootendeels uit officieren zamengesteld, dadelijk te overtuigen, dat zij niet onontbeerlijk zijn. Het ware eene slechte taktiek geweest, onmiddellijk storm te loopen of al de strijdkrachten te gelijk in het gevecht te brengen. Ik heb mij dus bepaald tot eene eerste loopgraaf, tot een voorpostengevecht.

Ik kan den heer BOOMS bezwaarlijk toegeven, dat uit mijne rede „niets voor de praktijk te leeren valt.” Al werd door het verspreiden van de humane denkbeelden der SAY's, BASTIAT's, TOCQUEVILLE's en LABOULAYE's slechts één zaadkorrel humaniteit gestrooid, zou de voordragt niet vruchteloos zijn. Ook de krijgsman behoort zich te doordringen van dat schoone woord van TERENCE: „Ik ben mensch, en niets, dat menschelijk is, blijft mij vreemd.”

Maar er was meer. De leden hadden in zes bijeenkomsten zes meer of min zware, stevige schotels verduwd. Ik had mij belast met de zorg voor het dessert, en gaf dus ligten kost. Maar men kan het niet ieder naar den zin maken. Nu klagen sommigen, dat het nageregt niet voedzaam genoeg was. Ik bied hun daarom eenige naschotels aan in de *Aanteekeningen*, zoowel aan den voet van de bladzijden in den tekst, als hierachter. Mogen zij niet tot indigestie leiden!

Allen zu gefallen ist schlimm.

R. v. E.

Bl. 8.

Zwitsersche volkswapening.

„Men rekent in Zwitserland eene maand genoegzaam tot volledige wapenoefening van den infanterist; eene week meer, voor die

van den artillierist en scherpschutter voldoende. Acht men die tijdruimte wat krap genomen, de vroegere Pruisische oorlogsminister VON STROTHA verklaarde zelfs eens in 's lands vergaderzaal, dat men tot eene volledige oefening in den wapenhandel voor den infanterist slechts drie maanden noodig had; de overige tijd, zoo beweerde hij, was noodig, om den recruit met hetgeen hij den „soldatengeest” noemde, te bezielen (1). Op zulk een uitsluitenden „soldatengeest” echter zal hier-wel niemand gesteld zijn, en men zich ligt met het antwoord kunnen tevreden houden, dat een Oostenrijksch generaal — alweder een man van 't vak dus — vóór den laatsten Italiaanschen veldtocht aan een lid van den Beijerschen landdag gaf: dat, wanneer 't eten van kommiesbrood en 't kazerne-leven den soldaat moet vormen, zijne troepen onoverwinnlijk zouden zijn; kwamen echter die lang gedrilde soldaten voor den vijand, dan zou 't blijken moeten, in hoeverre zij tegen dezen al of niet bestand waren (2).” (VAN VLOTEN). Hun, die vragen of het Nederlandsche volk en andere met zulk eene algemeene burgerwapening zouden gediend believeu, antwoord ik met de flinke Mademoiselle ROYER, die de meeste mannen beschaamd maakt:

„Zonder offers geene vrijheid!”

VON ROTTECK beweert, dat de staande legers of bezoldigde troepen, die uitsluitend onderworpen waren aan hunne meesters en geene andere pligten te vervullen hadden dan jegens dezen, nooit tot iets anders gediend hebben dan om de vrijheid van de natiën te vernietigen, en dat de vrijheid of onafhankelijkheid van de onder het juk gebragte volken nooit herwonnen is geworden dan door burgerwapeningen. „Toen Frankrijk zijne vrijheid had te verdedigen tegen het verbond van de koningen”, — zegt hij —

(1) „Een geoefend soldaat,” zegt ook KNOOP, „is in weinig maanden tijds gevormd; men moet dien tijd maar goed weten te gebruiken. In Zwitserland, waar men alleen op het degelijke let en de bijzaken voorbij ziet, zijn weinige weken voldoende, om den burger tot soldaat te vormen; in Pruisen, waar men veel op bijzaken let, beweren sommigen, dat eene oefening van twee jaar nog niet voldoende is; en toch staat, naar het oordeel van meer dan één deskundige, het krijgswezen in Zwitserland, wat de militaire bruikbaarheid der troepen betreft, in geen en deele achter bij dat van Pruisen.”

(2) Evenzoo zegt ook KNOOP, „de ondervinding, verkregen in de kazerne en de wachtkamer, op geen hoogen prijs te stellen.” *Geschriften*, I, bl. 195.

„waren het de *nationale legers* van de Franschen (dat is te zeggen, vrije burgers, naauwelijks sinds eenige maanden geoeffend), die de omwenteling deden zegevieren; later waren het de *nationale legers* van de Duitschers, die aan hun vaderland de onafhankelijkheid hergaven.”

„Het is,” zegt CLÉMENT, „in geenen deele onontbeerlijk, als een volk reden heeft gehecht te zijn aan zijn land en *tevreden met zijne instellingen*, een geducht staand leger te onderhouden voor de mogelijke eischen van zijne verdediging; en als men zeide, dat onze burgers de hoedanigheden van de Amerikanen niet bezitten, zouden wij herinneren, dat ons leger, hetwelk de meeste wonderen verrigt heeft, het leger van Italië, zamengesteld was uit vrijwilligers, juist gelijk het Amerikaansche leger. Heeft niet NAPOLEON zelf op Sint-Helena bekend, dat zijne „werktuigelijke” (*mécaniques*) legers nooit de waarde van die korpsen burgersoldaten hadden gehad, waarmede hij zijne eerste en roemrijkste veldtogten volvoerde? In waarheid, het *régime*, waaronder wij sinds vijftig jaren gebukt gaan, heeft bij ons het persoonlijk gevoel voor de verdediging van het land verzwakt; door voor deze verdediging te steunen op onze staande legers, hebben wij de mannelijke hoedanigheden verloren, die wij zonder die legers noodwendig zouden hebben onderhouden.”

Bl. 9.

Laat ons die bijnamen weren, die toch door den nakomeling worden te niet gedaan.

Ieder weet, hoe de scheldnaam „*Genzen*” een eernaam is geworden.

Men smaalt heden ten dage nog op *parvenu's*, *demagogen*, *radicalen* en *doctrinairen*.

NAPOLEON III beroemt er zich op een *parvenu* te zijn, en is grooter dan de zoon van BOMBA met zijn oud bloed.

Toen men eens tot TALLEYRAND zeide: *Monsieur THIERS est parvenu*, antwoordde de geestige staatsman: *Pardon, M. THIERS est arrivé.*

De president JOHNSON verklaart ronduit een demagoog te zijn, namelijk iemand, die vóór alles het welzijn van het volk zoekt. De groote BURKE zeide, dat het volk heer en meester is, en dat men het zelfs wetten, die in beginsel slecht zijn, moet geven als het die eischt. De volksvertegenwoordigers zijn slechts kunstenaars, die het bestelde werk zoo goed mogelijk moeten leveren. Doctrinair en radicalen zijn staatslieden, die weten wat zij willen, die beginselen hebben.

„Le Diable soit des gens qui ne savent pas ce qu'ils pensent, ou qui le savent sans le dire, ou qui le disent et le contre-disent, comme s'ils avaient à coeur de brouiller toutes les idées du pauvre monde.” (TAINÉ.)

Maar de meeste staatslieden gelijken den man van BASTIAT, die zijn hond den staart wilde afsnijden, en uit vrees voor schokken hem elken dag een klein reepje afknipte.

Doctrinair en radicalen zijn de beste staatslieden, zoo zij slechts elke verandering toetsen aan de *doelmatigheid*, den eersten eisch van alle *empirische* wetenschappen, waartoe de staatkunde behoort, en waarin dus geene sprake kan zijn van absolute *waarheid*. Zoo de staatkunde de waarheid bezat, zouden er geene partijen wezen. Hoorde men ooit van liberalen in de Algebra, van behoudslieden in de Gemeene Meetkunst, van sloopers in de Driehoeksmeting?

Ons geheele volk is nog gewoon te schelden op de Javasche *suikerlords* en *suikerbaronnen*. Alsof deze heeren hunne kontrakten door overweldiging bezaten! De Regering verlangde suiker, en toen zij zelve deze zeer duur bereid had, verbond zij zich met goedkoopere agenten: de Europesche kontraktanten. Toen het later bleek, dat de twee Europesche partijen meer voordeel behielden dan de derde of Javaansche partij, werd een gedeelte van den last dezer laatste geschoven op de kontraktanten. Ook voor zich zelve bedong de Regering nog eenige voordeelen. Indien nu die kontraktanten toch nog winsten behalen door ondernemingsgeest en kennis, moet men hun die dan nog blijven misgunnen? Hoe meer men op hen smaalt, des te sterker veroordeelt men de Regering.

Journée des dupes.

Deze nacht van 4 Aug. 1789 wordt door MIGNET „de St. Bartholomeus-nacht van de misbruiken” genoemd.

Maar helaas! te gelijk met veel misbruiken werd ook veel goeds uitgeroeid, zoo als gewestelijk en gemeentelijk zelfbestuur. Als ook de staande legers iets goeds hebben, blijve althans dit gespaard.

„Indépendamment des administrations provinciales qui n'étaient pas encore mortes, des droits seigneuriaux qui n'étaient pas entièrement éteints, chaque ville avait ses privilèges et franchises, consacrés par une longue tradition, que l'autorité centrale se faisait un devoir de respecter et qui imposaient à son action certaines limites. Il y avait enfin, dans toutes ces villes, les privilèges des corporations de métiers, privilèges très-abusifs pour la plupart, mais qui, en concentrant la police des métiers au sein de ces corps mêmes, diminueaient d'autant l'action de la puissance publique.” (CH. COQUELIN).

„Tout n'était pas également vicieux dans le régime qu'il s'était agi de détruire. S'il existait beaucoup de privilèges iniques, il y en avait aussi qui n'offraient rien de naturellement injuste, et qui n'étaient odieux que par leur caractère exclusif.” (DUNOYER).

Alle vrijheden en voorregten — heette het — werden door de ASSEMBLÉE CONSTITUANTE opgelost in het „gemeenschappelijke regt,” wat niets anders bleek te zijn dan „la substitution, dans les termes les plus absolues, de la volonté générale aux volontés particulières, légitimes ou non-légitimes, abusives ou non-abusives.”

Deze ongelukkige geest van centralisatie nam hand over hand toe.

„La subordination au pouvoir central devint le droit commun des *professions privées* comme celui des communes et des provinces.

„*Citoyens*, disait DANTON à la Convention Nationale, *vous devez donner une centralité à l'instruction publique, comme vous en avez donné une au gouvernement.* Or, ce que Danton disait de l'enseignement, on était porté à le dire de beaucoup de choses, presque de toutes choses: c'était la disposition des esprits.” (COQUELIN).

Voordeelen van den oorlog.

„Mais le plus grand résultat peut-être qu'ait amené la guerre de cent ans, c'est le développement, dans les âmes françaises et dans l'esprit public, de la notion de *patrie*. Eh quoi! la patrie n'existait-elle pas pour les ancêtres du temps de PHILIPPE AUGUSTE et de SAINT-LOUIS? Si vous entendez par ce mot de patrie l'espace étroit où l'homme voit le jour, où sa vie s'écoule, où il retrouve les souvenirs et les ossements de ses pères en attendant qu'il y laisse les siens, oui, sans doute, la patrie existait, la patrie locale, toute particulière; mais s'il faut entendre sous ce nom de patrie cette grande et harmonieuse communauté de lois, d'institutions, de moeurs, d'intérêts, de langue, à la quelle les hommes attachent un si grand prix, non, la patrie n'existait pas. EUSTACHE DE SAINT-PIERRE, en 1347, se dévoue pour sauver Calais, et sa ville natale est sauvée; il consent, pour y rester, à devenir Anglais. Eustache de Saint-Pierre était un des héros du temps; voilà comment il comprenait la patrie! Au milieu de la guerre, les plus grands seigneurs de France, un duc de Bretagne, un duc de Bourgogne, croyaient pouvoir s'allier avec les Anglais. Depuis l'apparition de JEANNE DARC, tout est changé. Ces mots: „un Français, un bon Français, le sang Français,” dont Jeanne se servit plusieurs fois, ont un sens déterminé. En présence de l'étranger, un peuple s'est formé, une nation s'est constituée sous l'impulsion de l'héroïque enfant qui l'appelait aux armes; son unité est apparue vivante sous JEANNE DARC d'abord et puis sous le roi.” (MAZE.)

Zullen de oorlogen immer van de aarde verdwijnen?

„La permanence de la paix ne saurait être le fruit d'une organisation artificielle [*het amphiktionen-verbond* (1)]; elle ne peut

(1) Reeds in 1623 voorgesteld door EMERY DE LA CROIX.

être que le produit naturel de l'affaiblissement successif du *risque* de la guerre. Si l'on veut avoir une idée des éléments dont se compose ce risque, on n'a qu'à jeter un coup d'oeil sur les causes principales qui ont jusqu'à nos jours suscitée la guerre.

„La société de la paix de Massachusetts (1) a dressé une enquête qui peut fournir à cet égard des indications utiles. Elle a recherché les causes des guerres qui ont affligé le monde civilisé depuis le règne de CONSTANTIN. Ces guerres sont au nombre de 286, non compris les insurrections, les luttes partielles, ni les guerres engagées contre les peuples sauvages. Voici en quelles catégories elles se distribuent :

- 44 guerres engagées pour obtenir un accroissement de territoire;
- 22 — pour lever des tributs, etc.;
- 14 — de représailles;
- 8 — entreprises pour décider quelques questions d'honneur ou de prérogative;
- 6 — provenant de contestations relatives à la possession d'un territoire;
- 41 — provenant de prétentions à une couronne, guerres de succession, etc.;
- 30 — commencées sous le prétexte d'assister un allié;
- 23 — provenant d'une rivalité d'influences;
- 5 (?) — provenant de querelles commerciales;
- 55 — civiles;
- 28 — de religion, en y comprenant les croisades contre les Turcs et les hérétiques.

„Ce relevé a le défaut de manquer de précision. Il nous semble aussi que les auteurs n'ont pas accordé une part assez large aux guerres occasionnées par des rivalités commerciales. Pour avoir été souvent déguisée, cette cause ne se trouve pas moins au fond de beaucoup de luttes internationales. Malgré ses imperfections, le tableau peut néanmoins être consulté avec fruit.” (DE MOLINARI.)

(1) Ik heb beweerd, dat ook de leden van de vredes-congressen geene droomers zijn. Zoo trachten zij de meening algemeen ingang te doen vinden, dat elke oorlog altijd meer kostte dan hij opbragt. Is dit niet wakker, nuchter, praktisch?

Zouden al de mogendheden de staande legers kunnen vervangen door volkswapening?

„Onder de staathuishoudkundigen, die zich bezig hebben gehouden met den aard en de zamenstelling van de krachten, noodig voor de nationale verdediging en voor de handhaving van de orde binnenslands, is SMITH, naar ons weten, de eenige die de staande legers verkieslijk heeft geacht boven de nationale militia. Volgens hem kan de beschaving van een land niet stand houden, althans zich niet gedurende een aanzienlijken tijd handhaven, zonder een staand leger. Deze meening wordt uitvoerig ontvouwd in het eerste hoofdstuk van het vijfde boek van den *Rijkdom der Natien*, maar de uiteenzetting zelve doet ons inzien, dat het oordeel, door SMITH uitgebragt, op de waarneming van een maatschappelijken toestand rust, die geheel verschilt van dien, waartoe de natiën sinds lang gekomen zijn; men zal er over kunnen oordeelen uit de volgende woorden:

„„Als eene beschaafde natie voor alle verdediging slechts eene nationale militia heeft, loopt zij altijd gevaar verwonnen te worden door het eerste barbaarsche volk in hare nabijheid. De herhaalde veroveringen, die de invallen van de Tartaren in de beschaafde landen van Azië hebben gekenmerkt, bewijzen blijkbaar het overwigt, dat de burgerwapening van eene barbaarsche natie uit den aard van de zaak verkrijgt op die van een beschaafd volk. Een staand leger, door krijgstucht gevormd, is voortreffelijker dan alle volkswapeningen; dat leger alleen kan tegen den inval van een armen en barbaarschen nabuur de rijke en beschaafde natie verdedigen, die, op hare beurt, alleen in staat is het te onderhouden.”

„J. B. SAY heeft omtrent dit onderwerp beschouwingen ontwikkeld, even belangwekkend als juist. Hij meent, dat een militaire toestand, wel verre van de nationale onafhankelijkheid te beschermen, misschien juist dat is, wat haar het meest in de waagschaal stelt, ten gevolge van het aanrandend streven, dat hij voedt bij hen, die er over beschikken.

„„Engeland,” zegt hij, „zou zich niet met de kuiperijen van

geheel Europa hebben bemoeid, als het niet in alle rigtingen zware vloten had kunnen zenden; en als NAPOLEON niet het bevel had gevoerd over de dapperste en het best door krijgstucht gevormde legers, zou hij zijne eerezucht beperkt hebben tot het verbeteren van Frankrijk's inwendigen toestand; hij zou er zich beter bij bevonden hebben, en wij ook."

„Dus, het aanzijn alleen van de groote wapeningen drijft tot den oorlog, en de oorlog eindigt altijd met tot weerwraak te leiden, drukkend voor hen, die ze hebben ontlokt.

„De afgezanten van LODEWIJK XIV," voegt SAY er bij, „hoorden op het congres van Geertruidenberg over het lot van hunnen meester beslissen, zonder dat men zich verwaardigde slechts naar hunne opmerkingen te luisteren. Engeland werd in den oorlog met Amerika verplicht de opperheerschappij over zijne koloniën op te geven, en later had het alleen aan zijne ligging als eiland te danken, dat het niet vermeesterd werd. BONAPARTE werd met legers, schooner dan van iemand, meer vernederd dan al de anderen. Overal hebben de legers te zekerder den oorlog en de onheilen, die hem vergezellen, tot zich getrokken, naar mate zij geduchter waren. Niet één heeft zijn land voor inval behoed."

„SAY onderzoekt vervolgens of burgerwapeningen, in den tegenwoordigen toestand van Europa, voldoende zouden kunnen zijn om de onafhankelijkheid van de Staten te bewaren, en zich grondende op het gevoelen van ondervindingrijke krijgslieden, zoo als GUIBERT, den luitenant-generaal TARAYRE en anderen, verklaart hij zich voor een bevestigend antwoord; evenwel meent hij, dat de krijgskorpsen, die een ingewikkeld onderwijs en langdurige oefening noodig hebben, zoo als de genie, de artillerie en de kavallerie, niet op het oogenblik van de behoefte kunnen gevormd worden, en het noodzakelijk is ze immer op de been te houden, maar slechts binnen grenzen, gevorderd door een zuiver verdedigend stelsel." (A. CLÉMENT).

De menschheid zou er waarlijk niet door verliezen, indien er over den aardbol minder militaire en meer burgerlijke talenten verspreid werden.

BUCKLE toont aan, dat de militaire geest verzwakt werd door het toenemen van de beschaving.

Vroeger omhelsden de uitstekendste denkers en staatslieden den krijgsmansstand (SOLON, THEMISTOKLES, EPAMINONDAS, SOKRATES, PLATO, ANTISTHENES, ARCHYTAS, MELISSUS, PERIKLES, ALCIBIADES, ANDOCIDES, DEMOSTHENES, AESCHINES, AESCHYLUS, SOPHOKLES, ARCHILOCHUS, TYRTAEUS, ALCAEUS, THUCYDIDES, XENOPHON, POLYBIUS, JULIUS CAESAR, enz.)

Later worden de voorbeelden zeldzamer: CALDERON, CERVANTES, LOPE DE VEGA, MENDOZA (gelijk alle Spanjaarden van vroegeren tijd bewogen door godsdienstige dweepzucht), DESCARTES, RALEIGH, NAPIER.

CROMWELL, WASHINGTON, NAPOLEON zijn uitzonderingen.

MARLBOROUGH kende geene andere staatkunde dan kruipen en verraad.

WELLINGTON was een blind staatsman.

Toen de krijgsmansstand niet meer de bekwaamste burgers telde, verloor hij den glans van zijn aanzien en daardoor zijne magt.

Nu treden zij, die het rijkst begaafd zijn, liever in burgerlijke staatsdienst.

Later zullen de meeste keurnaturen zich afzonderen in het studoervertrek van den leeraar en den ingenieur, in het kantoor van den handelaar en den ondernemer.

Hoe meer het volk zijne eigene zaken zal besturen, des te minder kundige mannen zullen er noodig zijn in de staatsdienst.

Een mijner vrienden werd door iemand geraadpleegd omtrent de bestemming van zijn kind.

— „Ik wil mijn zoon ambtenaar maken,” zeide deze.

— „Wel,” antwoordde mijn vriend, „is hij dan zoo dom?”

Bl. 19, Reg. 7 v. o.

„Er is een geheimzinnig verband tusschen geest en stof“ enz.

Tot aanvulling van den te weinig ernstigen tekst diene:

„Ohne Phosphor keine Gedanken.“ MOLESCHOTT, *Der Kreislauf des Lebens*, 4° Aufl. p. 404.

„Die Nerven pflanzen stoffliche Veränderungen als Empfindungen zum Gehirne fort.

„Verschiedene Formen der Hirnthätigkeit ertheilen den verschiedenen stofflichen Bewegungsvorgängen des Körpers ihr Gepräge.

„Gemüthsbewegungen beherrschen den Durchmesser der feinsten Blutgefäße, der Haargefäße des Antlitzes. Wir erblassen vor Schreck, weil die Haargefäße der Wangenhaut eine Verengung erleiden, in deren Folge sie weniger rothes Blut führen. Umgekehrt erweitern sich die Haargefäße des Gesichts, wenn wir glühen vor Zorn oder erröthen vor Scham.

„Wenn das Auge glänzt vor Freude, so ist es praller mit Säften gefüllt. Von dem stärker gewölbten Augapfel, von dem ein grösserer Abschnitt aus der Augenhöhle hervorragt, wird mehr Licht zurückgeworfen; der Augapfel glänzt aus demselben Grunde, der auch dem Kinderauge seinen lieblichen Glanz verleiht.

„In einer freudigen Erregung wird die Zahl der Pulsschläge in der Minute vermehrt, während umgekehrt ein plötzlicher und heftiger Schreck den Puls verzögern, ja sogar einen augenblicklichen Stillstand des Herzens, eine Ohnmacht erzeugen kann.

„So verändern Gemüthsbewegungen die Milch der Mutter. Die Erinnerung an leckere Speisen bedingt vermehrte Speichelabsonderung. Schon die Alten wussten es, dass die Leber bei leidenschaftlichen Wallungen des Gemüths eine wichtige Rolle spielt. Aerger erzeugt Gallenergüsse oder Verstopfung der Gallengänge und in ihrer Folge Gelbsucht. Wehmuth, Schmerz, Freude, Mitleid vermehren die Absonderung der Thränen. Und es hat schwerlich Jemand seine Jungferrede gehalten, ohne dass ihm ein vermehrter Drang zum Harnlassen und Blähungen die Aufre-

gung seines Hirns als einen körperlichen Zustand fühlbar machten." (Ibid. p. 411—412).

„Der Gedanke erweist sich als eine Bewegung des Stoffes." (Ibid. p. 413).

Bl. 20.

Huxley.

Tot verbetering van den onnaauwkeurigen tekst diene:

Op het titelvignet is de volgorde aldus: de *gibbon*, de *orang-oetan*, de *chimpanzee*, de *gorilla* en de *mensch*.

„No absolute structural line of demarcation, wider than that between the animals which immediately succeed us in the scale, can be drawn between the animal world and ourselves; and I may add the expression of my belief that the attempt to draw a *psychical* distinction is equally futile, and that even the *highest* faculties of feeling and of intellect begin to germinate in lower forms of life.

„No one is more strongly convinced than I am of the vastness of the gulf between civilized man and the brutes, or is more certain that whether *from* them or not, he is assuredly not *of* them. No one is less disposed to think lightly of the present dignity, or despairingly of the future hopes, of the only consciously intelligent denizen of the world." (HUXLEY, *Evidence as to man's place in nature*, p. 110).

„We are indeed told by those who assume authority in these matters, that the two sets of opinions are incompatible, etc.

„Thoughtful men, once escaped from the blinding influences of traditional prejudice, will find *in the lowly stock whence man has sprung, the best evidence of the splendour of his capacities, and will discern in his long progress through the Past, a reasonable ground of faith in his attainment of a nobler Future.*" (Ibid. p. 111).

Bl. 20, reg. 7 v. o.

Afkomst van de Croy uit de familie van de Noach's.

Men heeft in de bijeenkomst van 6 April gelagchen om deze anecdote. Maar beweringen gelijk die van dit lid der familie DE CROY, waren vroeger niet zeldzaam.

Vóór de 16^e eeuw geloofde men algemeen aan de afkomst van de Fransche koningen uit de Trojanen, ook van de Britsche uit PRIAMUS en AENEAS, die een BRUTUS tot zoon had.

De bisschoppen van Londen hadden een stamboom, die niet alleen tot NOACH maar zelfs tot ADAM opklom.

GORUPIUS schrijft: „vond zoowel de Nederlandsche taal als de wijsbegeerte van Orpheus in de ark van NOACH.”

De Saksische koningen kwamen uit ADAM, de Spaansche uit TUBAL, een kleinzoontje van NOACH.

Parijs was gesticht door PARIS, den zoon van PRIAMUS en afstammeling van JAPHET. (BUCKLE).

Vóór twee eeuwen besliste een aartsbisschoppelijk kapittel in Pampeluna, dat de taal der Basken „zonder twijfel” de eenige was, die door Adam en Eva werd gesproken, en dat „het onmogelijk is hiertegen eenige ernstige of redelijke bedenking aan te voeren.”

De bedoelde GORUPIUS beweert, dat in het Paradijs het Hollandsch werd gesproken. ANDRÉ KEMPE houdt vol in zijn werk over de taal van het Paradijs, dat GOD tot ADAM sprak in het Zweedsch, dat deze antwoordde in het Deensch, en dat de slang EVA verleidde door Fransche vleitaal. (MAX MÜLLER, *Lectures on the science of language*, First Series, p. 131.)

Bl. 23, Noot (2).

Verliezen aan menschenlevens in eenige der bloedigste veldslagen (volgens Prof. van Heusden).

Solferino. 2 400 (?) Oostenrijkers gesneuveld.
meer dan 10 000 „ gewond.

		16 000	bondgen. dood en gekwetst.
Malakoff.		10 000	„ „ „ „
	nagenoeg	13 000	Russen „ „ „
Tsjernaja.	7 à	8 000	bondgenooten „ „ „
		5 600	Russen „ „ „
Inkerman		9 000	„
		1 726	(?) Franschen.
		2 400	(?) Engelschen.
Grochow.		10 000	Russen.
Leipzig, in vier dagen . . .		70 000	Franschen aan dooden gekwetsten en gevangenen.
		50 000	bondgenooten aan dooden, gekwetsten en gevangenen.
Smolensko		12 000	Franschen aan dooden en gekwetsten.
	bijna	12 000	Russen „ „ „ „
Walocina-Gora.	„	7 000	„ „ „ „
	„	7 000	Franschen „ „ „ „
Groot-Aspern en Esslingen om-			
trent		20 000	Oostenrijkers aan dooden en gekwetsten.
	bijna	40 000	Franschen „ „ „
Austerlitz		26 000	verbondenen aan dooden, gekwetsten en gevangenen.
Liegnitz (1760)		16 000	Oostenrijkers aan dooden, gekwetsten en gevangenen.
Zorndorf		10 000	Pruissen aan dooden en gekwetsten.
		20 000	Russen „ „ „ „
Fontenoi.		6 600	Pragmaticieken „ „ „ „
	bijna	6 600	Franschen „ „ „ „
Denain	omstrecks	5 000	verbondenen „ „ „ „
Malplaquet.		18 000	infanteristen „ „ „ „
			van de bondgenooten, waar- onder 10 000 Nederl.
Oudenaarde.		6 000	Franschen aan dooden en gekwetsten.
		2 800	verbondenen „ „ „ „

Ramillies	18 000	Franschen aan dooden, gekwetsten en gevangenen.
	ruim 3 000	verbondenen aan dooden en gekwetsten.
Blenheim (Hochstädt)	20 000	Franschen en Beijeren aan dooden en gekwetsten, volgens VAN HEUSDEN.
	15 000	Franschen en Beijeren gevangen, volgens v. II.
	13 000	verbondenen aan dooden en gekwetsten, volg. LARROQUE.
Lepanto (1571). meer dan	30 000	Turken gesneuveld of gevangen.
Mohacz (1526)	22 000	Hongaren gedood. (LARROQUE).
	20 000	„ gevangen door de Turken.
Beleg van Belgrado (1456) .	40 000	man verloren door MOHAMMED II, volgens LARROQUE.

Bladz. 25, Noot (3).

Oordeel van Thiers en Channing over Napoleon.

THIERS, de bewonderaar van NAPOLEON, bekent:

„Deze man, *in wien de hoogmoed grenzenloos was*, had de behendigheid van eene vrouw om dien te verbergen. Hij had in zijne woorden, in zijne kleeding, in zijne gewoonten een *gemaakten* eenvoud, die de verbeelding van de menschen verraste.

„Deze diepzinnige veldheer, deze wijze wetgever, deze volleerde bewindsman was de zotste staatsman, zouden wij zeggen, als ALEXANDER niet bestaan had. Indien de staatkunde enkel in verstand bestond, zou zeker niets hem hebben ontbroken om de geslepenste staatsmannen te overtreffen. Maar de staatkunde is nog meer karakter dan verstand, en aan gemis daarvan gaat NAPOLEON mank. Ach! als hij nog jong is en de wereld nog niet heeft onderworpen, is hij verplicht van de hinderpalen rekening te houden: hij berust; hij toont zich *even listig, even geslepen*, even geduldig als eenig ander. Als hij in 1796 in Italië rukt met een

klein leger en de bevolking aan zich hechten moet, *beschermt hij de priesters, ontziet hij de vorsten, wat ook de republikeinen van Parijs er van mogen zeggen.* In het Oosten verplaatst, waar hij den weezin van de musulmannen heeft te vreezen, *zoekt hij de Arabische sjeiks tot zich te trekken, doet hun zijne bekeering hopen, wat ook de vromen van Parijs er van mogen zeggen,* en slaagt er in hen geheel aan zich te verbinden. Later, als hij zich aan een geheel ander werk wijdt, namelijk aan het concordaat, legt hij er zich *door eene verwonderlijke mengeling van behendigheid en geestkracht* op toe de vooroordeelen van Rome, en wat niet minder beduidt, de vooroordeelen van de filozofen te overwinnen. Hij spreidde bij deze gelegenheid ten toon al wat gevorderd werd *aan geslepenheid en kunstmiddelen,* en bewees, *dat hem aan politiek genie niets ontbrak.* Maar hij was toen nog geen heer en meester, en bedwong zich. Alvermogend geworden, bedwong hij zich niet meer, en van den staatkundige bleef alleen het minste deel, het verstand, in hem over; het karakter was verdwenen."

Hoor het oordeel van CHANNING :

„Van die zedelijke grootheid, die alle andere vormen van grootheid in de schaduw stelt, ontwaren wij in NAPOLEON geen spoor. Ofschoon bekleed met de magt van een god, schijnt de gedachte om zich zelve te wijden tot het doen aanbreken van eene nieuwere en hoogere era nooit in zijn gemoed te zijn opgedaagd. De geest van belangeloosheid en zelfopoffering schijnt nooit een oogenblik in hem te hebben gekampt met zelfzucht en heerschzucht. Zijne bovendrijvende hartstogten vormden een zonderling contrast met grootmoedigheid. Zedelijke grootheid heeft een te warm hart om een uur te leven voor datgene, waarvoor NAPOLEON leefde, namelijk om zich zelf tot het onderwerp, tot den aanblik en de bewondering van eene verblinde wereld te maken.

Voor ons is er iets, dat zwaar en toenemend stuit, in de gedachte, dat de wil van één man de wet voor zijn geslacht is; in de gedachte, dat geheele bevolkingen van uitgebreide gemeenten haar geweten, haar denkvermogen, hare banden van maagschap en vriendschap, hare regten, hare belangen prijs geven op het vreeselijk magtwoord van een medeschepsel. Als wij door één woord van een broos sterveling op den troon van Frankrijk honderdduizend zonen uit het ouderlijke huis zien weggescheurd,

de heilige banden van het gezin verbroken, tienduizenden jongelingen veroordeeld van den moord hun beroep te maken en van de schraapzucht hun middel van bestaan, en aan de volken hunne bijeenvergaarde schatten ontroofd zien om deze rampzalige heerschappij te steunen, zijn wij geneigd ons af te vragen: „Is dit niet een droom?” en als de droevige werkelijkheid ons in de oogen schijnt, blozen wij over een geslacht, dat zich buigt onder zulk een verachtelijk lot.”

En elders:

„Napoleon, zegt men, greep de teugels, die in andere handen zouden gevallen zijn, als hij ze had laten slippen. Hij sloeg Frankrijk in slavernij op een oogenblik, dat het een anderen dwingeland zou gevonden hebben, als hij het had gespaard. Al nemen wij de juistheid van dit pleidooi aan, wat is het dan nog anders dan de redenering van den struikroover, die den reiziger berooft en vermoordt, omdat de buit op het punt was gegrepen te worden door eene andere hand, of omdat een andere dolk gereed was voor de bloedige daad? Wij beseffen, dat de verontwaardiging, waarmede wij de misdaad van 18 Brumaire beschouwen, slechts in weinig gemoederen weerklank zal vinden, want voor de menigte is de troon eene verzoeking, waartegen geene deugd bestand kan worden geacht.

„Maar de zedelijke waarheid is onwrikbaar te midden van de drogredenen, de belagchelijke en verwerpelijke redeneringen van de menschen, en de tijd zal komen, waarin zij eene aangename stem zal vinden, die haar uitspreekt. Van alle misdaden tegen de maatschappij is overweldiging de zwartste. Hij, die de hand van een vadermoorder opheft tegen de regten en vrijheden van zijn land; die den nek van dertig millioen medescheepselen onder den voet drukt; die in ééne hand de magt van een groot rijk houdt, en die zijne magt misbruikt, hunne schatten verspilt en hun bloed als water vergiet, om alle andere volken tot zijne slaven en de wereld tot zijne prooi te maken, zulk een man verdient het door niets getemperde en door niets beperkte afgrijsen van het menschelijk geslacht, en behoorde op zijn schuldig voorhoofd een merk te dragen, even onteerend als dat van den eersten broedermoorder.

„Wij kunnen niet zonder ongeduld denken aan een man, die

ketenen smeedt voor een geheel volk, en millioenen aan zijn enkelen wil onderwerpt; aan geheele landschappen, die zuchten onder de donkere dwingelandij van een wezen, even broos als wij zelve. Vol angst roepen wij uit: „Hoe lang zal eene verachte wereld den voet kussen, die haar vertrapt? Hoe lang zal de misdaad eene bescherming vinden in hare opeenstapeling en hare uitspattingen?”

Eindelijk :

„Wij bewonderen niets zoo zeer in NAPOLEON als de onbeschaamdheid, waarmede hij bescherming eischte van het volkenregt. Dat een man, die openlijk de wetten van dit regt had geschonden, daartoe de toevlugt zou nemen voor zijne verdediging; dat de onderdrukker van de wereld haar medegevoel zou vorderen gelijk een onderdrukt man, en dat zijne vordering nog pleitbezorgers zou vinden —, dit behoort te worden opgeteckend onder de buitengewone gebeurtenissen van deze buitengewone eeuw. In waarheid, het menschedom verkeert in een beklagenswaardigen toestand. — Het mag worden vertrapt, beroofd, belast gelijk een trekdier, maar het mag geen hoofdhaar aanraken en den slaap niet verstoren van een zijner onderdrukkers, tenzij het een hoofdstuk en een artikel in het wetboek van de volken kan vinden tot regtvaardiging van zijne ruwheid jegens den bevoorregten aanrander.

„Wat ons betreft, wij zouden ons verblijden iederen dwingeland, hij zij overweldiger of erfelijk vorst, geketend te zien aan eene eenzame rots in den Oceaan. Al wie een duidelijk en onmiskenbaar blijk geeft, dat hij gereed en vast besloten is de aarde tot een slagthuis te maken, en elken wil, strijdig met den zijnen, te verpletteren, behoort als een wild beest te worden opgesloten.

„Onze sympathieën te dezen aanzien zijn onverzettelijk. Al wilden wij ze schenken aan dat cenzaam eiland en aan het doorluchtig slagtoffer van Britsche wreedheid, zouden zij daar niet verwijlen, maar hare vlugt over de Middellandsche Zee naar Jaffa nemen, den Atlantischen Oceaan oversteken naar de plek, waar de hertog van Engbien werd doodgeschoten, naar de gevangenis van Toussaint, en naar slagvelden, waar duizenden op zijn berelagen te wentelen in hun bloed. Als wij trachten onze gedachten te bepalen bij het lijden van den beleedigden held, dringt een

ander en vreeselijker lijden, waarvan hij de oorzaak was, zich aan ons op, en zijne klagten, hoe luid en toornig, verstommen bij het doodsgeroeghel en de vervloekingen, die onze ooren vervullen uit elk oord, dat hij doortrok. Wij hebben geene tranen over voor gevallen grootheid, als die grootheid geworteld was in misdaad, en gesteund door trouweloosheid en geweld. Wij sparen die tranen voor hen, op wier ondergang die grootheid werd gebouwd."

UPMAN's woorden, waarnaar in de noot verwezen wordt, zal ik maar weglaten. CHANNING zegt genoeg.

Bl. 25, Noot (3).

Verliezen door de Napoleontische oorlogen.

„Men kan zich een denkbeeld vormen van het buitensporig getal personen, door de oorlogen van BONAPARTE in ellende gedompeld, door het overzicht van den onderstand te raadplegen, verleend door de bureaux van weldadigheid te Parijs: van 1804 tot 1810 is het getal ondersteunde vrouwen, alleen te Parijs, trapsgewijze geklommen van 21 000 tot 38 000. In 1810 bedroeg het getal kinderen, die te Parijs van de openbare weldadigheid hulp genoten, niet minder dan 53 000. De sterfte onder de vrouwen en kinderen was verschrikkelijk." (SAY).

Bl. 25, Noot (3).

Verliezen door de revolutie-oorlogen en de Napoleontische.

„On a cherché à évaluer les pertes que les guerres de la révolution et de l'empire ont causées à l'Europe. D'après les estimations les plus dignes de foi, la somme ne s'élèverait pas à moins de 26 milliards pour l'Angleterre seulement, en dépenses directes; et la perte totale en hommes pour l'Europe serait de 2 millions 100 mille individus. Sur les 26 milliards formant la quote-part de l'Angleterre par exemple, 17 milliards environ ont été empruntés." (DE MOLINARI).

„Om de rente te voldoen, betalen de burgers nu bijna even zware belastingen als gedurende den oorlog. Zoo zullen zij nog later moeten bijdragen tot bestrijding van de uitgaven, gedaan in het tijdvak 1793—1815.”

„The war of 1688, after lasting nine years, and raising our expenditure in that period to 36 millions, was ended by the treaty of Riswick in 1697. Then came the war of the Spanish succession, which began in 1702, concluded in 1713, and absorbed 62½ millions of our money. Next was the Spanish war of 1739, settled finally at Aix-la-Chapelle in 1748, after costing us nearly 54 millions. Then came the seven years' war of 1756, which terminated with the treaty of Paris in 1763, in the course of which we spent 112 millions. The next was the American war of 1775, which lasted eight years. Our national expenditure in this time was 136 millions. The french revolutionary war began in 1793, lasted nine years, and exhibited an expenditure of 464 millions. The war against Bonaparte began in 1803 and ended in 1815. During those twelve years, we spent 1159 millions, 771 of which were raised by taxes, 388 by loans. In the revolutionary war we borrowed 201 millions; in the American, 104 millions; in the seven years' war, 60 millions; in the Spanish war of 1739, 29 millions; in the war of the Spanish succession, 32½ millions; in the war of 1688, 20 millions. — Total borrowed in the seven wars, during 65 years, about 834 millions. In the same time we raised by taxes 1189 millions; thus forming a total expenditure of 2 023 000 000!” (*London weekly review.*)

PABLO PÉBRER estime la dépense, depuis 1794 seulement jusqu'en 1815, à 19 767 315 159 francs (784 106 115 liv. st.)

FRANÇOIS D'IVERNIS schreef in 1799 :

„Il ne faut pas perdre de vue que jusqu'ici, dans les guerres modernes, les hommes qui se vouaient à l'état de soldat, étaient, pour la plupart, tirés de la classe la plus vagabonde, la plus paresseuse et la plus dissipée de la société, et déjà tellement appauvrie que le célibat lui est en quelque sorte imposé par sa pauvreté même. Mais la population guerrière que les Français ont sacrifiée depuis sept ans sur les champs de bataille a été tirée indistinctement de toutes les classes, sans égard pour la classe aisée, qui avait le plus de penchant vers l'état du mariage,

et le plus de moyens pour subvenir aux frais et à l'éducation d'une nombreuse famille. Les aveugles réquisitions ont entraîné de force aux armées cette classe précieuse qui y a péri par milliers, et le plus souvent dans les rangs des simples soldats. C'était à elle surtout à réparer les brèches que la guerre faisait à la population, et elle a été fauchée dans sa fleur, dans l'âge de force et de vigueur, entre 18 et 35 ans, à l'époque de la vie la plus propre à la propagation."

Bl. 26, Noot (1).

Uitgaven in Frankrijk voor oorlogs-toerusting.

„De uitgaven voor wapening, in drie verschillende tienjarige tijdvakken, geven de volgende gemiddelden:

Onder het Keizerrijk; van 1802 tot 1811.

Jaarlijks gemiddeld voor de landmagt	346 939 000 fr.
„ „ „ „ zeemagt	130 630 000 „
	Totaal 477 569 000 „

Onder de Restauratie; van 1818 tot 1827.

Jaarlijks gemiddeld voor de landmagt	206 112 050 fr.
„ „ „ „ zeemagt	57 146 140 „
	Totaal 263 258 190 „

Onder Lodewijk Filips; van 1838 tot 1847.

Jaarlijks gemiddeld voor de landmagt	341 330 500 fr.
„ „ „ „ zeemagt	113 530 522 „
	Totaal 454 861 022 „

„Hieruit blijkt, dat onder de Julij-monarchie de militaire uitgaven bijna het dubbel hebben bereikt van die der Restauratie; dat Frankrijk, te midden van den algemeenen vrede, zonder anderen buitengewonen cisch dan het behoud van Algerië, in het tienjarig tijdvak van 1838—1847 bijna twee duizend millioen franken meer heeft besteed dan in het tijdvak van 1818—1827, zoodat men, alleen met die hoogere som, die zonder het geringste nut verslonden werd, Frankrijk met spoorwegen zou hebben kunnen bedekken, die het bestede kapitaal minstens 100 millioen franken aan jaarlijksche reute zouden doen afwerpen. zonder nog het onmetelijke voordeel te rekenen, dat men aan de

nijverheid zou hebben verschaft door besparing van tijd en geld in het vervoer over alle punten van het land.

„Uit de bovenstaande cijfers blijkt, dat de jaarlijksche oorlogsguitgaven van 1838 tot 1847 slechts 23 millioen franken minder beliepen dan van 1802 tot 1811, toen het keizerrijk eene uitgestrektheid besloeg, die de tegenwoordige oppervlakte van Frankrijk met meer dan één derde overschreed, toen het in oorlog was met geheel Europa, en toen het zijne heerschappij uitstrekke over Italië, Spanje, Holland en Duitschland!

„Wel heeft men getracht die monsterachtige geldverspillingen te bepleiten door aanvoering van de beweerde noodzakelijkheid om de Fransche wapeningen evenredig aan die van de andere Europeesche mogendheden te houden, maar dit is een ongelukkig voorwendsel, want het is juist het Fransche gouvernement, dat, door het voorbeeld te geven, de algemeene toeneming van de legers heeft uitgelokt, en bovendien heeft het, in dezen strijd om verwoesting van den volksrijkdom, steeds getracht zijne mededingers achter zich te laten.

„Men weet, dat men van 1840 tot 1846 den schijn aannam aan de mogelijkheid van oorlog te gelooven, vooral tusschen Frankrijk en Engeland; alzoo beijverden zich de twee gouvernementen hunne strijdkrachten, hoe buitensporig deze reeds waren, te vermeerderen, ten einde hunnen invloed uit te breiden, nieuwe ambtenaren en officieren aan te stellen, en hen te bevorderen, die de verlenging van den vrede te lang had doen wachten, *ofschoon zij zeer wel wisten, dat de oorlog niet zou worden gevoerd.*

„„Frankrijk” zegt MICHEL CHEVALIER „— ofschoon veel armer dan Engeland, belastte zich veel zwaarder: van 1840 tot 1847 heeft Frankrijk 515 tot 575 millioenen uitgegeven [jaarlijks] tegen 350 tot 425 millioenen door Engeland, zoodat de oorlog, dien wij niet gevoerd hebben en *dien wij niet konden voeren*, ons alle jaren 120 tot 160 millioenen franken meer kostte dan aan onze mededingers.

„Op deze wijze hadden wij ons — in acht jaren — van het einde van 1838 tot het einde van 1846, in vergelijking met Engeland, *twaalf honderd millioen franken verarmd*. Onze uitgaven waren op zulk een voet gekomen, dat zij juist bedroegen, wat NAPOLEON in 1811 noodig had.” (A. CLÉMENT).

Onder het leenstelsel was de regeermagt
verbrokkeld, zwak.

„Il y avait dans le système féodal une grande et bien étrange lacune. Tous les devoirs des particuliers envers leur suzerain immédiat avaient pour seule base et pour unique fondement l'hommage, la foi engagée. Le suzerain mort, le vassal reprenait l'exercice de ses droits naturels. Il n'avait plus rien qui le liât au nouveau prince ou au nouveau seigneur dont son fief dépendait. Il lui fallait demander et obtenir une nouvelle investiture, c'est-à-dire faire et recevoir un nouveau serment. Il est vrai que les successeurs du dernier suzerain ne refusaient guère d'agréer cet hommage et ces serments, mais le véritable danger, sous les deux premières races, c'est que, les Francs ne reconnaissant pas le droit d'aînesse, et la royauté étant partagée entre les fils du dernier roi, ce partage donnait constamment lieu à de grands débats, à de véritables guerres. Comme les engagements cessaient avec la vie du suzerain, les fiefés ou vassaux rentraient à cette mort dans leur première indépendance, et sans le moindre scrupule pouvaient prêter serment à celui des fils, ou même à celui des parents plus éloignés de leur dernier suzerain dont il leur plaisait de suivre la bannière. Les conséquences de cette imprévoyance politique, que le génie de CHARLEMAGNE ne songea lui-même à conjurer qu'en faisant prêter serment de son vivant, aux enfants auxquels il voulait laisser ses vastes États, donnèrent naissance à ce qu'on a justement appelé l'*anarchie féodale*, anarchie qui se prolongea jusqu'à l'avènement de HUGUES CAPET. Alors on avait eu le temps de reconnaître que le salut de la France dépendait de l'unité, ou, comme on aurait dit il y a bientôt cent ans, de l'indivisibilité de la couronne de France." (PAULIN-PARIS).

„Les vassaux et le roi, si l'on en excepte SAINT-LOUIS, ne tinrent jamais égale la balance de leurs droits et de leurs devoirs respectifs. D'abord les vassaux tyrannisèrent le roi, puis le roi confisqua l'un après l'autre tous les droits de ses vassaux." (PAULIN-PARIS).

Bl. 27.

„Au moyen âge, et, par exemple, sans remonter plus haut, sous les premiers règnes de la troisième race de nos rois, le pouvoir en France était très-divisé, très-morcelé et pour ainsi dire très-éparpillé sur toute la surface du territoire. Chaque seigneur, duc, comte, marquis, baron, en possédait sa part, qu'il exerçait d'ailleurs, dans le cercle de sa domination particulière, avec une complète indépendance vis-à-vis de l'autorité centrale. Quand les communes furent instituées, au XIIe siècle, elles recueillirent aussi leur part d'autorité souveraine, et ne furent guère moins indépendantes dans l'enceinte de leurs murailles que les seigneurs ne l'étaient à l'ombre de leurs donjons. Les rois étaient peu de chose alors. Ils n'administraient pas et gouvernaient très-peu. L'autorité qu'ils exerçaient, soit par eux-mêmes, soit par leurs délégués, ne s'étendait guère au delà des territoires particuliers qu'ils possédaient en propre comme seigneurs. Partout ailleurs, elle était non-seulement méconnue, mais inconnue. Hors de leurs domaines particuliers, il ne leur était attribué qu'un droit de suzeraineté, c'est-à-dire d'hommage et d'assistance, lequel n'obligeait pas les sujets, mais seulement les chefs ou seigneurs, et qui n'imposait même à ceux-ci d'autre obligation que de prêter au roi, dans certains cas déterminés, le secours de leurs armes; obligation à laquelle ils ne laissaient pas de se soustraire fréquemment.

„Telle était la situation politique de la France aux Xe, XIe et XIIe siècles. La centralisation y était moins forte encore que dans les temps antiques. L'unité politique de l'État y était tout au plus en germe. Le pouvoir souverain ne résidait pas au centre, ou n'y résidait qu'en apparence: il était éparpillé, par portions inégales, sur toute la surface du sol.” (CH. COQUELIN.)

Bl. 27, Reg. 2 v. o.

Die zucht tot centralisatie bereikte haar toppunt
onder Lodewijk XIV.

Dat wil niet zeggen, dat zij later afnam. Integendeel, het zou

juister zijn te beweren, dat zij nog toenam (1). Vooral NAPOLEON I toonde zich in het centraliseren een meester, die de mannen van de omwenteling nog overtrof. „*C'était la substitution d'un despotisme central à l'ancien despotisme disséminé des corporations et ordres.*” (DUNOYER).

„On a dit quelquefois que par l'excès de la centralisation, en même temps que l'on paralysait les extrémités, on exposait le centre à tous les dangers de l'apoplexie. Nous avons assez de confiance dans la constitution du centre pour croire qu'il résisterait même à un excès de force; mais quelle impulsion pourrait-il donner à des membres paralysés?” (*Dictionn. d'administration*).

„De schrijver, die dit vertrouwen stelt in deze constitutie van de centrale magt, is nog wel optimist op het punt van centralisatie. Dat vertrouwen werd door de omwentelingen van de laatste tachtig jaren in Frankrijk niet geregtvaardigd. De verlamming is reeds doorgedrongen tot het middelpunt.” (CH. COQUELIN).

„Après avoir pris ainsi tour à tour, dans ses puissantes mains, chaque individu, et l'avoir pétri à sa guise, le souverain étend ses bras sur la société tout-entière; il en couvre la surface d'un réseau de petites règles compliquées, minutieuses et uniformes, à travers lesquelles les esprits les plus originaux et les âmes les plus vigoureuses ne sauraient se faire jour pour dépasser la foule; il ne brise pas les volontés, mais il les amollit, les plie et les dirige; il force rarement d'agir, mais il s'oppose sans cesse à ce qu'on agisse; il ne détruit point, il empêche de naître; il ne tyrannise point, il gêne, il comprime, il énerve, il éteint, il hébète, et il réduit enfin chaque nation à n'être plus qu'un troupeau d'animaux timides et industrieux, dont le gouvernement est le berger.” (DE TOCQUEVILLE).

BUCKLE wijt *al* de gebreken van het Fransche volk aan eene lange reeks willekeurige heerschers. (I, p. 202).

„Die Welt hat sich an die grosse Wahrheit gewöhnt, es als eine Hauptbedingung der Volkswohlfahrt zu betrachten, *dass seine*

(1) Nous aimons aujourd'hui à vieillir dans la jouissance de l'état de minorité perpétuelle: nous nous trouvons on ne peut mieux d'avoir dans le gouvernement un tuteur, usufruitier complaisant de tous nos droits, défenseur clairvoyant de tous nos intérêts. Nous avons fait sous ce rapport bien des progrès depuis le XIIe siècle. (PAULIN-PARIS).

Regierung sehr wenig Macht habe, dass sie diese Macht sehr sparsam anwende, und sich auf keine Weise anmasse, sich zum obersten Richter über die Interessen des Volks zu machen oder sich be-rechtigt halte, die Wünsche derer zu vereiteln, zu deren Besten einzig und allein sie das Amt inne hat, das ihr anvertraut ist." (Ibid. p. 248).

Elders zegt hij, dat voortaan alle wetgeving bestaan moet in het afschaffen van de meeste der bestaande wetten en in het terugvoeren van den afgeleiden stroom in zijne natuurlijke bed-ding. „Die werthvollsten Gesetze sind die Abschaffungen früherer Gesetze gewesen, und die besten Gesetze, die gegeben worden sind, waren die, welche alte Gesetze aufhoben." (p. 237).

„Die ganze Richtung und Absicht der neuern Gesetzgebung ist, die Dinge wieder in das natürliche Bette ihres Verlaufs zu-rückzuleiten, aus welchem die Unwissenheit früherer Gesetzgebung sie herausgerissen hat." (p. 238).

Hij noemt die centralisatie „eene *pest*, een *boozen geest*, den *ernstigsten hinderpaal voor de beschaving*, de *oorzaak van het grootste kwaad bij alle volken.*"

Al gaan wij niet in gelijke mate als de Franschen mank aan de zucht tot centraliseren, zoo is het er toch nog verre af, dat wij van die *pest* genezen zijn.

Bl. 30, Reg. 10 v. o.

Say over de oorlogskosten.

„Men zou de oorlogskosten niet juist schatten, als men ook niet de verwoestingen er onder begreep, door den krijg aange-rigt, en hij, bij wien het oorlogstooneel wordt opgeslagen, wordt er altijd aan blootgesteld. Hoe meer nijverheid een Staat heeft, des te vernielender en verderfelijker is voor hem de oorlog. Als hij doordringt in een laud, rijk door zijne ondernemingen van landbouw, handel en nijverheid, gelijkt hij een vuur, dat plaat-sen bereikt, opgehoopt met brandstoffen; zijne woede wakkert er door aan en de verwoesting kent geene grenzen. SMITH noemt den soldaat een improductief werkman; ach, ware dit zoo! hij is veel eerder een vernielend werkman. Niet alleen verrijkt hij

de zamenleving niet door een enkel voortbrengsel; niet alleen verbruikt hij die, welke noodig zijn tot zijn onderhoud, maar al te dikwijls is hij geroepen, zonder eenig nut voor zich zelve, de met moeite verworven vrucht van anderer arbeid te verwoesten.

„De langzame, maar niet te keeren vooruitgang van de verlichting zal eenmaal de onderlinge verhoudingen van de volken wijzigen en dus ook de staatsuitgaven, die tot den oorlog betrekking hebben. Men zal ten laatste begrijpen, dat het vechten niet in het belang van de volken is, dat al de onheilen van een ongelukkigen oorlog op hen neerdalen, en dat de voordeelen, die zij van den goeden uitslag plukken, te eenenmale nietig zijn. Elke oorlog in het tegenwoordige statenstelsel wordt gevolgd door een cijns, opgelegd aan de verwonnelingen door de overwinnaars, en door een cijns, opgelegd aan de overwinnaars door hunne bestuurders; want wat is de rente van de door hen aangegane leeningen anders dan eene belasting? Kan men één enkelen gelukkigen oorlog aanhalen, die gevolgd werd door eene verligting van de algemeene lasten?

„Wat den roem betreft, die op overwinningen zonder voordeel volgt, deze is een rammelaar, die veel geld kost en verstandige menschen niet lang vermaken kan. De voldoening over de heerschappij ter zee en te land zal niet veel minder kinderachtig toeschijnen, als men meer algemeen overtuigd is, dat deze heerschappij nimmer wordt uitgeoefend dan ten voordeele van hen, die het bestuur in handen hebben, maar in het geheel niet ten voordeele van hen, die bestuurd worden. Het eenige belang van de bestuurders is onderling vrij verkeer en dus onderlinge vrede. Door de natuur van de dingen zijn alle natiën met elkander bevriend, en twee gouvernementen, die elkander den oorlog aandoen, zijn niet minder de vijand van hunne onderdanen dan van hunne tegenpartij. Als aan weerszijden de onderdanen ijdele en heerschzuchtige geschillen tot de hunne maken, waarmede moet men dan hunne domheid vergelijken? Ik schaam mij het te zeggen: met die van de wilde beesten, die elkander voor het genoeg van hunne meesters verscheuren.”

Reeds nu zijn wij getuigen van den tegenstand, dien het Pruisische volk biedt aan von BISMARCK's vechtlust.

Jaarlijksche uitgaven en winstderiving door oorlogs-toerustingten in Europa, volgens Larroque.

NAMEN van de LANDEN.	Getal-sterkte van zee- en landmagt.	Winst-deriving door lediggaang.	Waarde van de roerende en onroerende oorslogsgoederen.	Rente van deze waarde.	Staatschulden, veroorzaakt door den oorlog.	Rente van deze staatschulden.	Jaarlijksche budgetten van zee- en landmagt.	Verkelijke jaarlijksche uitgaven en winstderiving door oorlogs-toerustingten.	Jaarlijksche budgetten van de rijkssinkomsten.	Verhouding van de jaarlijksche uitgaven en winstderiving tot de inkomsten.
c. Frankrijk.	man. 500,000	fr. 150,000,000	fr. 4,400,000,000	fr. 176,000,000	fr. 9,529,634,994	fr. 503,960,292	fr. 539,082,385	fr. 1,369,042,677	fr. 2,003,952,109	Meer dan $\frac{2}{3}$ van de inkomsten.
Engeland.	229,871	114,935,500	3,000,000,000	120,000,000	20,223,217,337	656,997,800	712,928,800	1,607,872,100	2,118,414,130	Meer dan $\frac{2}{3}$ van de inkomsten.
9. Oostarrijk.	400,000	120,000,000	2,000,000,000	80,000,000	6,214,615,825	248,684,633	350,016,368	798,601,001	1,242,292,610	Bijna $\frac{2}{3}$.
10. Prussen.	351,734	105,520,200	2,000,000,000	80,000,000	1,042,649,406	52,132,470	137,435,223	375,087,893	501,211,829	" $\frac{2}{3}$.
11. Rusland.	737,550	147,510,000	2,000,000,000	80,000,000	6,484,000,000	235,000,000	492,802,440	955,312,440	1,221,229,552	Meer dan $\frac{2}{3}$.
12. Turkije.	314,000	62,800,000	1,000,000,000	40,000,000	461,714,352	41,303,025	142,064,150	286,167,175	286,100,615	Meer dan al de rijkssinkomsten.
Zweden.	77,565	15,513,000	400,000,000	16,000,000	"	"	30,000,000	61,513,000	80,000,000	Meer dan $\frac{2}{3}$.
Denemarcken.	46,000	9,200,000	200,000,000	8,000,000	288,845,200	14,442,260	20,000,000	51,642,260	120,213,814	" $\frac{2}{3}$.
Nederlanden.	70,394	21,118,200	400,000,000	16,000,000	2,237,207,995	64,027,210	46,703,078	147,848,488	195,300,693	" $\frac{2}{3}$.
Belgie.	74,718	22,415,400	300,000,000	12,000,000	738,607,764	40,616,724	32,235,010	107,267,134	148,629,190	Bijna $\frac{2}{3}$.
31 Stat. v. d. D. Bond.	165,810	49,743,000	800,000,000	32,000,000	1,500,000,000	75,000,000	60,000,000	216,743,000	380,000,000	" $\frac{2}{3}$.
Spanje.	256,383	51,276,600	800,000,000	32,000,000	3,360,000,000	168,000,000	125,635,964	376,912,564	504,056,800	" $\frac{2}{3}$.
Portugal.	21,915	4,383,000	300,000,000	12,000,000	885,540,237	28,842,173	27,943,581	73,108,754	94,041,692	Meer dan $\frac{2}{3}$.
Italie.	323,675	64,735,000	1,200,000,000	48,000,000	2,265,665,249	107,730,331	300,000,000	520,465,331	500,000,000	" al de rijkssinkomsten.
Zwitserland.	"	"	25,000,000	1,000,000	"	"	3,000,000	4,000,000	21,685,566	Minder dan $\frac{2}{3}$.
Totalen.	3,569,615	939,149,900	18,825,000,000	753,000,000	55,231,696,359	2,239,636,918	3,019,856,999	6,951,643,817	9,110,135,600	Meer dan $\frac{2}{3}$.

Toelichting omtrent Larroque's opgaaf over Nederland.

„In de Adviezen aan den minister van oorlog van 1850 lezen wij op bl. 43 :

„Jaarlijks worden in Nederland de volgende sommen besteed aan oorlogsmiddelen , als :

10½	millioen	voor	het	inlandsche	leger,	
9	„	„	„	Indische	„	
5½	„	„	de	vloot	in	Europa,
2	„	„	„	„	„	Indië.

Te zamen 27 millioen gulden (1).”

„En rekent men nu nog daarbij de onkosten voor de stedelijke schutterijen, de buitengewone oorlogskosten in enkele jaren van voorzorg (1839, 1848), enz., dan vindt men ligtelijk 30 millioen als de gemiddelde jaarlijksche uitgaaf in tijden van vrede en van voorbereiding tot oorlog.

„Om zulk eene som door belastingen te verkrijgen, moet menige tak van handel, landbouw en nijverheid gedrukt worden; en het is dus eene *levensvraag* voor Nederland, die som tot een minimum te brengen; maar ook tevens te zorgen, dat zij in juiste verhouding over de vier aangegeven hoofdbestanddeelen der krijgsmagt verdeeld worde.” (*Het Vaandel*, 1866, bl. 37).

Bl. 31, Noot (1).

Onze Tijd. (Redacteuren: de H.H. G. en J. KUYPER, Hzn.),
1866, 271—272.

„Hoe aangenaam is het te vernemen, dat de Vereenigde Staten met eenige ontzetting de millioenen, die de vierjarige strijd heeft gekost, bij elkander hebben geteld, en onmiddellijk besloten hunne nieuwe schuld binnen dertig jaren terug te be-

(1) „Thans zijn deze cijfers ongeveer: 13, 20, 9 en 7 millioen, te zamen 49 millioen, en met de kosten voor de schutterij, enz. dicht bij de 50 millioen. En met dat cijfer biedt bovendien de verdediging groote gebreken aan. Verandering van stelsel is dringend noodig; met de tegenwoordige versnippering van krachten komt men met 60 millioen 's jaars nog tot geen goed verdedigingsstelsel.”

talen. In Groot-Brittanje heeft dit besluit algemeene bewondering uitgelokt, en wij zien er een voorbode in, dat ook onze Europeſche monarchieën nog eenmaal er toe komen zullen zulk een uitnemend voorbeeld te volgen; daartoe behoort wilskracht niet alleen, maar tevens de innige overtuiging, dat de macht, welke eenig Rijk in de algemeene weegſchaal legt, niet naar het cijfer van het ſtaand leger is af te meten, doch dat onbegrensd crediet en zuivere finantiën de ware factoren zijn, waarnaar die macht is te berekenen; daarvoor koopt men immers alles, *zelfs binnen een betrekkelijk kort tijdsverloop ook vloten en legers.*"

Bl. 31, reg. 10 v. o.

Heeft de handel behoefte aan bescherming door eene oorlogsvloot?

SAY doet uitkomen, hoe het onderhoud van eene groote zee-magt den rijkdom van de bevolking verslindt en inderdaad weinig bijdraagt tot uitbreiding van den handel. Het voorbeeld van Engeland bewijst niets, want zijn handel zou zich ook ontwikkelen zonder die krijgstoerusting.

„Doet men goede zaken met den sabel in de vuist? Wat Engeland zijne waren doet verkoopen èn in den Archipel èn in het Oosten èn in de beide Amerika's, is, dat het er weet te verwaardigen, die aan de verbruikers van deze verschillende landen welkom zijn en dat het die goedkoop weet te leveren. Het kanon doet er niets toe.”

„Heeft men niet” — zegt BASTIAT — „eene magtige marine noodig om nieuwe wegen te openen voor onzen handel en de verwijderde markten te beheerschen? Waarlijk, het gouvernement gaat zonderling met den handel om. Het begint met dezen te belemmeren, te plagen, te beperken, en dat met groote kosten; als dan eens een deeltje ontsnapt, ziel dan wordt het bewogen door teederen angst over kruimels, die door het netwerk van de tollens hebben weten te dringen. Ik wil — zegt het — de handelaren beschermen, en daarom zal ik het publiek nog 150 millioen franken ontrukken, ten einde de zee te bedekken met

schepen en kanonnen. — Maar vooreerst worden negen en negentig honderdsten van den Franschen handel gedreven met landen, waar onze vlag nooit verschenen is, noch verschijnen zal. Hebben wij marine-stations in Engeland, in de Vereenigde Staten, in België, in Spanje, in het Tolverbond, in Rusland? Het is dus voor Mayotte en Nossibé (1), dat wij eene vloot hebben, dat is te zeggen, dat men ons door de belasting meer franken ontnemt, dan er halve centen door dien handel terugkeeren.

„Ten tweede, wat beheerscht de markten? Één ding, de *goedkoopheid*. Zend, waar gij wilt, voortbrengselen, die vijf halve stuivers meer kosten dan overeenkomstige Engelsche of Zwitsersche goederen — de schepen of kanonnen zullen ze u niet doen verkoopen. Weet men niet, dat Zwitserland, hetwelk geene enkele sloep bezit; ten zij op zijne meren, zekere Engelsche weefsels uit Gibraltar heeft verdreven, in weerwil van den schildwacht, die daar aan de poort staat? Als het dan de *goedkoopheid* is, die de ware beschermster van den handel blijft, hoe gaat ons gouvernement te werk om er toe te geraken? Eerst verhoogt het door zijne in- en uitvoerregten den prijs der grondstoffen van alle werktuigen tot arbeid en van alle voorwerpen tot verbruik; daarna overstelpt het ons (bij wijze van vergoeding) met belastingen, onder voorwendsel van zijne zeemagt uit te sturen tot het opzoeken van markten.

„Dat is barbaarsheid, de meest barbaarsche barbaarsheid, en de tijd is niet verre, waarin men zeggen zal: die Franschen van de 19^e eeuw hadden zonderlinge handelsstelsels, maar zij hadden zich ten minste moeten onthouden van zich te wanen in de *eeuw van de verlichting*.”

BASTIAT schreef dit in 1849. Door een vrijzinniger handelstarief heeft NAPOLEON III er toe bijgedragen de oorlogen zeldzamer te maken. Te dikwijls werd er krijg gevoerd ter wille van het dwaze mercantiele stelsel.

Wat Noord-Amerika zonder staand leger vermogt, bleek in 1848 uit den brief van den president POLK aan het congres:

(1) Mayotte is een van de Komorische eilanden, Nossibé zal wel eeren belangrijk zijn. Zijne ligging is mij onbekend.

„Eene der voornaamste uitkomsten van den oorlog, waarin wij onlangs tegen een naburig land zijn medegesleept geworden, is het bewijs, dat hij gegeven heeft van de militaire kracht van ons land. Vóór den oorlog met Mexico hadden de Europesche en vreemde mogendheden slechts een onvolkomen en verkeerd begrip van onze stoffelijke kracht als natie, en van onze middelen om een oorlog vol te houden, inzonderheid een oorlog buiten ons land aangegaan.

„Zij zagen, dat ons staand leger in vreedestijd niet meer dan tienduizend man telde, en zelve gewoon sterke geregelde legers te onderhouden, zoowel om hare troonen tegen hare eigene onderdanen als tegen buitenlandsche vijanden te beschermen, begrepen zij niet, dat het eene natie mogelijk zou zijn den oorlog met goeden uitslag vol te houden zonder zulk leger, gevormd door krijgstucht en eene langdurige dienst.

„Zij hechtten weinig aan onze burgerwapening en waren er verre af hierin eene wezenlijke kracht te zien. De gebeurtenissen van den laatsten oorlog met Mexico hebben deze mogendheden uit de dwaling geholpen. Deze oorlog heeft bewezen, dat men op het oogenblik zelf, waarin onverwachte vijandelikheden uitbarsten, waartoe niets is voorbereid geworden, binnen een korten tijd een leger vrijwilligers van burgersoldaten in het veld kan brengen, in dapperheid gelijk aan de oude troepen, en talrijk genoeg om aan alle gebeurlijkheden het hoofd te bieden. In afwijking van wat in elk ander land zou hebben plaats gevonden, zijn wij niet verplicht geweest de toevlugt te nemen tot eenige wijze van loting of conscriptie. Verre van daar: zoo groot was het aantal vrijwilligers, die uit vaderlandsliefde hunne diensten aanboden, dat de grootste moeilijkheid bestond in uit te kiezen en in te beslissen, wien men de teleurstelling zou opleggen naar hunne haardsteden terug te keeren.

„Onze burgersoldaten verschillen te eenenmale van diegenen, welke men uit de bevolking van andere landen trekt. Zij tellen in hunne rangen alle beroepen en ambachten: pachters, advocaten, geneesheeren, kooplieden, lijnwaadfabrikanten, werklieden, opperlieden, en zulks niet alleen onder de officieren, maar ook onder de soldaten. Zij verschillen nog in andere opzichten van die der andere natiën. Zij wapenen zich zelve en zijn van hunne

jeugd gewend geworden de vuurwapenen te hanteren en er zich van te bedienen; velen hunner, vooral uit de Westelijke Staten, zijn bekwame schutters. Het zijn mannen, die in het veld door hun goed gedrag hunnen naam moeten bewaren. Zij zijn schrandere, en onder hen bestaat eene persoonlijkheid, die men in geen ander leger vindt. In het gewoel vecht ieder soldaat, zoowel als ieder officier, voor zijn land en tevens tot verkrijging van eenigen roem en eenig aanzien, als hij in het burgerlijke leven zal terugkeeren." (*Dictionnaire de l'économie politique*. Art. *Armées permanentes*).

Bl. 34.

De staande legers steunen de dwingelanden.

In de meest vrije landen (Engeland, Vereenigde Staten, Zwitserland), waar men de vrijheid het best begrijpt, en elders, waar men het gemis van vrijheid het diepst gevoelt, heeft men altijd de staande legers als een hinderpaal tegen de vrijheid beschouwd.

In MACAULAY's *Geschiedenis van Engeland* (Deel II, bl. 278) leest men op het jaar 1685:

„De algemeene stemming werd door den voornaamsten der Tory-gentlemen in Engeland, EDUARD SEYMOUR, in krachtige woorden uitgedrukt. Hij erkende, dat de landweer in geen bevredigenden toestand verkeerde, maar hij hield staande, dat zij georganiseerd kon worden. Deze reorganisatie zou welligt geld kosten; maar, wat hem aanging, hij zou eerder een millioen gunnen tot onderhoud eener krijgsmagt, van wie hij niets te duchten had, dan een half millioen tot onderhoud eener krijgsmagt die hij altoos zou moeten duchten. Als men de landweer oefende en de zeemagt versterkte, zou het land veilig zijn. Een staand leger was, in het gunstigste geval, eene bloote vermindering der openbare middelen. De soldaat werd aan allen nuttigen arbeid onttrokken. Hij bragt niets voort; hij verteerde de vruchten der nijverheid van anderen, en hij heerschte over degenen, die hem onderhielden.”

Als HALLAM er op wijst in zijne *Constitutional History*, hoe juist door het ergerlijke gedrag van de bijzitten en militaire ho-

velingen der STUART's aan het Engelsche volk de oogen openingen over hunne dwaze gehechtheid aan dat vorstenhuis, zegt hij: „Zij werkten op hunne wijze de staande legers tegen.”

VON ROTTECK schreef in 1816:

„Een volk, dat de verdediging van zijne vrijheid aan eene bijzondere klasse overlaat, wordt lafhartig en ongeschikt zelf weerstand te bieden aan de onregtvaardigste aanrandingen.”

DUNOYER schreef onder de Restauratie bij gelegenheid van een wetsontwerp, door den minister van oorlog aangeboden:

„Wat voorwendsels tot oorlog geeft gij al niet aan de hand alleen door de oprigting van een leger, waarin ieder zich een aanzien moet bereiden, en waarin de oorlog zich voordoet als het eerste, als het eenige middel om het te verwerven! Wat het bestaan van een leger van dezen aard nog bedenkelijker maakt, is, dat het bijna niet mogelijk is zijn streven te veranderen, omdat het niet mogelijk is de menschen te doen afzien van bevordering in het beroep, dat zij hebben omhelsd.

„Laat ons er bijvoegen, dat als zulk een leger reeds door zijn streven onze veiligheid in de waagschaal stelt, het zulks nog meer doet door de groote zwakheid, waartoe het ons brengt. Terwijl het onze gevaren vermeedert, verlamt het het grootste gedeelte van onze krachten. Het verkleint de natie; het herleidt haar, in zeker opzigt, tot de afmetingen van het leger. Frankrijk is, in verhouding tot zijne vijanden, niet meer een volk van dertig millioen individuen: het is eene magt van driehonderdduizend soldaten. Zijne geheele kracht wordt zaamgedrongen binnen het kader van zijne troepen. Daar buiten ziet men slechts eene verstrooide, logge, beweginglooze menigte, *te zwakker naarmate het leger sterker is*, en naarmate het zich minder verplicht acht zich zelf te verdedigen.

„Is dit leger beter geschikt tot het waarborgen van onze vrijheden?

„Om deze vrang op te lossen, is het voldoende na te gaan wat er gemeenschappelijks is tusschen de belangen van de vrijheid en die van het leger, dat door het aangeboden ontwerp voor de ligting zal worden gevormd. Deze wet, hebben wij gezegd, maakt van de krijgsdienst een beroep. Zijn de belangen van dit beroep vereenigbaar met die van de vrijheid? Is het mogelijk, dat het leger zich in voorspoed verblijdt en dat gelijktijdig de vrijheid

bloeit? Het leger bloeit in den oorlog en de vrijheid in den vrede. Het leger bloeit door de reglementen en de vrijheid gaat door de reglementen te niet. Het grootste belang van de vrijheid is de magt van het bestuur te beperken, en het grootste van het leger ze uit te breiden. Een der eerste belangen van het leger is niets toe te staan aan den geest van hervorming, omdat die geest zou cindigen met van hervorming tot hervorming het leger te bereiken; het is lastbaar, dat er tusschen de vrijheid en het wapenbedrijf geene voorwaarden van gemeenschappelijk welzijn bestaan, maar slechts strijdige, en dat de leden van het leger, wel verre van *als krijgslieden van beroep* de belangen van de vrijheid te verdedigen te hebben, *in die hoedanigheid* alleen de belangen van het despotismus hebben te handhaven. Het zou ongetwijfeld mogelijk zijn, dat een leger gelijk het onze er zich niet toe wilde leenen dwingelandij te steunen; maar dit zou eene gezindheid zijn, waarvoor men het dank moest wijten zonder er aan zijne natuur de eer van te kunnen geven."

In den tekst wordt HENDRIK VIII een dwingeland genoemd.

Volgens BUCKLE was hij door het volk geliefd, omdat hij uitsluitend de hoogste standen onderdrukte.

Bl. 38, Reg. 6 v. o.

Over de verliezen in den jongsten Noord-Amerikaanschen oorlog.

De (oude) *Rotterdamsche* courant van 2 Junij dezes jaars bevat het volgende :

„De *New-York Tribune* geeft cijfers aangaande het aantal slagtoffers van den Amerikaanschen oorlog, in het leger der Noordelijken. Van 250 000 blanke soldaten is 1 op iedere 6 omgekomen. Van 180 000 negers 1 op iedere 6. Van de gestorven blanken heeft verreweg de grootste helft door ongemak en ziekte den dood gevonden. Bij de negers was de verhouding van deze laatste ongelukkigen tot hen, die op het slagveld sneuvelden, zelfs van 8 tot 1.”

„De stemming in de Zuidelijke Staten schijnt meer en meer vredelievend. Met dit bericht is niet in strijd, dat generaal GRANT

aan het Congres meer troepen gevraagd heeft. De legers, die thans het Zuiden bezet houden, bestaan grootendeels uit vrijwilligers en uit negers. De eersten verlangen ontslagen te worden. De laatsten zijn niet geschikt om de stemming der bevolking te calmeren. Niet zoo zeer zou dus vermeerdering van troepen als wel reorganisatie van het leger bedoeld zijn."

Bl. 39.

**Een Europeesch amphiktionen-verbond is overtollig
of magteloos.**

Het groote kwaad komt voornamelijk van Frankrijk. Als dit land het voorbeeld gaf van ontwapening, zouden vermoedelijk al de andere volgen; zoo lang het vier- tot zeshonderdduizend soldaten op de been houdt, is geheel de wereld ongerust en op hare hoede.

Het gaf altijd voor dit leger noodig te hebben om zijn overwigt, zijne suprematie te bewaren.

BASTIAT stak ook hiermede den draak (1849):

„Wat! wij, het kitteloorigste volk van Europa; wij, die, te regt, de tusschenkomst van een Engelsch regiment niet zouden dulden, al ware het om op den vaderlandschen bodem het standbeeld van de Vrijheid op te rigten, en ons de maatschappelijke volmaaktheid zelve te leeren... wij hebben altijd dat kwetsende woord op de lippen: overwigt? Hoe zijn wij er toe gekomen ons te verbeelden, dat het menschelijk hart niet overal hetzelfde is, dat het niet overal dezelfde fierheid, denzelfden afkeer van afhankelijkheid heeft?

„Maar dan nog, dat onvrijzinnige overwigt, dat wij met zooveel verblinding en, volgens mij, met zooveel onregtvaardigheid najagen, waar is het? en hebben wij het ooit gegrepen? Ik zie wel de pogingen, maar de uitkomsten zie ik niet. Ik zie wel, dat wij sinds lang een ontzaggelijk leger en eene magtige marine hebben, die het volk verpletteren, den arbeider te gronde rigten, ontevredenheid wekken, ons naar bankbreuk voeren, ons met verschrikkelijke rampen bedreigen... ik zie dit alles, maar het

overwigt zie ik nergens, en zoo wij gewigt leggen in het lot van Europa, is het niet door de brutale kracht, maar in spijt van deze. Fier op onzen wonderbaarlijken militairen staat, hebben wij een geschil met de Vereenigde Staten gehad en wij hebben toegegeven; wij hebben twist gehad omtrent Egypte, en wij hebben toegegeven; wij hebben, jaar in jaar uit, beloften aan Polen . . . opeengestapeld, en men heeft er geene rekenschap van gehouden. Waarom? Omdat de ontwikkeling van onze krachten eene gelijke ontwikkeling door geheel Europa heeft uitgelokt; sedert hebben wij er niet aan kunnen twijfelen, dat de geringste strijd, ter wille van de nietigste oorzaak, vermoedelijk in een algemeenen oorlog zou overgaan, en de menschlievendheid, zoowel als de voorzigtigheid, heeft het aan de staatslieden tot wet gemaakt zulk eene verantwoordelijkheid af te wijzen."

Bl. 39.

Alleen van helderder inzicht in de wetten, die de maatschappelijke huishouding beheerschen, van beter oeconomisch onderwijs (ook onder de militairen) is een vredelievender toestand te verwachten.

BUCKLE noemt als de drie hoofdoorzaken, die de oorlogszucht hebben doen verflaauwen:

de uitvinding van het buskruid (zie ook SAX),
juister handelsinzigten,
toenemende zucht en gelegenheid tot reizen.

Vroeger was de naijver in den handel een der krachtigste prikkels tot den krijg. Bijna ieder meende, dat de rijkdom van een land uitsluitend in gemunt geld bestond. Alsof men met zilverstukken zijne naaktheid bedekken en zijne maag vullen kon! De regeringen streefden dan ook naar uitvoer van alle andere koopwaren, naar invoer en behoud van geld (1). Wie daaraan niet toegaf, werd door den oorlog tot rede gebracht.

(1) Ce n'est plus aujourd'hui comme il y a vingt-deux ans, lorsque je fis un voyage en Espagne; on me demandait à la sortie d'Irun si je n'emportais pas du numéraire, on craignait que je n'appauvrisse l'Espagne. (LABOULAYE.)

Sinds de verschijning van Adam Smith's werk verspreidden zich langzamerhand gezonder denkbeelden.

Vroeger reisde bijna niemand. Onbekend maakt onbemind. „Een Engelschman meende, dat hij tegen tien Franschen opgewassen was, eene klasse van menschen, die hij uit den grond van zijn hart verachtte als een kreupel geslacht, dat rooden wijn dronk in plaats van brandewijn en slechts van kikvorschen leefde, ellendige ongeloovigen, die elken zondag naar de mis gingen, zich voor afgodsbeelden neerwierpen en tevens den paus aanbaden. Aan den anderen kant leerden de Franschen de Engelschen verachten als ruwe, onwetende barbaren, zonder smaak of menschelijk gevoel; als ongelukkige lieden, die in een ongunstig klimaat woonden, waar een eeuwige mist, slechts afgebroken door regen, nooit de zon deed doorbreken, zoodat zij dan ook aan eene diepe, ingewortelde zwaarmoedigheid leden, door de geneesbeeren *spleen* genoemd, en onder den invloed van die verschrikkelijke ziekte steeds zelfmoorden begingen, vooral in November; het was bekend dat zij zich omstreeks dien tijd bij duizenden ophingen en doodschoten.”

De stoombooten en spoorwegen hebben dezen wederkeerigen dunk helpen wijzigen.

Bl. 40.

Geene leeningen te dulden voor veroverings-oorlogen.

„Un jour viendra peut-être où la solidarité qui unit les générations dans le mal comme dans le bien étant mieux connue, des limites plus rigoureuses seront imposées à leur responsabilité; où, comme le conseillait Jefferson, l'héritage du passé ne sera plus accepté que sous bénéfice d'inventaire; où l'avenir refusera d'acquitter les lettres de change que l'on aura tirées sur lui pour exécuter de folles et ruineuses entreprises; où, par conséquent, ceux qui gaspilleront les ressources de la génération existante ne pourront plus escompter, à un taux usuraire, celles des générations futures.” (DE MOLINART.)

Door enkelen wordt beweerd, dat een staand leger
noodig is om de binnenlandsche orde en rust
te handhaven.

Hoe werd dan de rust steeds bewaard in Zwitserland, in Engeland, in de Vereenigde Staten? Waarom dan niet elk dorp ten onzent met eene bezetting begiftigd?

BUCKLE zegt hieromtrent van Frankrijk:

„Met de wijze van misdaden te ontdekken, verbindt men eene overeenkomstige om misdaden te verhoeden. Met deze bedoeling wordt het volk zelfs bij zijne meest gewone genietingen bewaakt en onder voogdij gesteld. Opdat de burgers elkander niet door plotselinge onbezonnenheid eenig leed doen, worden voorzigtigheidsmaatregelen getroffen gelijk die, waarmede een vader zijne kinderen omringt. Op hunne kermessen, in hunne schouwburgen, hunne concerten en bij andere openbare vermakelijkheden zijn altijd soldaten te vinden om toe te zien, dat er geen leed geschiedt, dat er geen onnoodig gedrang ontstaat, dat niemand harde woorden gebruikt of met zijn buurman in twist geraakt. En het geheele plan wordt met zulk eene geestkracht volvoerd, dat de Franschen noch als mannen, noch als kinderen ooit aan zich zelve overgelaten worden.” Hoe meer het volk in welvaart toeneemt, des te meer zal het de orde en rust bewaren zonder hulp van soldaten. Die rust wordt alleen soms verstoord door hen, die niets te verliezen hebben. De belasting, voor een staand leger betaald, zal de openbare orde beter waarborgen, als zij in den zak van den werkman blijft.

Over koloniën sprak ik met voordacht niet. Haar bezit is een onregt. Het eenige middel om dit te verdedigen is ze op te leiden tot onafhankelijkheid. Zoo lang dit einddoel niet bereikt is, blijft, helaas! een staand leger onmisbaar.

Voor hem, die nu nog niet weet, wat ik wil, zal ik ten overvloede en ten slotte mijne meening in eenige woorden zamendringen:

De veroverings-oorlogen zijn onverantwoordelijk.

De staande legers drijven tot veroverings-oorlogen.

De vrede wordt niet bewaard *door* maar *ondanks* de staande legers.

Zoo de staande legers niet kunnen worden afgeschafft (wat ik nog niet aanneem), blijven zij onbetwistbaar een kwaad, dat zoo-veel mogelijk moet worden beperkt.

Volkswapening en volksopvoeding moeten zamengaan. Er is veel van den volksgeest te verwachten, als bij jaren lang opgewekt is geworden, als het volk zich zelf heeft opgevoed. Maar er valt weinig van te verwachten, vooral bij eenigen duur van den oorlog, als die geest verlamd is geworden door eene bemoeizieke, te veel centraliserende regering; allermint, als de bevolking door de vruchten van handel, landbouw en nijverheid verlekkerd is geworden. Zij zal dan, vrees ik, de waarheid ondervinden van het cynieke woord: „*Dieu est avec les gros bataillons.*” De verloren veldslag zal dan de *aanleiding*, de onverschilligheid van het volk de *oorzaak* van het verlies zijner onafhankelijkheid zijn.

Wanhoop of algemeene verontwaardiging scheen bij de nationale legers van de laatste eeuwen de krachtigste motor: bij ons, ten gevolge van de plakkaten onder KAREL en FILIPS; bij de Franschen van 1792, ten gevolge der misbruiken van het *ancien régime* en der tergende houding van de coalitie; bij het Europa van 1813, ten gevolge van NAPOLEON's dwingelandij. Men vergelijkte daarmede de lijdelijke houding van de Franschen in 1814 en 1815 tegenover de verbondene legers.

VERBETERING.

Bl. 17 reg. 17 v. b. *staat*: behoeften, *lees*: lusten.